

Mener nordmenn at vi bør ha et standardtalemål i Norge?

En undersøkelse av holdninger til standardtalemål blant
språkbrukere på Sørlandet

INGFRID JØRGENSEN BRUNE

VEILEDER

Elin Gunleifsen

Universitetet i Agder, 2024

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for nordisk og mediefag

Forord

Det føles godt å kunne levere masteroppgaven min etter ett år med skriving og forskning. Selv om den symboliserer avslutningen på fem år på lektorutdanningen, er jeg motivert til å fortsette å forske og skrive mer i fremtiden. I dette forordet er det flere mennesker jeg ønsker å takke.

Tusen takk til min kjære veileder, Elin Gunleifsen. Jeg er dypt takknemlig for dine konstruktive tilbakemeldinger, ditt engasjement til prosjektet, og ikke minst, ditt gode humør og inspirerende samtaler.

Deretter ønsker jeg å takke mine ni fantastiske informanter, som har gjort det mulig for meg å gjennomføre denne avhandlingen. Det har vært hyggelig å bli kjent med dere og å få lytte til erfaringene og refleksjonene deres.

Til slutt vil jeg rekke en stor takk til min kjære venninne og lingvist, Alice Klungland, som genuint har vært interessert i og nysgjerrig på skrivingen min. Det har vært en styrke å kunne diskutere sosiolingvistikk med deg og få hjelp med språkvask.

Kristiansand, mai 2024
Ingfrid Jørgensen Brune

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	5
Abstract	6
Kapittel 1 Innledning.....	7
1.1 Motivasjon og aktualitet.....	7
1.2 Problemstilling	8
1.3 Organisering av oppgaven	9
Kapittel 2 Teori.....	9
2.1 Innledning.....	9
2.2 Hva er standardtalemål?	10
2.2.1 Normert skriftspråk	10
2.2.2 Prestisje	12
2.2.3 Kodifiseringskravet	14
2.2.4 Uniformitetskravet.....	14
2.2.5 Kodeveksling.....	15
2.2.6 Oppsummering.....	17
2.3 Situasjonen i Norge.....	17
2.3.1 Samfunnet.....	18
2.3.2 Skolen.....	20
2.3.3 Radio og TV	23
2.4 Situasjonen i nabolandene.....	26
2.4.1 Danmark	26
2.4.2 Sverige.....	28
2.5 Har vi et standardtalemål?	29
2.5.1 Et uoffisielt standardtalemål	30
2.5.2 Standardtalemål og prestisjemål	33
2.5.3 Språkholdningene bestemmer	38
2.5.4 Standardtalemål som begrep.....	39
2.5.5 Oppsummering.....	43
Kapittel 3 Tidligere forskning	43
3.1 Om forskningen	43
3.2 Prestisjehierarki.....	44
3.3 Ukjent term.....	46
Kapittel 4 Metode.....	46
4.1 Innledning.....	46

4.2 Kvalitativ og kvantitativ metode.....	47
4.2.1 Kvalitativ	47
4.2.2 Kvantitativ.....	48
4.3 Validitet og reliabilitet	48
4.4 Intervjuene.....	50
4.4.1 Intervjuguiden	50
4.4.2 Informantene.....	52
4.4.3 Gjennomføring.....	52
4.4.4 Etske hensyn.....	53
4.4.5 Presentasjon av empiri og analyse	54
Kapittel 5 Empiri	54
5.1 Innledning.....	55
5.2 Edle.....	55
5.3 Arvid	56
5.4 Frans	58
5.5 Morten.....	58
5.6 Ellinor	59
5.7 Georg.....	60
5.8 Solveig.....	62
5.9 Alfred	63
5.10 Anna.....	64
Kapittel 6 Analyse og drøfting av empiri.....	66
6.1 Innledning.....	66
6.2 Prestisjehierarki.....	66
6.2.1 Oslo	66
6.3 Nøytralitet.....	70
6.4 Kodeveksling	72
6.5 Tilgjengelighet	74
6.5.1 NRK.....	75
6.5.2 Borch.....	75
6.6 Identitet.....	78
6.6.1 Georg, Edle og Arvid.....	78
6.7 Offisielt og uoffisielt standardtemål	80
6.7.1 Uoffisielt standardtemål.....	80
6.7.2 Offisielt standardtemål	83
Kapittel 7 Konkluderende oppsummering	84

Litteraturliste.....	86
Vedlegg	93
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	93
Vedlegg 2: Intervjuguide.....	95

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker hvilke holdninger nordmenn har til et mulig standardtalemål. Den presenterer ni informanternes holdninger til egen dialekt, som for eksempel i hvilken grad de ønsker å holde på den i alle anledninger, eller om de av og til skifter over til en annen. Videre har det blitt utforsket om informantene mener det eksisterer et uoffisielt standardtalemål i Norge, og om de ønsker innføring av et offisielt standardtalemål.

For å undersøke informantenes holdninger på en grundig måte, ble en kvalitativ tilnærming tatt i bruk ved at det ble gjennomført individuelle intervjuer med personer bosatt på Sørlandet. Disse var i aldersspennet 24 til 70 år og hadde ulike yrkesbakgrunn.

I avhandlingen ble det benyttet et teoretisk rammeverk, som omfattet en sammenligning av standardtalemålsutviklingen i Norge, Sverige og Danmark. Det ble også gitt flere eksempler på hvordan ulike norske språkforskere har definert termen standardtalemål, samt deres syn på hvorvidt dette fenomenet er noe som preger det norske språklimaet eller ikke. Teori om dialektnivellering, prestisjehierarki, kodeveksling og dialektrøkt i NRK har også stått sentralt i teksten.

Resultatene fra undersøkelsen ble analysert og drøftet i lys av tidligere forskning og relevant teori, og etter følgende seks kategorier: *prestisjehierarki, nøytralitet, kodeveksling, tilgjengelighet, identitet, og offisielt og uoffisielt standardtalemål*. Funnene indikerer at informantene er reflekterte rundt egen språkbruk og språklige termer. Videre er de positive til dialektbruk i offentligheten, men mener likevel at det kan eksistere et uoffisielt standardtalemål i Norge. Det kan tenkes at selv om informantene opplever at deres egen identitet reflekteres gjennom språkbruken, er det i noen tilfeller viktigere at mottakeren forstår enn at ens egen identitet blir synlig. Mitt arbeid kan sees på som et nytt bidrag til standardtalemålsforskningen fordi det ikke har blitt gjennomført en lignende holdningsundersøkelse på Sørlandet i nyere tid.

Abstract

This master's thesis examines what attitudes Norwegians have toward a potential standard spoken language in Norway. The thesis presents the views of nine informants' on their dialect. An example is to what extent they wish to preserve their dialect on all occasions or if they choose to switch to another in certain situations. Moreover, the thesis examines whether the informants believe there is an unofficial standard spoken language in Norway or if they want one implemented.

To thoroughly examine the informants' perspectives, the thesis uses a qualitative approach, conducting individual interviews with people who live in Southern Norway. The informants, ranging from 24 to 70 years old, represented different professions. Each interview lasted between 20 to 60 minutes.

The thesis uses a theoretical framework that includes a comparison of the standard spoken language development in Norway, Sweden, and Denmark. There were also listed multiple examples of how different linguists have defined the term standard spoken language as well as their view on whether this phenomenon affects the Norwegian language climate. Theories on dialect levelling, prestige hierarchy, code-switching, and dialect preservation in The Norwegian Broadcasting Corporation have also been central in the text.

The results from the survey were analyzed and deliberated in light of relevant theory and previous research and categorized into the following six categories: prestige hierarchy, neutrality, code-switching, accessibility, identity, and official and unofficial standard spoken language.

The results indicate that the informants are well-reflected in their language usage and linguistic terms. Furthermore, the informants have a positive attitude toward the use of dialects in public, however, they still think there may exist a standard spoken language in Norway. It is possible that even though the informants experience that their identity is reflected through their usage of language, sometimes their identity has to give way for the recipient to understand. My thesis can be considered a contribution to the research on standard spoken language seeing as a similar survey has not been conducted in Southern Norway in recent times.

Kapittel 1 Innledning

1.1 Motivasjon og aktualitet

Det er flere grunner til at jeg har ønsket å forske på og fordype meg i nordmenns holdninger til måter å snakke på og tilpasse tale, og deres eventuelle forhold til termen *standardtalemål*. Det som virker å være en felles definisjon av standardtalemål blant språkforskere, er at standardtalemål er et talemål som har status som fellesnorm for et språksamfunn og som sees på som en motpol til dialektene ellers i landet (Hårstad mfl., 2021, s. 60 og 64). Talemålet ligger ofte tett opp til skriftspråket og oppleves derfor som nøytralt sammenlignet med dialektene, som man gjerne assosierer med et geografisk område (Mæhlum, 2009, s. 8-9). I dag har vi ikke et offisielt standardtalemål i Norge (Hårstad mfl., 2021, s. 76-77). Det vi imidlertid har, er standardisert bruk av tale i nyhetsopplesninger og programinformasjon i NRK (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 6).

Jeg arbeider på en skole ved siden av studiene mine, og her observerer jeg at lærere, inkludert meg selv, har en tendens til å endre måten å snakke på, fra den opprinnelige sørlandsdialekten til et mer bokmålsnært talemål i undervisningen. Selv vet jeg at jeg ikke gjør det konsekvent, men likevel bevisst i situasjoner der jeg skal gi kjappe, viktige beskjeder fordi jeg ønsker å oppleves tydelig. Jeg lurer derfor på om jeg gjør dette fordi mange av elevene kan ha en østlandsk måte å snakke på, og at jeg slik blir påvirket av dem, eller om det rett og slett er fordi jeg opplever den bokmålsnære talen som tydeligere og mer korrekt i undervisningssammenheng enn min egen? Ved å sammenligne hvordan andre voksne i ulike yrker forholder seg til dette og om de tilpasser talen sin, vil jeg kunne finne ut om dette er en generell tendens, i hvert fall blant en rekke representanter bosatt på Sørlandet.

Noe annet som har vekket min interesse for temaet, har vært ulike kritiske medieoppslag og avisannonser angående journalisten Christian Borchs bok, *Bak kulissene, minner fra et liv i journalistikkens skarpe ende*, som ble utgitt i april 2023. Anmeldelsene fikk meg til å kjøpe boken, og da jeg leste den, ble jeg særlig interessert i hans skarpe kritikk av dialektbruk i NRK. De nye språkreglene som ble innført tidlig på 2000-tallet, førte til at bruken av dialekt ble styrket. Nyhetsjournalisten Ingerid Stenvold fikk unntak fra de tidligere språkreglene i NRK og fikk tillatelse til å bruke sin egen dialekt under sendingene. Dette var og er Borch sterkt imot fordi han mener lokaldialekter distraherer og forstyrrer slik at befolkningen ikke

forstår det som blir formidlet (Borch, 2023, s. 323). Han gjør narr av Finnfjordbotn-dialekten til Stenvold og sier at den virker latterlig for alle utenom dem fra Finnfjordbotn. Han spør seg også om det er viktigere at en medarbeider føler seg bekvem enn at lytterne forstår innholdet (2023, s. 323).

Poenget til Borch er at dialekter forstyrrer lytterne og gjør det vanskeligere for dem å forstå innholdet. I tillegg til å påpeke Stenvolds typiske dialektord, som at eiendomsordet «deres» blir til «dømerses» (2023, s. 323), gjør han også narr av Lars Os' spørreord som «kven», «kessen», «kesst» og «keffer» (2023, s. 324). Disse ulike utsagnene til Borch fikk meg til å tenke. Er det faktisk sånn at de fleste ikke forstår det Stenvold og Os sier, selv ikke når ordene plasseres i en kontekst? Og kan man hevde at noen dialekter er lettere å forstå enn andre?

Som et siste punkt, har jeg lenge vært fascinert over hvor flinke befolkningen i Norge ser ut til å være på å forstå språkene i nabolandene, Sverige og Danmark. I motsetning til dette, har befolkningen i Danmark og Sverige større problemer med å forstå hverandres språk samt det norske (Hårstad, 2021, s. 28-29). Da jeg, forholdsvis sent, oppdaget at de i både Sverige og Danmark har et normert talemål de bruker i offentlige situasjoner som i nyheter, på jobb og på skolen, ble jeg overrasket. Jeg visste at vi ikke hadde det slik i Norge, men etter videre lesning oppdaget jeg at det faktisk var flere som mente at vi har et *uoffisielt* standardtalemål i Norge, eller at vi følger en slags mental norm for hvordan vi prater. Som en naturlig kontrast, kom jeg over forskere som var helt uenige i dette. Dette vekket min interesse for å sammenligne språksituasjonen i nabolandene med den i Norge, og ikke minst for å studere hvordan debatten om standardtalemål kan ha oppstått og kanskje lever i beste velgående i Norge i dag.

1.2 Problemstilling

Siden diskusjonen om standardtalemål i Norge lenge har vært et omdiskutert tema hos skandinaviske språkforskere, lurer jeg på hvilke holdninger et representativt utvalg nordmenn har til dette, i dag. Jeg har funnet en del tidligere forskning på holdninger til dialekter og prestisje, og ikke minst til termen standardtalemål, men lite fra Sørlandet og fra nyere tid. Jeg tenker derfor at dette er noe som kan være nyttig å undersøke.

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen vil være hvilke holdninger folk på Sørlandet, i typiske yrker i Norge, har til hvordan vi tilpasser talen når vi prater med hverandre og

holdninger til et mulig standardtalemål i Norge. Videre ønsker jeg å danne meg et bilde av hvilke dialekter de tillegger mer prestisje enn andre og hvorfor, eller om det ikke er slik at de føler noen dialekter har mer prestisje enn andre. Siden jeg bare kommer til å intervjuer ni stykker, er dette naturligvis bare ni holdninger fra Sørlandet jeg undersøker, og det kan derfor ikke regnes som en generalisering av landsdelen. Jeg tror derfor det er viktig at det blir gjort flere holdningsundersøkelser, og også som samler data fra flere deler av landet.

Min problemstilling lyder derfor følgende:

Hvilke holdninger har nordmenn til et mulig standardtalemål i Norge?

Empirien jeg samler gjennom samtaler med informantene, vil jeg beskrive og forklare nærmere i avhandlingen min, og jeg vil knytte relevant teori opp mot temaene som utspiller seg.

1.3 Organisering av oppgaven

Denne masteravhandlingen består av syv overordnede kapitler med flere underkapitler. Først vil motivasjon for forskning på problemstilling, samt forklaring av avhandlingens struktur beskrives. Videre følger kapittel to, som er en presentasjon av teorien jeg har funnet. Kapittel tre omhandler tidligere forskning, mens kapittel fire belyser argumenter for valg av metoder i forskningen. I kapittel fem vil jeg presentere empirien jeg har kommet frem til, og i kapittel seks vil jeg drøfte empirien jeg presenterte i kapittel fem og koble den opp mot relevant teori fra kapittel to og tre. Det avsluttende kapittelet vil bestå av konklusjoner og svar på problemstillingen.

Kapittel 2 Teori

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg presentere det teoretiske rammeverket mitt. Innledningsvis kaster jeg lys over relevante språkforskere og deres forskjellige måter å definere begrepet *standardtalemål* på. Jeg vil også si noe om standardtalemålets historie i Norge og reglene for talemål i offentligheten, før jeg belyser det språklige klimaet i våre naboland, Sverige og

Danmark. Til slutt vil jeg gå i dybden på hvilke holdninger ulike språkforskere har til begrepet, og om de mener at det eksisterer et standardtalemål i Norge i dag.

2.2 Hva er standardtalemål?

Det er ikke bare én måte å definere hva et standardtalemål er. Språkforskere tar i bruk ulike egenskaper når de skal beskrive det. Disse ulike egenskapene vil jeg presentere under denne overskriften. Tidligere professor ved UiO og språkforsker, Lars Vikør, er en av dem som peker på dette ved å vise til at han mener det finnes to standardtalemålsgrupper, som han kaller for A og B. Gruppene har to undergrupper under seg, og han plasserer ulike språkforskeres meninger under disse. A-definisjonen handler om skriftspråk, og at standardtalemålet kommer fra standardskriftspråkene, mens B-definisjonen er opptatt av at det er én dialekt som har mer prestisje enn andre (Vikør, 2009, s. 56).

Mer spesifikt handler undergruppen B1 om at det er én dialekt som setter spor på og påvirker andre dialekter, mens B2-undergruppen handler om folks holdninger og hva de synes om ulike dialekter (Vikør, 2009, s. 56). Vikør blir aktuell for avhandlingen fordi jeg kan ta utgangspunkt i definisjonene hans når jeg definerer de andre språkforskernes holdninger og slik klare å sammenligne dem lettere.

2.2.1 Normert skriftspråk

Flere av språkforskerne jeg viser til i min avhandling, mener at et normert talemål baserer seg på et normert skriftspråk, selv om noen også mener at det ikke alltid trenger å være tilfellet. Helge Sandøy, professor og tidligere språkforsker ved UiB, er et eksempel på det sistnevnte. Han starter med å fortelle at når man omtaler det standardiserte skriftspråket, betyr standardspråk «fellesnorm» (2009, s. 28). I Norge i dag har vi altså felles språklige regler for hvordan vi skal skrive på de to skriftspråkene, der det er *Språkrådet* som forvalter rettskrivingen i disse målformene. Når Sandøy videre ønsker å definere hva et *standardtalemål* er, mener han at det enkleste er å se det i sammenheng med skriftspråket. På den måten mener han at et standardtalemål vil være den talte versjonen av det skrevne standardspråket og at vi derfor har to standardtalemål i Norge: nynorsk og bokmål (Sandøy, 2009, s. 28). Det kan tenkes at andre ikke ville gått så langt som å si at det dreier seg om faktiske standardtalemål, men heller standardiserte versjoner av talen. Hårstad kan være et eksempel på dette fordi han hevder at det man anser som «fint» muntlig språk, samsvarer med

bruk av former fra skriftspråket, altså det standardiserte (Hårstad mfl., 2021, s. 65). Dette vil derfor bety at selv om det fine språket er påvirket av det standardiserte skriftspråket, trenger det ikke å sees som et standardtalemål fordi det ellers ikke har samme karakteristikk som typiske standardtalemål i andre land, som for eksempel i Danmark og Sverige, noe jeg vil gå nærmere inn på i kapittel 2.4.

For å utdype det ovennevnte nærmere, mener Hårstad mfl. at standardspråket kan regnes for å være et «nullpunkt», og uttalemåter som samsvarer med dette (uttalemåter som ligner på det standardiserte skriftspråket, eller standardtalemålet – i de samfunn et slikt talemål regnes for å være offisielt), sees på som fint, nøytralt og riktig. Standardspråket regnes altså hos noen for å være noe som er upåvirket og et slags utgangspunkt som kan brukes til sammenlikning. Uttalemåter som avviker fra dette nullpunktet, omtales gjerne som bredt eller bredere og dermed ikke riktig eller nøytralt (Hårstad mfl., 2021, s. 65-66). Kontrasten mellom fint og bredt kommer også til syne i forskningen til Opsahl og Røyneland. Der ytrer de at informantene ser på talt bokmål, som identifiseres som oslomål, som vanlig, fint, nøytralt og korrekt, mens de regner sin egen dialekt, som ikke er oslomål, for å ikke være like fin. Termen *nøytral* forsterkes også ved at de mener at de som kommer fra vestkanten i Oslo, ikke har noen dialekt, altså at de ikke utmerker seg på noen måte (Opsahl og Røyneland, 2009, s. 97-98). Dette kan sammenlignes med *nullpunktet*, som Hårstad mfl. beskrev, fordi informantene ser oslomålet som nøytralt og derfor et utgangspunkt.

Selv om det ser ut som at Sandøy ser standardtalemål i sammenheng med et normert skriftspråk, kommer han også med argumenter for at dette ikke nødvendigvis trenger å være tilfellet. Når han begrunner dette, poengterer han at det finnes språksamfunn der befolkningen er analfabeter, men at de likevel klarer å kommunisere med andre språksamfunn ved å skifte over til helt andre talemål for å gjøre seg forstått. Da vil derimot ikke varieteten de skifter over til, være basert på noe skriftspråk (Sandøy, 2009, s. 33). Han mener likevel at skriftnormer kan ha funksjon som standardtalemål, selv om han ytrer at et skriftspråk ikke er definerende for et standardtalemål. Han viser dette når han fremstiller ulike norske språkvarieteter ved bruk av en liste. Der kommer det frem at «NRK-bokmål» tilsvarer et skriftmål, og at dette også er en varietet som brukes i kodeskifte/kodeveksling, som er Sandøys definisjon på standardtalemål (2009, s. 36). Samtidig mener han også at frognerdialekten/vestkantmål har et tilsvarende skriftspråk, men har mistet standardfunksjonen, altså den diglossiske vekslingen (2009, s. 36).

En annen som også spesifiserer forholdet mellom talemål og skriftspråk i sin definisjon av standardtalemål, er Brit Mæhlum, professor og tidligere språkforsker ved NTNU. Hun mener at et standardtalemål kan fungere som normideal for et større samfunn, satt på toppen av «dialekthierarkiet» og at varieteten ofte er blitt til i tilknytning til et skriftspråk (Mæhlum, 2020, s. 38-39). Hun ser altså en sammenheng mellom standardtalemål og prestisje og standardtalemål og skriftspråk.

Termen *varietet*, som brukes i avsnittet over, er et begrep jeg kommer til å bruke mye i denne avhandlingen. Den fungerer som en paraplyterm, som inkluderer både språk og dialekter, og kan dermed brukes når man ikke ønsker eller klarer å definere om det er snakk om en dialekt eller et språk. Mennesker kan nemlig bruke ulike kriterier når de skal definere hva et språk er og hva en dialekt er. Et eksempel på dette er at noen vil kunne mene at det finnes flere ulike samiske språk, mens andre vil mene det bare finnes ett, men heller flere dialekter. En slik språklig varietet vil likevel inneholde et eget språklig system som skiller seg fra andre språkssystem (Røyneland, 2008, s. 16). Varietet er en nøytral term som uttrykker språklig variasjon og kan brukes som en videre kategori, i stedet for termer som språk, dialekter, sosiolekter eller stiler.

Både den danske professoren i språk Tore Kristiansen og Toril Opsahl og Unn Røyneland, professorer i nordisk språk, kan også plasseres under denne overskriften. Hos Kristiansen (2009, s. 80) kommer dette frem ved at han sier at det standardiserte skriftspråket spiller en viktig rolle for utviklingen av standardtalemål. På samme måte skriver Opsahl og Røyneland at et standardtalemål støtter seg på et normert skriftspråk (Opsahl og Røyneland, 2009, s. 95).

2.2.2 Prestisje

Prestisje kan defineres som status eller innflytelse (Nilstun, 2018). Når jeg selv skal forklare begrepet, i sammenheng med språk, vil jeg si at en varietet som har prestisje, har høy status, er gjerne knyttet til høyere sosiale lag, og har positive konnotasjoner tilknyttet seg.

Prestisjehierarki er et begrep som vil bli brukt flere ganger gjennom denne avhandlingen, der flere, men ikke alle forskere, legger vekt på at standardtalemålet skal kunne plasseres høyest i dette hierarkiet.

Det er forestillingen om det beste språk som driver standardiseringsprosessen, mener Kristiansen. Derfor er det ikke mulig å kodifisere eller selektere et standardtalemål uten at det finnes en forestilling om «det bedste sprog» (Kristiansen, 2009, s. 84). Ytringen hans blir interessant når man ser på den norske språksituasjonen på 1800-tallet, under og like etter unionstiden med Danmark. Hårstad mfl. forklarer at ettersom dansk var enerådende som skriftspråk på denne tiden, ble også et talemål med innflytelse fra dansk regnet som det beste språket, altså «det sosialt mest statusfylte talemålet» (2021, s. 167). Siden termen status står i nær sammenheng og kan brukes synonymt med termen prestisje (Haugseth, 2024), ser man altså her også en kobling mellom *prestisje* og *det beste språket*.

Man kan finne en lignende definisjon hos Hårstad, der han skriver at standardtalemål er en varietet, med status som fellesnorm for et språkfelleskap eller et helt land, som fungerer som rettesnor for hvordan befolkningen prater og kommuniserer i samfunnet (Hårstad mfl., 2021, s. 60). Hårstad legger også til at mennesker alltid har rangert ulike dialekter og vurdert dem som stygge, primitive, brede og mer eller mindre dannet, men at fenomenet standardisering er et nyere begrep som hviler på språkideologi, der språkbrukere sammen er enige om hva som er det beste eller det mest normale språket (Hårstad mfl., 2021, s. 60).

Når prestisjebegrepet omtales av Sandøy, er poenget hans at man må skille mellom prestisje og standardtalemål, siden disse termene ikke behøver å høre sammen (2011, s. 120). Han mener dermed at prestisjevariateten er den dialekten som sees på som mest korrekt og sosialt akseptert (1996, s. 107), mens et standardtalemål er en slags norm alle deler, og i norsk heller baserer seg på skriftspråkene bokmål og nynorsk (2009, s. 28). En varietet kan, ifølge ham, få status som standardtalemål på grunn av prestisje, men standardposisjonen kan også være grunnen til at den får den prestisjen. Han sier man også har sett at en varietet som blir standardisert eller normert, ikke får prestisje. Et eksempel på dette er at selv om nynorsk kan sees på som et standardspråk, har det ikke nødvendigvis sosial prestisje (Sandøy, 2018, s. 235). Sandøy kommer også med et eksempel på et autorisert språkdrag som ikke fikk prestisje, når han viser til endringen av måten å telle på, som kom i 1950. Endringen handlet om at uttalen av tallet 23 skulle være *tjette* og ikke *tre og tyve*. Misnøyen blant befolkningen førte til at begge uttalemåtene er gyldige i dag (2009, s. 32-33).

Til slutt mener Mæhlum (2020, s. 38-39) at det som er mest sentralt for et standardtalemål, er at det er en varietet som blir valgt fremfor andre varieteter, som fungerer som normideal for et

samfunn og at standardtalemålet derfor plasseres på toppen av prestisjehierarkiet. Videre assosieres gjerne standardtalemålet med sosiale eliter, som for eksempel autoritative samfunnsområder og høyere utdanning.

2.2.3 Kodifiseringskravet

Å kodifisere betyr å lage en kode for et språk, altså at man skriver ned aksepterte språklige normer, noe som kan gjøres med både skriftlige og muntlige språk.

Når standardtalemål diskuteres, er kodifiseringskravet et sentralt kriterium, ytrer Mæhlum. Med dette mener hun at en offentlig instans har stadfestet en varietet i en ordbok eller grammatikkbok, slik at den har fått offisiell status. Samtidig sier hun at dette ikke nødvendigvis trenger å være tilfellet, og peker dermed på at kodifiseringskravet ikke er bra nok til å definere hva et standardtalemål er alene, og at man trenger andre kriterier (2009, s. 8).

En annen som heller ikke mener at kodifiseringskravet trenger å være aktuelt i en standardtalemålsdefinisjon, er Sandøy. Han er likevel opptatt av at typiske egenskaper bør diskuteres og absolutt kan være sentrale, som «autorisasjon», «prestisje», «avspeile skriftspråk», «kodeskifte» og «fellespråk» (2009, s. 31-35). Med det første punktet, autorisasjon, er Sandøys poeng at man ikke trenger å bruke autorisasjon som begrepskriterium. Normer i talespråket trenger ikke nødvendigvis å ha formell autorisasjon, og språklige normer kommer ofte av seg selv uten at det er noen som skriver ned en regel om det. Han er imidlertid opptatt av at man kan finne formelle uttaleregler hos NRK og Språkrådet (2009, s. 31).

2.2.4 Uniformitetskravet

Uniform defineres som noe som er ensartet og likt (Høgevold, 2021).

Når Mæhlum bruker uniformitetskravet i sammenheng med en standardtalemålsdefinisjon, er hun opptatt av at en standard skal være en invariabel størrelse og at standarden ikke skal ha noen språktrekk som kan identifisere den med et geografisk område (Mæhlum, 2009, s. 8). Med dette mener hun at det, til forskjell fra dialektene, er en varietet som ikke forandrer seg eller som ligner på andre dialekter.

En annen som er opptatt av uniformitetskravet, er Kristiansen, selv om han ordlegger seg noe annerledes enn Mæhlum. Han skriver at et standardspråk, uansett om det gjelder skrift eller tale, er et homogenisert fellesspråk (Kristiansen, 2009, s. 80). Her vil homogenisert fellesspråk bety at standardtalemålet, slik Mæhlum også poengterer, ikke varierer så mye, og at all variasjon som finnes i dialektene ellers, ikke finnes i standardtalemålet.

2.2.5 Kodeveksling

Kodeveksling handler om prosessen der man veksler mellom en språklig kode, i form av en dialekt eller et språk, til en annen, avhengig av hvilken sosial kontekst man befinner seg i.

Etter at Sandøy har stilt seg kritisk til flere begrepskriterier som er vanlige å bruke når man definerer standardtalemål, står han igjen med én definisjon han mener alltid vil gjelde for standardtalemålet: «Eit standardspråk er ein felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (2009, s. 35). Dette betyr at det ikke kan være snakk om en varietet folk snakker hele tiden. Det må derimot være en varietet mange folk bytter over til, fra egen dialekt, i visse kommunikasjonssituasjoner. Sandøy sier videre at et sånt kodeskifte kan kalles *diglossisk*, noe han ønsker å poengtere fordi *kodeskifte* alene vil kunne bety at man skifter ut ord bare på frasenivå (2009, s. 34). Ved å legge til termen *diglossisk*, tydeliggjøres det heller at det skiftes mellom to ulike språk eller to ulike varianter av et språk (Neteland, 2023). Siden å normalisere eller standardisere talemålet, i Norge, regnes for å prate tett opp til skriftspråkene, blir bare talemålet standardisert når det kommer til vokabular, syntaks og morfologi. Standardiseringen gjelder altså ikke det fonologiske, så man tar derfor i bruk fonologien som tilhører ens egen dialekt. For å derfor skille standardtalemål fra dialekter, er Sandøy opptatt av at man definerer det så presist som mulig. Skal man identifisere et standardtalemål, er det derfor bare interessant å observere sosiolingvistiske mønstre for kodeskifte (2011, s. 119).

Siden dette ser ut til å være Sandøys endelige definisjon på hva et standardtalemål er, ser det ikke ut som om han kan plasseres under verken A- eller B-definisjonen til Vikør. Han mener altså ikke at standardtalemålet trenger å være skriftmålsbasert eller holdningsbasert, men at det eneste kravet er kodeveksling.

En annen interessant refleksjon rundt kodeveksling, og som blir relevant for avhandlingen, kommer fra Neteland og Svennevig. De mener kodeveksling handler om når man skifter mellom ulike språk eller varianter av et språk. De sier videre at det kan være vanskelig å skille mellom bruk av lånord (ord som kommer fra andre språk, og som ikke har vært i språket lenge) og kodeveksling når det kommer til enkeltord, og at når forskere studerer kodeveksling, ser de derfor ofte bort fra kodeveksling med enkeltord (Neteland og Svennevig, 2024).

Det sees en sammenheng mellom standardtalemål, kodeveksling og dialektnivellering i skildringene til Opsahl og Røyneland. De forteller at «[e]t standardtalemål er [...]den varietetet det gjerne konvergeres mot både i kodevekslingssituasjoner og dialektnivelleringsprosesser» (2009, s. 95). Dette tyder på at det altså kan sees en sammenheng mellom begrepene *kodeveksling* og *dialektnivellering* ved at det i begge situasjoner dreier seg om blanding av varieteter (språk og dialekter) og endring av former, i samtale med andre. Svendsen (2021, s. 64) kobler kodeveksling tett opp mot tospråklig og flerspråklig utvikling hos barn, der hun skriver at man i språkbruken deres kan se at det veksles mellom to språk i én og samme ytring. Kodeveksling, til forskjell fra dialektnivellering, er et fenomen en kan si at skjer på et visst tidspunkt ved at man kan peke ut akkurat når det var en kodevekslingssituasjon og hvem som kodevekslet. Det er et individuelt heller enn et kollektivt fenomen, selv om det trolig også kan være likheter og mønster i hvordan folk kodeveksler, slik som at mange kanskje veksler til et standardtalemål i visse situasjoner.

Dialektnivellering, på den andre siden, kan man si at er et kollektivt fenomen (påvirker mange talere på en gang) og en gradvis prosess, der endringer i dialektene skjer over tid. Røyneland har forsket på dialektnivellering på Røros og Tynset, og beskriver dialektnivellering som en prosess der forskjellene mellom ulike dialekter innenfor et område blir redusert, noe som også kan føre til at dialektforskjellene forsvinner helt eller gradvis (Språkrådet, 2015). I forskningen har hun kommet frem til at tynsetdialekten og rørosdialekten fjerner seg fra hverandre. Mens tynsetdialekten påvirkes av standard østnorsk, altså inngår i en østnorsk regionalisering med innslag av standardformer, beveger rørosdialekten seg mot en trøndersk retning og ikke mot et standard østnorsk (Språkrådet, 2015).

Koblingen mellom kodeveksling og standardtalemål kommer også til syne når Mæhlum (2009, s. 13) forteller at det eksisterer en forestilling blant nordmenn om ett talemål som står i særstilling sammenlignet med de andre talemålene, og at de innretter språkbruken sitt etter dette enten i spesifikke situasjoner eller sporadisk. Ytringen tydeliggjør likevel ikke når hun mener at kodevekslingen finner sted, siden den kan skje både tilfeldig eller i spesielle situasjoner, men det blir dog relevant at hun i en annen ytring presiserer at varieteten ofte tas i bruk i offentligheten og innenfor høyere utdanning (Mæhlum, 2020, s. 39).

2.2.6 Oppsummering

Det som virker å være felles for språkforskernes måte å definere termen *standardtalemål* på, er at de mener at standardtalemålet er noe som er felles for et samfunn eller fungerer som en felles norm. Både Kristiansen, Opsahl og Røyneland, og Mæhlum poengterer tilknytningen mellom talespråket og skriftspråket når de definerer begrepet, noe som Sandøy, på den andre siden, presiserer at ikke trenger å være tilfellet, men at et standardtalemål kan oppstå uavhengig av et skriftspråk (2009, s. 33). *Dialekthierarki* eller en slags favorisering av én dialekt er det også flere av forskerne som ser på som en egenskap ved standardtalemålet. Kristiansen er tydelig på at det *må* finnes en forestilling om «det beste sprog» for at en standardiseringsprosess kan oppstå (2009, s. 84). Hos Hårstad beskrives det hele som et menneskeskapt dialekthierarki, der språkbrukerne blir enige om hva som er det beste språket, og der det beste språket regnes for å være nøytralt og korrekt (Hårstad mfl., 2021, s. 60-61). Mæhlum mener også at det dreier seg om én varietet som blir valgt fremfor andre varieteter, og at varieteten ofte assosieres med sosiale eliter (2020, s. 38-39). Til slutt blir det viktig å nevne termen *kodeskifte* som et kriterium, som både Mæhlum, Sandøy og Opsahl og Røyneland kommer inn på, men som bare Sandøy mener at er det eneste kriteriet for standardtalemål (Sandøy, 2009, s. 35).

Siden jeg i min avhandling har valgt å se på folks holdninger og utfører en holdningsundersøkelse som jeg presenterer i kapittel fem, er det Vikørs B2-definisjon jeg må forholde meg til i min undersøkelse, som handler om prestisje og holdninger (Vikør, 2009, s. 56).

2.3 Situasjonen i Norge

I dette kapittelet og i kapittel 2.4 vil jeg undersøke de forskjellige holdningene til et overregionalt talemål/-standardtalemål, som har gjort seg gjeldende innenfor ulike områder i samfunnet, og hvordan disse kommer til syne i dag.

2.3.1 Samfunnet

I Norge har vi (jf. kap.1.1) ingen offisiell normering av talemålet. Det er blitt gitt ut enkelte uttalebøker, men disse er ikke autoritative i form av å ha fått offisiell godkjenning (Lundeby, 1997, s. 94). Man kan altså ta i bruk egen dialekt i alle offentlige situasjoner. Det finnes likevel noen begrensninger når det kommer til regler i NRK, noe jeg vil komme mer inn på senere i kapittelet.

Standardtalemålsideologien og ideen om «det beste språk» på starten av 1800-tallet er ikke unikt for Norge. Etter unionsoppløsningen med Danmark fantes det en klar forestilling om hva som var den beste måten å prate på, en talemåte som lå tett opp mot skriftspråket, som var dansk. Det ble dog tatt i bruk en annerledes fonologi i Norge enn i Danmark. Selv om denne muntlige standarden gjorde seg gjeldende utover 1800-tallet, var det ikke alle som hadde tilgang til den, fordi det skriftnære talemålet ble tatt i bruk i byene. Det var her overklassen og embetsstanden bodde, og de hadde et sterkt bånd til det danske. Overklasse menneskene hadde også for vane, helt fra slutten av 1700-tallet, å markere avstand til lavere sosiale klasser gjennom språket. Denne «beste talen» var altså forbundet med folk med høy status (Hårstad mfl., 2021, s. 68-69). Utover 1800-tallet skjer det imidlertid noe som skiller Norge fra andre land, fordi *to* forskjellige skriftspråk ble likestilt som offisielle norske standardspråk, der ett av dem, nynorsk, tok utgangspunkt i «lavstatusvarieteter» (Hårstad mfl., 2021, s. 69). Tanken om en felles «språkriktighet» og en muntlig fellesnorm forsvant imidlertid ikke (Hårstad mfl., 2021, s. 69).

Jeg anser det hensiktsmessig for avhandlingen å si noe om hva som skiller den norske språksituasjonen fra andre land, og da gjerne nabolandene. I kapittel 2.4 vil jeg derfor utforske nærmere den overregionale talemålsnormen som har fått offisiell status i form av normering i Danmark og Sverige, noe en slik talemålsnorm ikke har fått i Norge. Jeg vil likevel, allerede i dette kapittelet, si noe om hvorfor Norges språksituasjon er så annerledes særlig sammenlignet med den danske, til tross for at det har vært en langvarig union mellom disse to landene, og ikke minst den spesielle påvirkningen dansk hadde på språket i Norge.

En interessant refleksjon om hvorfor Danmark har et offisielt standardtalemål, mens Norge ikke har det, kommer til syne i Lunds ytringer (1982, s. 13-14). Han forteller at det har å gjøre med den norske utstrekningen og landskapet, noe som har gjort det utfordrende å kommunisere med folk i ulike landsdeler. Derfor har det vært mer naturlig at man har beholdt de lokale dialektene i stedet for å velge ut en spesiell varietet det ble forventet at man rettet talen etter i offentligheten. Lund mener også at et manglende offisielt standardtalemål i Norge kan begrunnes med at mens Danmark i flere hundre år har hatt ett administrativt og kulturelt sentrum, har Norge skiftet mellom flere (1982, s. 13). Dette har trolig ført til at det har blitt normalisert ulike talemål i Norge.

Det finnes også forskere som ikke mener at reisebegrensningene har vært noe større i Norge enn i Danmark og at befolkningskonsentrasjonen i de to hovedstedene har vært omtrent den samme (Kristiansen, 1996, s. 16). En faktor Kristiansen mener har vært viktigere, og som har gjort at språkutviklingen i retning en standard har foregått ulikt, har med språkpolitikk å gjøre. Eksemplet han kommer med, er at mens man i Norge har et skriftmål som styrker dialektenes status, er dette noe man ikke har i Danmark. Samtidig som dialektene har fått økt prestisje i Norge, ser man heller på dialekt i offentligheten i Danmark som en gal måte å snakke dansk på (Kristiansen, 1996, s. 21).

En tredje forklaringsvariant handler om at hele den perioden det ikke fantes noe norsk skriftspråk i Norge, ble det snakket mange forskjellige dialekter. Halvorsen forteller at det danske høyspråket som ble snakket på 1700-tallet, inneholdt mange norske uttaleformer. Grenselinjene mellom dialekt og høyspråk var så uklare at det var vanskelig å skille mellom dem, og for mange var fornorskningen og den norske identiteten viktig, noe som førte til at dialektene ble tatt mer i bruk også i offentlige situasjoner. Grenselinjene ble mer uklare utover 1800-tallet og enda flere former fra dagligtalen kunne godtas i det mer formelle språket. Siden normen har vært så lite fast, men heller fri og variabel, mener Halvorsen at dialektene har fått opprettholde statusen sin i en helt annen grad enn nabolandene, Sverige og Danmark (Halvorsen, 1997, s. 53-55). Normaltalemålet fantes altså i mange varianter og det var ikke ett normaltalemål, men mange ulike varianter og derfor ikke noe som kunne regnes som et ordentlig standardtalemål.

Går vi tilbake i tid og prøver å danne oss en oversikt over standardtalemålets historie i Norge, og tiden der dialektene ikke hadde den samme statusen som de har i dag, mener Vikør at begrepet «standardtalemål» ikke er den tradisjonelle termen som har vært brukt i norsk, men at «normaltalemål» eller «overdialektalt talemål» har vært vanligere å bruke (2009, s. 50). Vikør forteller videre at Finn-Erik Vinje regnes for å ha vært en av de første i landet som brukte termen «standardtalemål», i 1973 (2009, s. 49-50). Dette definerte Vinje slik: «Et landsgyldig standardtalemål må i våre dager bygge på de to målformenes skriftsystemer[...] [S]kriften som norm bidrar til å skape en enhetlig uttale» (Vinje, 1973, s. 65). For ham var det altså et poeng at standardtalemålene skulle basere seg på det skrevne. Jeg vil selv ta i bruk termen *standardtalemål* i avhandlingen, selv om jeg også beskriver situasjonen på 1800- og starten av 1900-tallet.

2.3.2 Skolen

Etter 1850, som en del av nasjonsbyggingen og frigjøringen fra det danske språket, begynte man å bli opptatt av elevenes leseuttale, nettopp fordi høytlesning spilte en stor rolle i undervisningen (Nesse, 2015, s. 97). Nesse forteller at samfunnet i Norge tidlig på 1800-tallet var diglossisk, altså at to språkvarieteter ble tatt i bruk. Dette var høyvarieteteten, (H), basert på det danske skriftspråket og en skriftnær talemåte, og lavvarieteteten, (L), basert på ulike dialekter fra bygdene. Om man ville bli tatt på alvor, måtte høyvarieteteten tas i bruk i offentlige situasjoner. Etter 1850 ble høyvarieteteten erstattet med en varietet lik talemålet i hovedstaden og fungerte som et de facto standardtalemål (Nesse, 2015, s. 89). Språksamfunnet var på denne tiden ikke like diglossisk, men heller mer komplekst med mer språklig variasjon. At standardtalemålet var basert på talemålet i hovedstaden, kan sees i sammenheng med opprettelsen av universitetet i Oslo/Kristiania, noe som førte til at flere flyttet til denne byen for å studere. Når man kun har ett universitet, er det typisk at universitetet, og dermed også hovedstaden, får stor innvirkning på språkbruken. Skulle man utdanne seg, måtte man reise til hovedstaden, noe som resulterte i at språket der ble forbundet med dannethet. Norges senter gikk altså fra være København til å bli Oslo på starten av 1800-tallet. Hovedstaden fungerte som en viktig norminstans på denne tiden, noe man ser ved at flere dialekter rundt om i landet ble påvirket av varieteteten i hovedstaden (Nesse, 2015, s. 89 og 91).

Myndighetene har, ifølge Einar Lundeby, aldri gjort noe for å styrke eller fremme et standardtalemål i Norge (Lundeby, 1997, s. 100). At man likevel kan ha snakket om et de facto standardtalemål, slik Nesse gjør, utover 1800-tallet, må være på grunnlag av påvirkning fra universitetet og hovedstaden, og ikke gjennom lover laget av myndighetene.

Myndighetene har heller gått motsatt vei for å fjerne standardtalemålet i skolen, særlig gjennom loven som ble fattet på slutten av 1800-tallet. Selv om vi ikke har hatt et offisielt standardtalemål, er en annen grunn til at vi kan snakke om et de facto standardtalemål fordi vi istedenfor har hatt en standardisert tale som ligger tett opp til de to normerte skriftspråkene våre. Denne normen lå, på 1800-tallet i kongeriket Danmark-Norge, tett opp til det danske skriftspråket, som ble regnet for å være «det riktige språket» (Hårstad mfl., 2021, s. 67). Siden tilgangen på lesestoff på morsmålet (dansk) økte på slutten av 1700-tallet, lærte naturligvis flere seg å lese og skriftspråket ble dermed en tydeligere norm for flere. Selv om de leste dansk, var dette «riktige språket» preget av norsk fonologi, særlig etter unionsoppløsningen med Danmark (Hårstad mfl., 2021, s. 67).

I 1878 kom det som kan regnes for å være en milepel i talemålets historie i Norge (Nesse, 2015, s. 98), der det ble bestemt at undervisningsspråket i allmueskolen så godt som mulig skulle formidles på barnets eget talemål før de etter hvert skulle trenes på å forstå og uttrykke seg skriftlig på «det almindelige Bogsprog» (Torp og Vikør, 2003, s. 266). Formålet med dette vedtaket var at hvis elevene skulle læres opp til å snakke «klokkardansk», altså en bokstavrett uttale av det danske skriftspråket, ville dette være negativt for nasjonsbyggingen og utviklingen av det norske språket (Skjekkeland, 2010, s. 26). Skjekkeland regner vedtaket i 1878 for å være den viktigste grunnen for at de norske dialektene har holdt seg så godt som de har gjort, der altså skolen har spilt en sentral rolle i dette arbeidet (2010, s. 26). Det var samtidig flere måter å tolke denne nye loven på, først og fremst fordi formuleringen bare gjaldt barn i allmueskolen og ikke høyere skoletrinn, og også fordi selv om formuleringen ønsket å styrke dialektenes status, virket den å ha skriftmålet som et endelig mål, altså «det almindelige Bogsprog» (Torp og Vikør, 2003, s. 266), (Nesse, 2015, s. 98). Siden formuleringen poengterte barnets eget talemål, oppstod det mange diskusjoner utover 1900-tallet om hva som faktisk kunne regnes for å være talemålet til elevene, særlig for dem som bodde i byene (Nesse, 2015, s. 98). Lærere og politikere kunne dermed komme med forventninger og krav om at det var et talemål likt skriftspråket som skulle snakkes av disse elevene, og at de derfor måtte snakke denne varieteten ordentlig. Det fantes også lærere som så på bruken av dialekt som uhøflig og mente det kunne minne om banning eller talefeil

(Nesse, 2015, s. 98). Mange fortsatte med å korrigere elevenes talemåte, og ignorerte den nye loven (Sandøy, 2011, s. 121). Dette viser at det i stor grad var opp til lærerne å tolke hvordan den skulle fungere i praksis i klasserommet.

Det var mange som ikke var enig i loven som ble nedfelt i 1878 fordi den nedprioriterte den muntlige standardnormen. De mente at en språklig standardisering i retning et forestilt standardtalemål, burde tas i bruk i noen offentlige situasjoner, som for eksempel i politiske debatter eller andre formelle kommunikasjonssituasjoner (Hårstad mfl., 2021, s. 72).

Standardtalemålsdebattene var aktuelle også på slutten av 1900-tallet. Vogt-komiteen mente at selv om lærerne skulle lære elevene opp i å ha respekt for dialektene (jf. 1878-vedtaket), burde elevene likevel få opplæring i et normalisert talemål det siste skoleåret. Dette var en sak de mente burde drøftes videre (Lundeby, 1997, s. 101). Dette ønsket de trolig fordi det i flere offentlige situasjoner, som i radio, kirke, skole og universitet, ble forventet et standardisert talemål utover 1900-tallet, også ved fjernsynets inntog på 1960-tallet (Hårstad mfl., 2021, s. 72). Lundeby var blant en av dem som ønsket at et norsk standardtalemål skulle kodifiseres (Mæhlum, 2009, s. 11). Han mente det var som å lukke øynene for realitetene om man ikke klarte å se at det fantes et overdialektalt talemål i landet (Lundeby, 1984, s. 4). Debattantene som ikke var enige i dette, mente at å si at man hadde et standardtalemål eller en «overnorm» i landet, var som å gi én dialekt mer status og prestisje enn andre (Vikør, 2009, s. 50). Dette mente også Geirr Wiggen, som var sterkt uenig i Lundeby's ytringer. Han mente det ikke var én måte å snakke på som var mer riktig enn en annen (Innføring, 1984, s. 3). Disse eksemplene viser at termen *standardtalemål* er nært knyttet til språkholdninger og språkideologi. Det virker som at det er sterke følelser involvert når det gjelder å skulle ha et standardtalemål, da det, i noens øyne, later til å stadfeste at det finnes en måte å snakke på som er bedre enn andre.

Denne type dialektfavorisering var også et argument hos de opprørske «sekstiåtterne». De både nektet for at det fantes en standardtalemålsnorm i Norge, og mente at det ville være å mobbe og undertrykke dialekter (Vikør, 2009, s. 50). Sekstiåtterne ønsket frihet til å kunne prate slik de ønsket (Lundeby, 1997, s. 92).

Etter krigen, rundt år 1960, var målet å bygge opp landet igjen, både ved å gjenoppbygge industri og økonomi og å forbedre den generelle utdanningen. Store deler av befolkningen

flyttet til byene, som fungerte som økonomiske sentrum og som preget det kulturelle livet i Norge (Sandøy, 2011, s. 121). Sandøy skriver: «In 1966 a government committee presented a report on the language situation, and a majority wanted pupils to be instructed in using a standard language. However, this proposal was not approved» (2011, s. 121). Det spesifiseres ikke her om det var flertallet i komiteen eller stortinget som ønsket at elevene skulle få opplæring i standardtalemål på skolen, men eksemplet tyder likevel på at flere ønsket et standardtalemål på denne tiden. Språksituasjonen i Norge lignet derfor på andre europeiske nasjoner, siden språket symboliserte autoritet blant deler av befolkningen (2011, s. 121). Det gikk likevel mot en dialektbølge rundt år 1970, og departementet var ikke enig i at elevene det siste skoleåret trengte å få opplæring i et normalisert talemål (Nesse, 2015, s. 99). Politiske diskusjoner dreide seg om økonomisk desentralisering og det ble satt i gang politiske tiltak for å få befolkningen til å spre seg mer rundt i landet. Man ser også at det politiske engasjementet økte blant folket, og en av de kulturelle kampene handlet om å styrke dialektbruken i flere domener. Det ble for eksempel mindre vanlig å bruke et standardisert talemål på universitetene utover åttitallet (Sandøy, 2011, s. 121). Dialektbølgen førte til at fokuset på normering av talemål ble svekket samt at man startet å se på de negative konsekvensene ved å rette på elevenes språkbruk. At dialektbruk ble viktig i skolen, ser man utover åttitallet og særlig på nittitallet, da læreplanen ble endret slik at elevenes egenproduserte tekster, med deres egne syntaks og eget ordforråd, aktivt skulle tas i bruk i undervisningen (Nesse, 2015, s. 99).

En effekt av 1878-vedtaket, som altså sa at elevene ikke skulle læres opp i et standardtalemål i skolen, fungerte som en oppvurdering av dialektene (Hårstad mfl., 2021, s. 71). Elevene fikk oppleve at å bruke dialekt både var akseptabelt og praktisk, uten at det ble assosiert med lav status. Selv om dette bare gjaldt én arena, er skolen en arena som spiller en viktig rolle i den språklige sosialiseringen, og selv om det ble forventet en mer normalisering av talen senere i yrkeslivet, hadde elevene her fått opparbeidet seg en grunnleggende aksept for dialekter. Denne aksepten mener Hårstad mfl. at har hatt mye å si for det norske språksamfunnet, som skiller seg markant fra det danske og det svenske, der det hele tiden har vært selvsagt at elevene skal læres opp i den riktige måten å snakke på, mens dialektene har blitt ignorert og sett på som vulgære (Hårstad mfl., 2021, s. 71).

2.3.3 Radio og TV

Radioen ble et massemedium i Norge på 1930-tallet, noe som førte til at det utviklet seg et nytt medium for standardtalemålet (men omtalt normaltale) (Hårstad mfl., 2021, s. 73). Mens det i resten av samfunnet ikke fantes noen fastlagte standardnormer for talemålet, ble derimot NRK en viktig arena for dette. Statskanalen ble derfor avgjørende for hva folk oppfattet som *det beste språket*. Et bokmålsnært talemål ble regnet som det mest nøytrale radiospråket, men en nynorsknær talemåte ble også tatt i bruk (Hårstad mfl., 2021, s. 73). Selv om dialektene fikk en økt status i Norge på rundt 1970-tallet, hadde det oslobaserte standardtalemålet lenge en spesiell posisjon i NRK (Nesse, 2015, s. 104). Dette kom til syne ved at de som ble oppfattet som ordentlige og korrekte, snakket standardisert, mens de som ble oppfattet som tøffe, fattigslige og skurkaktige, snakket på dialekt. Bruken av dialekt og ikke-dialekt mener Nesse henger sammen med lytternes/tilskuernes forventninger. Hun forteller at man gjerne vil forvente en annen språkbruk fra en industriarbeider enn fra en nyhetsanker, eller på et politisk debattprogram. Mange forventet også at journalisten snakket standardisert, mens intervjuobjektet kunne ta i bruk dialekt (Nesse, 2015, s. 105).

Selv om vi ikke har et offisielt standardtalemål i Norge, har vi likevel fastsatte regler for hvordan de ansatte i NRK skal snakke. Hårstad mfl. skriver at NRK vedtok sitt første formaliserte språkreglement i 1959, og at de siden da, selv om det har blitt gjort endringer, har opprettholdt nokså detaljerte regler når det kommer til talemålet (Hårstad mfl., 2021, s. 74).

Termen *dialektrøkt* er avledet av termen *språkrøkt*. Kort sagt handler språkrøkt om å arbeide for å utvikle og forbedre et språk etter de behovene og kravene som stilles til det i samfunnet. Siden det i denne sammenheng handler om talespråket (i NRK), handler derfor dialektrøkt om å gi råd og veiledning både når det gjelder ordforråd, grammatikk og lydverk (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 5). I NRKs dialektrøkt, utgitt av Norsk rikskringkasting i 2015, står det at NRK har et ansvar for å styrke det norske språket, både målformer og dialekter. Siden språket i NRK skal være tydelig og forståelig, forventes det at når man enten snakker på dialekt, i de sendingene det er tillatt, eller snakker normert bokmål eller nynorsk, skal språket være riktig og konsekvent (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 1). I nyhetssendinger og programinformasjon kan man enten snakke normert bokmål eller normert nynorsk. I andre sendinger, for eksempel i distriktsendinger, intervjuer og nyhetsinnslag, kan dialekt tas i bruk (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 10). Selv om det tillates dialektbruk i visse sendinger, er det samtidig viktig at det ikke brukes ord som er lite kjent eller som kan oppleves uforståelige for målgruppen (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 7).

I de nasjonale nyhetssendingene skal man altså ta i bruk et normert talemål basert på enten bokmål eller nynorsk. I dag er det imidlertid mulig å få dispensasjon fra normeringskravet i disse sendingene (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 6). Det forventes også at man har en tydelig diksjon og unngår dialektord som vil kunne oppfattes som ukjente for folk utenfor regionen (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 2).

I dialekrøkten fra 2015 fremgår det at språket skal være konsekvent i de sendingene det er tillatt med dialekt. Man kan for eksempel ikke veksle mellom «kjem» og «kommer» og «søv» og «sover», om man vanligvis bruker sterke kortformer (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 2). Også målmerket tykk «l» må brukes konsekvent, og man må skille mellom kj- og skj-lyden (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 3).

Siden det i dag er lov å ta i bruk dialekt i visse NRK-sendinger, kan man si at valgfriheten er blitt større. Dette kan sees på som en konsekvens av de nye språkreglene som kom i 2007, som tydeliggjør statusen til dialektene og at det dialektale mangfoldet skal speiles i TV (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 6). Før disse nye reglene kom, måtte man snakke et bokmålsnært- eller nynorsknært talemål i alle sendinger, uten unntak (Språkutvalget i NRK, 2010, s. 5). Selv om programleiderne kan bruke dialekt i visse sendinger etter de nye reglene kom, skal språket likevel være forståelig for lytterne, så der man kan bruke dialekt, skal den altså være konsekvent. Det er likevel interessant å spørre seg hva som kan regnes som å være *forståelig* for alle, siden lytterne i Norge er en heterogen gruppe fra ulike landsdeler og dermed har ulikt grunnlag for å forstå dialektale trekk som skiller seg fra deres egne. Dette kan kobles opp mot termen *dialektkontinuum*, altså at man ser de norske dialektene som del av et felles kontinuum, der det er større innbyrdes forståelse mellom dialekter som er nærmere hverandre enn mellom dialekter som er språklig langt fra hverandre (Røyneland, 2008, s. 20). Slik vil for eksempel det inntrønderske dialektområdet kunne være vanskeligere å forstå for den sørlige befolkningen enn for den nordlige, fordi det inntrønderske området og det nordlige har flere felles språklige målmerker. Dette norske kontinuumet regner Arne Torp for å være del av et større skandinavisk dialektkontinuum, der østnorsk er en del av indre nordskandinavisk, mens vestnorsk hører til ytre nordskandinavisk (Torp, 1998, s. 91). Han tar i bruk denne inndelingen fordi det er felles målmerker i de norske kategoriene og de skandinaviske motpartene.

For å koble dette opp mot Borchs ytringer (jf. kap. 1.1), er det, ifølge ham, bare et standardisert talemål basert på skriftmålene bokmål og nynorsk som er forståelig for alle og burde være tillatt i NRKs sendinger (2023, s. 322-323). Han mener at dialektbruk i media er forstyrrende og gjør det vanskelig for folk flest å forstå innholdet, som han mener er det viktigste, i stedet for speiling av det dialektale mangfoldet. Han ser altså ingen grunn for at man skal trene opp «dialektøret», men hans løsning er heller at dialektord som avviker fra oslomål, bør legges bort.

2.4 Situasjonen i nabolandene

2.4.1 Danmark

Danmark har, i motsetning til Norge, en lang historie med språklig standardisering, og den danske befolkningen tar derfor i bruk et standardtalemål i offentligheten (Hårstad, 2021, s. 54). Det er standardisert i form av at det er gitt ut uttale-ordbøker, der den første offisielle rettskrivingsordboken kom ut i 1872 (Lund, 2009, s. 59). På grunnlag av de generelle holdningene befolkningen i Danmark har til standardtalemålet og dialektene, står standardtalemålsideologien sterkt. Dette kommer frem ved at mange vil kunne se på det som språkfeil å ta i bruk dialekter i offentligheten (Pedersen, 2009, s. 174). Standardtalemålet er likevel ikke fast, fordi man ser at folk, særlig i den yngre generasjonen, godtar ulike varieteter av den københavnske dialekten som standardtalemål (Pedersen, 2009, s. 174). Kristiansen mener imidlertid at Danmark er en nasjon der de fleste foretrekker språklig ensartethet fremfor språklig mangfold. Han legger til at denne språklige ensartetheten er noe som sees på som det beste for nasjonen, og at språksituasjonen i landet derfor ikke er noe som blir diskutert språkpolitisk. Derfor forventes det at standardtalemålet tas i bruk i offentligheten, særlig i skolen og i media (Kristiansen, 1996, s. 12).

Standardtalemålet i Danmark oppstod i hovedstaden, København, fordi befolkningen sies å ha vært mer sammensatt der enn andre steder i landet. Varieteten var de dannedes språk, siden det var til hovedstaden man reiste for å utdanne seg. Likevel har andre (lavere) sosiale lag i samfunnet også vært med på å videreutvikle denne varieteten (Pedersen, 2009, s. 168). I landskapslovene nedtegnet tidlig i middelalderen kan man se at det fantes store dialektforskjeller i landet, men da et offisielt skriftspråk først ble etablert i reformasjonstiden, tok det utgangspunkt i den sjællandske dialekten, som da var blitt den mest sentrale dialekten.

På 1600- og 1700-tallet ble dialekten byttet ut med det københavnske borgerskapets talemål, noe som fungerte som et riksspråk for befolkningen (Karker, 1997, s. 44). De tidligste kildene man finner på at standardtalemålet har blitt diskutert, er fra 1600-tallet, da man, i sammenheng med standardisering av skriftspråket, spurte seg hva som var den beste måten å tale på. I disse kildene kommer det frem at om man skal lære seg å snakke det riktige språket, må man reise til storbyen, København (Pedersen, 2009, s. 164). Standardiseringen av talemålet kom til som følge av standardisering av skriftspråket. Selv om skriftspråket, slik det tas i bruk i dag, ble normert på slutten av 1800-tallet og noe utover 1900-tallet, regner man det for å ha vært nokså fast og konsekvent siden 1500-tallet, og fra 1700-tallet kan man snakke om en offisiell normering (Karker, 1997, s. 40-41).

Skolen har vært en viktig arena for opplæringen av den sosiale normen (Pedersen, 2009, s. 165). Lønsmann definerer språklige normer som sosiale konvensjoner som utvikles gjennom samtale med andre. At normene er sosiale, betyr at de er felles for medlemmene i et fellesskap og at de er konvensjoner, vil si at de fungerer som retningslinjer for dette fellesskapet (Lønsmann, 2013, s. 58). Da flere barn i Danmark fikk tilgang til skolegang og gjerne var dialekttalende, ble jobben stor med å innlemme dem i standardideologien og venne dem av med dialekt. Det dannede språket, språket i hovedstaden, ble regnet for å være «bedre», «ædlere» og «skønnere» enn språket utenfor, altså «landskabsmålet» (Pedersen, 2009, s. 166). Ikke bare syntes man det dannede språket var den fineste måten å prate på, men et annet sentralt poeng var også at ved å bruke denne talemåten, kunne man kommunisere på en klarere måte og lettere få frem hva man tenkte (Pedersen, 2009, s. 166).

Fra mellomkrigstiden og frem til omkring år 1970 ble det ført en streng standardtalemålspolitikk for de ansatte innen radio og TV (Pedersen, 2009, s. 172). Man ser også fra den samme perioden, men også frem til i dag, at det skjer en klar dialektnivellering (de språklige forskjellene mellom dialekter i et område blir redusert og mer like en annen varietet) i retning standardtalemålet. Selv om skolen har vært og er en viktig fremdriver av standardiseringen av talemålet, ser man at det i dag er media som spiller den viktigste rollen mot en opprettholdelse av normen. Normen som tas i bruk av de unge i media i dag, er derimot mindre formell og preges av et ungt københavnspreget talemål. Standardiseringen retter seg altså ikke mot det danske skriftspråket, men utvikler seg heller lengre bort fra det (Pedersen, 2009, s. 172). Det danske språket endrer seg raskere enn nabospråkene, og man ser

en motsatt tendens i Sverige, der talespråket blir mer likt skriftspråket (Pedersen, 2009, s. 173).

2.4.2 Sverige

Talespråket i Sverige frem til 1500-tallet var preget av stor geografisk variasjon og lite sosial variasjon (Thelander, 2009, s. 180). Derfor kunne både bønder og adelsmenn snakke omtrent likt om de kom fra det samme stedet. På 1500-tallet, da nasjonalstaten vokste til, økte derimot den sosiale variasjonen. Adelsmenn begynte å tilbringe lengre perioder i hovedstaden fordi det var her, men også andre områder rundt Mälaren, som var sentrum for statsmakten og administrasjonen (Molde, 1997, s. 91). På grunn av dialektblanding innad mellom menneskene i hovedstaden og påvirkning fra skriftspråket, førte dette til at det vokste frem et rikstalespråk, som også spredte seg til andre dannede steder i Sverige (Thelander, 2009, s. 180). Da rikstalespråket, utover 1600-tallet, ble mer ensartet, førte dette til at dialektene fikk mindre betydning (Molde, 1997, s. 91). Man startet ikke å bruke termen *standardtalemål* i Sverige før på slutten av nittitallet (Thelander, 2009, s. 186), noe som gjør at jeg vil bruke *riksspråk* og *standardtalemål* litt om hverandre i forklaringene.

I den andre delen av 1800-tallet stod normkampen om det talte riksspråket sterkt mellom det såkalte «talsvenska» og «boksvenska». Den førstnevnte varieteten var omgangsspråket blant folk fra den høyere sosiale klassen, mens sistnevnte var varieteten som ble tatt i bruk i skolen og i studiesirkler, og som lignet mest på skriftspråket (Thelander, 2009, s. 183). Mange av elevene på skolen slet med å skrive, og det ble derfor et mål å skape en større overensstemmelse mellom skriftspråket og det talte språket. Måten å gjøre dette på var å gjøre skriftspråket likere talespråket (Thelander, 2009, s. 183).

På slutten av 1800-tallet ble disse to varietetene gjort om til «det talade riksspråk», som ble et kompromiss mellom de begge, selv om *det talade riksspråket* lignet mest på «boksvenska» (Thelander, 2009, s. 184). Gjennom skriften ble dette talemålet nå tilgjengelig for alle, og med boksvenskens gjennombrudd fikk det svenske standardtalemålet et fast normeringsprinsipp, særlig utover 1900-tallet, ved at skriftspråket ble mønster for hva som ble oppfattet som korrekt tale (Thelander, 2009, s. 184-185). I skolesammenheng, frem til midten av 1900-tallet, ble for eksempel elever fra Skåne, som havnet på skole i midt-Sverige, sendt til logopedier for å kvitte seg med skarre-r-en, som var et dialektalt innslag de mente skulle

holdes utenfor riksspråket (Thelander, 2009, s. 185). Som en kontrast fra situasjonen i Norge på 1800-tallet, der det i 1878 ble utarbeidet en lov som sa at elever skulle få undervisning på eget talemål, har det blitt sett på som en viktig oppgave i skolene i Sverige å fjerne dialektale trekk i elevenes språkbruk (Petzell og Nilsson, 2015, s. 362).

På 1900-tallet var det normerte talemålet godt etablert i samfunnet og det hadde også blitt enda likere skriftspråket. Det har fått god støtte gjennom både skolen, media, film og teater. Dialektene eksisterer fortsatt, men er blitt kraftig nivellert i retning standardtalemålet, i hovedsak på grunn av industrialiseringen og en økning i forflytningen fra landsbygden til byene (Molde, 1997, s. 91).

Sverige har i dag, i likhet med Danmark, en fast etablert uttalenorm, som i høyeste grad er godtatt av folket, og som tas i bruk i offentligheten (Lundeby, 1997, s. 98). *Standardtalemål* som term ble, på lik linje med Norge, først tatt i bruk på rundt 1960- og 1970-tallet (Thelander, 2009, s. 186), og tar utgangspunkt i de midtsvenske dialektene, det såkalte Sveamålet (Molde, 1997, s. 92). Store deler av befolkningen er av lik oppfatning av at man skal ta utgangspunkt i det skrevne ordet når man prater i offentligheten (Petzell og Nilsson, 2015, s. 364). På den andre siden ser man også i dag at det er få som er tilhengere av den tidligere ideen om et helt homogent standardtalemål, noe som gjør at nyhetsoppleser kan ta i bruk regionale språkformer når de snakker (Petzell og Nilsson, 2015, s. 371).

I både Sverige og Danmark er dialektene på sterk tilbakegang, men man kan likevel snakke om en variasjon innenfor standardarden som følge av regionale talemålsforskjeller. De svenske dialektene, som de danske, blir mer og mer like hverandre og påvirkes av standardtalemålet (Petzell og Nilsson, 2015, s. 369). En forskjell man likevel kan se mellom svensk og dansk standarduttale, er hvordan den har endret seg i løpet av 1900-tallet. I svensk har avstanden til skriftbildet blitt mindre, mens den har blitt større i dansk (Petzell og Nilsson, 2015, s. 365). Et eksempel på dette er at for eksempel *bröd* uttales [bröd] i svensk, mens *kage* i dansk uttales [kæe].

2.5 Har vi et standardtalemål?

Under dette delkapittelet vil jeg belyse noen språkforskeres holdninger til om vi har et standardtalemål i Norge i dag. Selv om det ikke er dialektutvikling som står sentralt i min

avhandling, men heller holdninger til standardtalemål, blir det likevel også relevant å se på koblingen mellom dialektnivellering mot en standard eller ei. Dette er fordi enkelte språkforskere mener at et standardtalemål kan sees i samfunnet gjennom dets påvirkning på dialektene. Om dialektene endrer seg i retning av en standard, sier man at nivelleringen skjer i et vertikalt hierarki, i motsetning til nivellering mellom dialekter, altså langs et horisontalt kontinuum (Språkrådet, 2015).

2.5.1 Et uoffisielt standardtalemål

2.5.1.1 *En standardtalemålsnorm*

Selv om Mæhlum mener at det ikke er noen tvil om at vi ikke har et offisielt standardtalemål i landet, mener hun likevel at nordmenn har forestillinger om en standardtalemålsnorm, altså et uoffisielt standardtalemål (2020, s. 45).

Videre forteller hun at siden vi ikke har eller har hatt en offisiell standardtalenorm i landet, kan det ha gitt dialektene en ekstraordinær posisjon som har virket identitetsskapende for landet (2020, s. 44). Situasjonen vår har vært noe som har skilt oss ut sammenlignet med andre land. Dette har, ifølge henne, ført til at det har kunnet være provoserende når noen i det hele tatt har turt å stille spørsmål ved og prate om temaet standardtalemål. Hun spør seg derfor om det faktum at det ikke har blitt kodifisert noen normer angående talemålet, kan ha vært til hinder for, eller har vært med på å skjule at det har fått utspille seg et de facto standardtalemål (Mæhlum, 2009, s. 10-11). Nesse (jf. kap. 2.3.2) forteller at vi hadde et diglossisk språksamfunn i Norge på 1800-tallet. Samfunnet bestod av en høyvarietet (H) og en lavvarietet (L). Høyvarieteten måtte tas i bruk i offentlige situasjoner om man ville bli tatt på alvor (Nesse, 2015, s. 89). Videre bruker Nesse begrepet «dekonstruksjon», og mener med dette at det senere ble et viktig mål å fjerne denne type kodeveksling og kvitte seg med tanken om at det måtte være sammenheng mellom varietet og domene. Det ble heller viktig å styrke hver dialekt slik at de kunne brukes i alle domener (Nesse, 2015, s. 89).

Dette målet, som Nesse poengterer, kan sees i sammenheng med Mæhlums tanke om at å bevisst ikke kodifisere språklige normer her til lands, har gjort at man har prøvd å overse det som faktisk har fått utspille seg, altså at folk har fortsatt å tilpasse varieteter til hvert enkelt domene. Nesse kommer med et eksempel på denne tilpasningen mellom varietet og domene

ved å henwise til teolog Merete Thomassens tanker rundt språkbruk i gudstjenestene. Thomassen mener at et standardtalemål i kirken er nyttig fordi det er med på å danne et «kollektivt subjekt» blant tilhørerne (Nesse, 2015, s. 94). Det kan altså virke som at standardtalemålet brukes i kirkesammenhengen for å «slette» det individuelle. Standardtalemålet blir en mindre individuell språkform (dialekter skaper ofte identitet og gir språkbrukeren mer farge og personlig preg), og det er det som skal gjøre at man blir en del av et kollektivt subjekt, noe som er overindividuell. Dette kan være grunnen til at prester fortsatte å snakke et tilnærmet standardtalemål, selv om det fra slutten av 90-tallet og utover 2000-tallet ble forventet at man skulle snakke på egen dialekt under prekenene (Nesse, 2015, s. 95).

2.5.1.2 Sørøstnorsk, bokmålsnært talemål har mest prestisje

Det er en utbredt forestilling blant språkbrukere i landet om at det er en bestemt varietet som står i særstilling, ytrer Mæhlum. Denne varietetten mener hun er et sørøstnorsk, bokmålsnært talemål, og at det kan plasseres høyest i det språklige prestisjehierarkiet (2020, s. 45-46). Mæhlum ser ut til å definere det uoffisielle standardtalemålet utfra folks holdninger og altså varietetens prestisje. Hun mener derfor at vi har et uoffisielt standardtalemål fordi vi har et talemål som har mye prestisje.

Videre ytrer også Mæhlum at vi kan ha to standarder her til lands. Den ene er den konservative, som baserer seg på Oslo vest-språk og som dermed har fått «høy sosiokulturell prestisje og økonomisk kapital» (2009, s. 14). Varieteten forbindes gjerne med mennesker som har høy utdanning og status (2020, s. 46). På den andre siden snakker man om en Oslo-østkant-standard, som er mer radikal og ikke befinner seg på toppen av prestisjehierarkiet av dialekter. Oslo vest-språket er det som regnes som det overregionale standardtalemålet.

Gjennom nordmenns holdninger viser Mæhlum til flere eksempler på at det finnes et uoffisielt standardtalemål i Norge basert på Oslo vest-språket. Et eksempel på dette henter hun fra hennes egen artikkel fra 1986: «[...]så dæt må je jo si at je syns ee den vanlie oslodialækta er mye penere ell østkantdialækta= dæt dæt syns je= mer kor'rækt [...]» (Mæhlum, 1986, s. 12). Hun viser også til en undersøkelse gjort i senere tid av Røyneland (1994, s. 7), som viser at informantene Josefine synes totendialekten høres ut som en smurfedialekt, og at man ikke får

respekt for folk derfra, til forskjell fra folk som snakker oslodialekt, noe som høres mer ordentlig og fint ut.

Noe som støtter opp om Mæhlums ytring om at det sørøstnorske, bokmålsnære talemålet har mest prestisje fordi man forbinder det med folk med høy utdanning (Mæhlum, 2020, s. 46), kommer til syne i en undersøkelse utført i Oslo i 1979. Den viser at informantene mente at dialektbruk var mer akseptabelt hos folk i yrker med mindre status, mens det ble forventet et normert talemål i høystatusyrker. En begrunnelse for dette var at for en advokat kunne det bli vanskelig å ta i bruk juridiske termer på dialekt og at det normerte talemålet derfor ville være mer passende (Strømsodd, 1979, s. 86). Her ser man altså at det bokmålsnære talemålet gis status fordi det assosieres med yrker som krever lang utdanning og som gis prestisje i landet. At man burde snakke standardisert i særlig advokatyrket, som omhandler et strengt og detaljert lovverk, tyder også på at et slikt talemål sees på som det mest korrekte.

Disse eksemplene er med på å vise hvilke holdninger nordmenn har til ulike dialekter og hvilke de plasserer høyt og lavt i dialekt hierarkiet. Holdningene, altså deres forestillinger om en landsgyldig talemålsnorm, vil kunne være med på å definere om vi har et uoffisielt standardtalemål, ifølge Mæhlum (2020, s. 45).

2.5.1.3 Standardtalemålet påvirker dialektene

Mange av dialektendringene i det norske språket mener Mæhlum skyldes påvirkning fra en standard, og at dermed dette uoffisielle standardtalemålet kommer til syne i samfunnet gjennom dialektnivellering. Dette innebærer at språktrekk med begrenset geografisk utbredelse blir erstattet med dialekttrekk som brukes over et større geografisk område (Språkrådet, 2015). Videre mener hun at dialektene endrer seg mot standarden fordi den har mye prestisje. Man kan altså forstå det som at dialektene endrer seg mot en standard fordi et bokmålsnært talemål fungerer som normideal for mange (Mæhlum, 2009, s. 17).

Samtidig mener hun ikke at alle språkendringer kan skyldes denne mentale normen. Et eksempel hun kommer med for å støtte opp om denne påstanden, er for eksempel sammenfall mellom *sj-* og *kj-* lydene. Likevel mener hun at mange av språkendringene som har skjedd de siste 10 årene, skyldes denne normen. Eksempler på dette er nektingsadverbene *ikkje* eller *itte*, som ser ut til å erstattes av *ikke*, og videre at pronomenformene *me*, *mi* eller *mø* legges vekk

og byttes ut med *vi*, og til slutt at *je* erstattes av *jæi* (Mæhlum, 2009, s. 17). Hun peker også på et slags kompromiss mellom typiske dialektformer og et standardtalemål (2009, s. 17), der ord ikke endrer seg helt og blir standardnære, men likevel at de går i den retningen, som for eksempel når *vårrå*, *våttå*, *fårrå* og *låsså* hos mange erstattes av apokoperte varianter som *vær*, *vit*, *fær* og *læs* i trønderske språksamfunn (2020, s. 52). Det er viktig å nevne at Mæhlum likevel mener at det kan være vanskelig å si noe om hvordan denne påvirkningen går for seg, altså om dialektene påvirkes av et nært regionsenter, som for eksempel at dialektene i bygder og mindre områder rundt Trøndelag påvirkes av regiontalemålet i Trondheim, eller om de påvirkes direkte av standardtalemålet (2020, s. 51). Rune Røsstad (2009, s. 121-122) ytrer også at når det er sammenfall mellom standard og et gitt bymål, er det nær sagt umulig å vite om dialekten i en bygd er blitt påvirket direkte av bymålet, eller av standard østlandsk, eller indirekte, at bymålet fungerer som et brohode for standard. Mæhlum gir imidlertid uttrykk for at termen *standard* er et presist begrep å bruke når det kommer til dialektnivellering i Norge og når man snakker om selve prosessen, mens *regionalisering* kan brukes som begrep når man snakker om resultatet av prosessen (Mæhlum, 2020, s. 53). Dette kan tolkes som at Mæhlum ikke mener regionaliseringssentrene påvirker dialektene alene, men at sentrene kan bli påvirket av standardtalemålet, og igjen at de påvirker dialektene i nærheten.

I kapittel 2.2.2 skrev jeg at Mæhlum mente det var en sammenheng mellom standardtalemål og prestisje. Denne varieteten som tillegges prestisje og slik fungerer som et standardtalemål, mener Mæhlum kan brukes som forklaringsmodell for de dialektale endringsprosessene her til lands; standardtalemålet påvirker dialektene. På denne måten kan hennes definisjon plasseres under B- hovedtypen til Vikør, nærmere bestemt B1, som sier at det må være «[e]i påverknadskjelde utanfrå og ovanfrå på folks primære (dialektale) talemål, definert ut frå dei spora det set på dialektane [...]» (Vikør, 2009, s. 56).

2.5.2 Standardtalemål og prestisjemål

Vi kan ha ett eller flere standardtalemål og ett prestisjemål i Norge, mener Sandøy (2009, s. 44). Hans refleksjoner rundt standardtalemålets posisjon i Norge blir interessant for min oppgave fordi han kan sies å plasseres på en annen «fløy» i debatten, sammenlignet med Mæhlum.

2.5.2.1 Standardtalemål og prestisjemål

Prestisjevarietet og *standardtalemål* er to termer Sandøy (2011, s. 120), men også Vikør (2009, s. 57), er opptatt av at man må skille fra hverandre. Når folk blander begrepene, mener Sandøy at det kan oppstå misforståelser og forvirring, og at det dermed blir vanskeligere å finne ut om man er enig eller uenig i forskningsspørsmål som stilles (Sandøy, 2009, s. 28). Vikør mener, jf. kap. 2.2, at det finnes to standardtalemålsbegreper forskere benytter seg av. Det ene (A-definisjonen) dreier seg om at standardtalemålet kommer fra standardskriftspråkene, et lesespråk på bokmål og nynorsk, mens det andre (B-definisjonen) dreier seg om at det er en dialekt som får mer prestisje enn andre og som dermed påvirker andre dialekter (Vikør, 2009, s. 56). For Vikør, derimot, kan man bare betegne A-definisjonen som standardtalemål, mens B-definisjonen heller dreier seg om et prestisjespråk. Han presiserer imidlertid at det *kan* være en sammenheng mellom de to termene, men at det ikke nødvendigvis trenger å være det (2009, s. 57).

Det virker som at Sandøy mener at en prestisjevarietet er en dialekt som folk generelt synes er pen og/eller intelligent, og som folk mener er en korrekt måte å prate på, noe som ofte forbindes med et bokmålsliknende talemål (Sandøy, 1996, s. 107). Et standardtalemål mener han er en slags norm alle deler, og i norsk heller baserer seg på skriftspråkene bokmål og nynorsk (Sandøy, 2009, s. 28). Sandøy gir uttrykk for at prestisje ikke trenger å være et krav eller en egenskap ved standardtalemålet (Sandøy, 2009, s. 32). Likevel, siden han mener at den eneste egenskapen ved et standardtalemål er at «[det er] ein felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (2009, s. 35), vil en dermed kunne tenke seg, noe Vikør også er opptatt av (2009, s. 57-58), at en prestisjedialekt også kan være et standardtalemål (Sandøy, 2011, s. 120). Dette er vanlig, noe man kan se ved at Sandøy snakker om «prestisjespråket bokmål» (2009, s. 42). Prestisje har med holdninger å gjøre, mens standardtalemål, for ham, har å gjøre med den diglossiske kodevekslingen. Et eksempel på dette vil kunne være at hvis arendalsdialekten regnes som en prestisjedialekt i Norge, men at folk ikke veksler systematisk over til den i visse situasjoner, er den bare en prestisjedialekt som folk har positive assosiasjoner til og ikke et standardtalemål.

2.5.2.2 Kodeveksling til bokmål og nynorsk

Jf. kap. 2.2.5 ble det presentert hvordan Sandøy definerte termen standardtalemål som en diglossisk veksling. Etter at han hadde fjernet punkter som ikke alltid trengte å høre til som egenskaper ved standardtalemålet (bl.a. autorisasjon, prestisje, og at det er basert på et skriftspråk), kom han frem til denne definisjonen: «Eit standardspråk er ein felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (Sandøy, 2009, s. 35). Noe som virker viktig for Sandøy å poengtere med denne diglossiske vekslingen, er at, selv om vi kanskje regner talt bokmål og talt nynorsk for å være standardtalemål, fungerer de kun som dette om disse varietetene fungerer som mønster for kodeskifte i visse situasjoner. Vi kan dermed ikke omtale talt bokmål eller talt nynorsk som et standardtalemål om noen går rundt og snakker slik hele tiden (Sandøy, 2009, s. 34).

Til tross for at han ikke mener at et standardtalemål må være skriftmålsbasert, virker det som at han mener at vi kanskje kan ha to skriftmålsbaserte talemål i Norge: bokmål og nynorsk. Dette kommer til syne i NRK, der de ansatte som presenterer nyheter, skifter over til et normert talemål. Dette kaller Sandøy for et standardtalemål uten fonologi (2009, s. 37), noe Hårstad tolker som at man på ordforråd-nivå bruker en «standardlik morfologi og syntaks», men at fonologien preges av hvor man kommer fra geografisk (Hårstad mfl., 2021, s. 73). At Sandøy omtaler standardtalemål i Norge som språkvarieteter uten fonologi, gjør at han her virker å definere hva som skiller den norske språksituasjonen fra andre land som har offisielle standardtalemål. Derfor kan man trolig i Norge si at vi, i noen situasjoner, for eksempel i NRK, kodeveksler til standardiserte talemål (Sandøy, 2009, s. 37).

2.5.2.3 Standardtalemålet påvirker ikke dialektene

Det er også nødvendig å si noe om Sandøys meninger når det kommer til om dialektene påvirkes av et standardtalemål eller en prestisjevarietet, fordi han ikke virker å være enig i Mæhlums ytringer (jf. kap. 2.5.1.3). Sandøy er, som sagt, opptatt av at man må skille mellom standardtalemål og prestisjemål. Dette er blant annet viktig fordi man slik vil kunne finne ut hva som påvirker den norske språkkulturen vår (Sandøy, 2018, s. 235). Han mener imidlertid at både standardspråk og prestisjemål har en viktig påvirkning på ordforrådet i dialektene, men liten påvirkning på det grammatiske (Sandøy, 2008, s. 238-239). Grammatiske endringer mener han skyldes nabokontakt og forenkling (2009, s. 42). Når han sier dette, er det dog et lite problem at han ser ut til å glemme betydningen av medier som TV, telefon og PC, som

gjør kommunikasjonsmulighetene vesentlig større. Videre kan det se ut som han svarer på en tendens i tiden til å fokusere for mye på prestisje, og at han derfor vil få frem at man må se på andre faktorer også (Sandøy, 2009, s. 44). Mens Mæhlum, på den ene siden, mener at standardtalemålet kommer til syne i dialektendringene i samfunnet (2009, s. 17), på grunnlag av nordmenns holdninger og valg av prestisjemål, mener Sandøy at det ikke går an å få noe ut av undersøkelser av (vanlige) nordmenns bevisste holdninger til et standardtalemål. Dette er fordi han mener det er et begrep de færreste kjenner til (Sandøy, 2009, s. 38).

Det blir i denne sammenheng relevant for avhandlingen å trekke inn Janne Bondi Johannessens ytringer, i kapittelet hun har skrevet i boka *Talemål etter 1800: Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Der gir hun oss et innblikk i hvordan Oslo-målet har utviklet seg de siste to hundre årene, fonologisk, morfologisk og syntaktisk. Kilder hun tar utgangspunkt i, er Amund B. Larsens omfattende beskrivelse av Oslo-målet fra 1907, Oskar Braatens Oslo-fortellinger fra 1910 og utover, samt noen mindre beskrivelser fra Knud Brekke, nedskrevet på slutten av 1800-tallet (Johannessen, 2015, s. 269). For å plassere de eldre beskrivelsene av Oslo-talemålet inn i en kontekst, sammenligner hun dem med det moderne Oslo-målet slik det kommer til syne i «TAUS- og NoTa-korpusene» (Johannessen, 2015, s. 273).

Hennes poeng er først og fremst at det ikke finnes eller har fantes bare én varietet av Oslo-målet. Man har særlig, som Amund B. Larsen skriver, skilt mellom folkespråket (en såkalt vulgær måte å prate på og som ligner dialektene rundt byen) og den dannede dagligtalen (nært opp til den danske dannede dagligtalen). Sistnevnte var den som vant mest terreng (Johannessen, 2015, s. 271). Grunnen til at Johannessens skildring av Oslo-målets utvikling fungerer fint som et supplement til Sandøys skildringer, er fordi hun tydelig får frem hvor mye Oslo-målet har utviklet seg, både likt og ulikt de andre dialektene i landet. Det trenger derfor ikke å være slik at en eventuell prestisjevarietet lik vestkantspråket i Oslo påvirker andre dialekter eller fungerer som forbilde for dem. Et par eksempler på dette er for eksempel tredje person hunkjønn, der fortidens former som «henner», «hu» og «a» kraftig er blitt byttet ut med «hun» i dagens Oslo (Johannessen, 2015, s. 282-283). *Inanimat a*, altså når det er snakk om objekter eller ting, for eksempel når man snakker om en lommebok: «[S]kal jeg flye bort i Sorgenfrigata etter 'a?» (Johannessen, 2015, s. 284), står i kontrast til *animat a*, som omhandler mennesker og dyr (Henriksen, 2023). *Inanimat a* er noe man ikke vil kunne finne i

Oslo-målet i dag, men som man derimot kan høre i andre dialekter rundt om i landet (Johannessen, 2015, s. 284).

Sandøy peker på enkelte språkendringer som viser at dialektene hadde endret seg på samme måte selv om prestisjemålet eller standardtalemålet ikke hadde eksistert. Et eksempel er bortfallet av dativ i dialekter. Mens noen forskere, for eksempel Mæhlum, vil mene at dette skyldes påvirkning fra en dialekt med mer prestisje, mener Sandøy at dativbortfallet ville ha forsvunnet uansett, på grunn av andre tendenser i språket. Denne dativsavviklingen mener han også har holdt på siden 1200-tallet, og kan derfor ikke ha noe med bokmålspåvirkning å gjøre (Sandøy, 2009, s. 40).

Et annet eksempel Sandøy kommer med, er at før, i Fauske i Nordland, fantes apokope i nesten alle ord, mens det sør på Helgeland bare var svak apokope i infinitiv (Sandøy, 2009, s. 40). I senere tid ser man likevel at utviklingen går i retning nivellering, altså at apokopen ser ut til å øke i sør (Helgeland) og minke i nord (Fauske), samtidig som de får et felles mønster med apokope i verb i infinitiv og preteritum: «å dømm og i går dømt e». På den andre siden, i substantiv, har det gått fra å være «*ein han*» til å bli «*ein hane*» (Sandøy, 2009, s. 40). Dette kan forklares ved at det har skjedd en regionalisering i Nordland fylke, slik at talemålene har blitt mer like fordi språkfenomener har spredt seg til flere områder. Man kan også se at jamvektsformene i Trøndelag er i ferd med å forsvinne, ved at «å levva» og «å kast» har blitt til «å levv» og «å kast» (Sandøy, 2009, s. 40- 41). Der har det ikke kommet inn nye ord som kan plasseres inn i jamvektskategorien, slik at nye verb følger dømme-klassen som «å demonstrer» og «å jobb» (Sandøy, 2009, s. 41). Hadde disse ordene vært påvirket av standardtalemålet, kan det derfor tolkes som at man heller hadde sagt «å demonstrere» og «å jobbe». Her ser man altså at Trøndelag og Nordland følger det samme mønsteret og blir mer like.

2.5.2.4 Det er vanskelig å finne ut noe om nordmenns holdninger

Det er ikke mulig å få ut data om nordmenns holdninger til standardspråk, hos såkalte vanlige språkbrukere, forteller Sandøy. Han mener at nordmenn ikke har noe begrep om standardspråk fordi dette er et ekspertbegrep (Sandøy, 2009, s. 38). Om man derimot i en slik undersøkelse presenterer termen *standardspråk* eller *standardtalemål* for dem, vil man risikere å manipulere informantene til å starte et resonnement der de deler opp ordet for å

tolke det, mener Sandøy. Dette kan knyttes sammen med tanken hans om at standardtalemål skiller seg fra prestisjemål. Derfor mener han at om man spør nordmenn om deres holdninger til standardspråk, er det prestisjemål man finner ut noe om. Det vil derfor være lurere om man heller undersøker informantenes verdensbilde og hvilken rolle språket har i samfunnet, for å slik finne ut om de har kjennskap til standardtalemålstermen (Sandøy, 2009, s. 38). Under samme avsnitt ytrer forfatteren at mange nordmenn bare har to begreper å bruke når de snakker om det norske språksamfunnet, og at disse begrepene er bokmål og nynorsk. Samtidig mener han at de ikke klarer å bruke de helt riktig, og at noen derfor kan komme med en setning som «[h]o snakkar nynorsk, og han bokmål» (Sandøy, 2009, s. 38).

2.5.3 Språkholdningene bestemmer

2.5.3.1 Ideologi og det beste språket

Det blir også relevant for avhandlingen å gå mer i dybden på hvilke holdninger den danske språkforskeren Tore Kristiansen har til standardtalemål i Norge, og hvordan han begrunner dette. Hans poeng er at det bare er språkholdninger som bestemmer om vi har et standardtalemål (2009, s. 84).

Når Kristiansen sammenligner situasjonen i Danmark med situasjonen i Norge, forteller han at fra 1960 og utover så situasjonen i de to landene omtrent lik ut med tanke på urbanisering og mobilitet, der hovedstaden fungerer som sentrum (Kristiansen, 2009, s. 84). Det han derimot mener er avgjørende for utviklingen av et standardtalemål, er *ideologi*. Han bruker danske ungdommer som eksempel, ved å peke på at de skifter fra egen dialekt til københavnsk, fordi det er det som er normen, men også fordi de søker rollemodeller og identitet utenfor sitt eget lokalmiljø (2009, s. 84). Når et standardtalemål skal etableres og defineres, mener han altså at man må ha en tanke om hva som er det beste språket og dermed dyrke dette. Siden københavnsk ble regnet som det beste språket blant befolkningen i Danmark, er det også det som fungerer som standardtalemål (2009, s. 84-85).

2.5.3.2 Danmark som modell for undersøkelser i Norge

Man kan godt snakke om endringsprosesser som konvergerer mot Oslo-sentrumet, ytrer Kristiansen. Om man skal kunne snakke om at disse språkendringene skyldes en nedenfra-

drevet standardtalemålsprosess, er man nødt til å undersøke språkholdningsnivået, altså en empirisk forskning av folks holdninger (2009, s. 90). Hvis man ut fra denne undersøkelsen finner ut at folk har samme formening om hva som er det beste språket, mener Kristiansen at man kan snakke om et standardtalemål i Norge. «L» betyr her lokale varianter, «K» betyr konservative og «M» betyr moderne. Han legger til at man vil kunne få to typer resultater fra en slik undersøkelse:

Hvis L-farvet sprogbrug opvurderes i forhold til «ren» (K-M) sprogbrug, vil det indikere at der findes regionale normidealer, og at de sproglige ændringer skal forstås som noget andet end Oslo-påvirkning. Hvis derimod «ren» (K-M) sprogbrug opvurderes i forhold til L-farvet sprogbrug, vil det underbygge Mæhlums overrislingsmodell og indikere at den sproglige konvergens drives af et Oslo-baseret normideal (2009, s. 91).

Om det er det sistnevnte resultatet som forekommer, mener Kristiansen at den språklige konvergenzen skal sees som et uttrykk for en standardtalemålsprosess. Dette betyr at hvis flertallet av informantene man intervjuer, foretrekker en renere form av språket talt i hovedstaden enn andre lokale dialekter, har Norge et standardtalemål. Kristiansens modell eller måte å undersøke om vi har et standardtalemål i Norge, med sentrum i Oslo, bygger på undersøkelser av ungdommers holdninger til talemålet, i Danmark. Derfor vil jeg ta utgangspunkt i situasjonen i nabolandet, slik Kristiansen skildrer den, for å forklare fenomenene «L», «K» og «M». Kristiansen forteller at dialektene i Danmark er døde og statiske, mens standardtalemålet, på den andre siden, lever og er dynamisk (2009, s. 83). Noen snakker det mer konservativt (K), noen mer moderne (M) og noen mer regionalt/lokalpreget/dialekt-aktig (L). Sentrum for det danske standardtalemålet anses å være København, slik at det som er mest typisk københavnspråk, forbundet med sentrum og storbyen, er mest H-tale (høy), altså K eller M (Kristiansen, 2009, s. 85-86).

At denne forskeren mener at språkholdninger er definerende for om vi har et standardtalemål i landet eller ikke, tyder på at han kan plasseres under Vikørs hovedtype B2, som sier at standardtalemål handler om hva språkbrukerne mener er det beste språket (Vikør, 2009, s. 56).

2.5.4 Standardtalemål som begrep

2.5.4.1 *Det finnes ikke nok empiri*

Hvis vi plasserer Kristiansen og Mæhlum på en og samme fløy og Sandøy på en annen, vil vi kunne plassere Gunnstein Akselberg på en tredje. Akselberg, tidligere professor og språkforsker ved UiB, tror først og fremst at det ikke er så mange nordmenn som har en forestilling om et standardtalemål som er identisk med standard østnorsk eller oslodialekten (Akselberg, 2006, s. 142-143), selv om han mener at det er enkelte språkforskere som er av denne oppfatningen (2006, s. 143). Han ytrer videre at det i det hele tatt er problematisk å bruke termen *standard* om språksituasjonen i Norge (Akselberg, 2009a, s. 75).

Grunnen til at Akselberg mener det kan være problematisk å definere en varietet som en standard, er at det kan være vanskelig å skille denne varietetten fra andre. Om man mener at standard østnorsk er en nasjonal standard, vil dette kunne bli problematisk fordi det er uklart hva standard østnorsk representerer (Akselberg, 2009a, s. 72). Røyneland (2008, s. 26) virker å være opptatt av det samme, siden hun skriver at selv om talemålet rundt hovedstaden assosieres med et standardtalemål, er det ikke klart hvordan dette talemålet skal høres ut. Hun spør seg bl.a. om talemålet skal ha tykk- l eller ikke og hvor mange a-ender den skal ha.

Om man skal kunne si at standard østnorsk er den nasjonale standarden, mener Akselberg det avhenger av utbredelse og aksept. Med dette peker Akselberg på en nasjonal aksept blant befolkningen, men også på det diglossiske kodeskiftet, altså at varietetten konsekvent må brukes som nasjonal talemålsvarietet innenfor spesifikke domener. Dette mener han at det finnes delte meninger om, og siden han ikke synes det finnes nok empiri, kan man derfor ikke argumentere for eller imot østnorsk som nasjonal standard (Akselberg, 2009a, s. 72).

Mangelen på forskning gjør at man ikke kan hevde at det finnes en mental forestilling om et standardtalemål som konvergerer mot det østnorske talemålet. Han legger også til at om man skal gå i gang med en slik gransking, må man først kunne identifisere varietetten, noe han mener er vanskelig og noe vi ikke har gjort enda, siden denne varietetten er uklar (Akselberg, 2009a, s. 72). Sandøy mener også at det er utført få undersøkelser om hvordan folk tenker om språk (2011, s. 124). Som nevnt i kap. 2.5.2, hevder han også, ved å henvise til flere gjennomførte holdningsundersøkelser, at det ikke er mulig å finne ut noe om informantenes holdninger til standardtalemål når man eksplisitt presenterer termen for dem. Dette begrunner han med at det er et ekspertbegrep som de fleste ikke kjenner til (2009, s. 38).

2.5.4.2 Standardtalemål er ikke en passende term å bruke

Siden *standard* representerer noe homogent og noe med lite rom for variasjon, mener Akselberg at termen *standardtalemål* er dårlig å bruke om situasjonen i Norge (Akselberg, 2009a, s. 75). Han utdyper at det blir problematisk å bruke termen om språksituasjonen i Norge fordi vi ikke har noen normkrav for hvordan for eksempel standard østnorsk skal høres ut (Akselberg, 2009a, s. 72). Om man ser bort fra NRKs regler for nyhetsopplesning (Norsk rikskringkasting, 2015), finnes det ingen fastsatte regler for hvordan vi skal snakke i Norge. Dette gjør at hver dialekt kan regnes som heterogen, avhengig av hvem man snakker med. Akselberg forteller at det kan være vanskelig å bruke termen *standardtalemål* også om land som har normsettende talemål, som for eksempel Danmark, fordi det i dette *standardtalemålet*, københavnsk, også finnes variasjoner, noe vi har sett at Kristiansen (jf. kap. 2.5.3) har tydeliggjort med betegnelsene høy- og lav-københavnsk (2009, s. 85). Akselberg skildrer det slik: «For meg signaliserer *standard* noko sterkt preskriptivt og homogent med rom for liten variasjon [...] Når termen *talemålsstandard* vert nytta med rom for talespråkleg variasjon, slik som t.d. i Danmark, kan det skapa problem» (Akselberg, 2009a, s. 75).

At Oslo-målet ikke representerer én bestemt varietet, men heller noe som kan ligne på såkalte høy- og lav-varieteter, som i København, var jeg inne på i kapittel 2.5.2.3. Der viste jeg til Johannessen, som hadde fordypet seg i utviklingen av Oslo-målet de siste to hundre årene, der hun presenterte ulike varieteter man kunne høre i Oslo, som folkemål og den dannede dagligtale. Denne variasjonen av Oslo-talemålet mener hun også man kan se i dag, både fordi folk flytter på seg på tvers av landet, og fordi det oppstår nye innvandringsgrupper i hovedstaden (Johannessen, 2015, s. 270). Dette er med på å styrke Akselbergs prinsipp om homogenitet ved bruk av en *standardtalemålsterm*, noe man ikke kan si at Oslo-talemålet er.

2.5.4.3 Normeringens spor er ikke dype nok

Norge skiller seg fra andre land som har et *standardtalemål* fordi det ikke har vært gjennom de samme talespråklige prosessene som for eksempel England og Danmark. Ikke før 1905, da unionen med Sverige ble oppløst, fikk Oslo lik status som London og København fikk på rundt 1500-tallet, som politisk, kulturelt, økonomisk og administrativt sentrum (Akselberg, 2009a, s. 73-74). Skal man finne ut om termen *standardtalemål* er passende å bruke om situasjonen i Norge, må man finne ut om normeringens spor er dype nok til at det kan anses slik. Selv om det er blitt gitt ut et par uttalebøker i form av ordbøker i Norge, jf. kap. 2.3, er

ikke disse autoritative i form av å ha fått offisiell godkjenning. Samtidig mener Lundeby at det kan diskuteres om i hvert fall en av dem burde ha en viss autoritet med tanke på forfatternes sakkyndighet og omfattende forskning (Lundeby, 1997, s. 94).

2.5.4.4 Samfunnet påvirker språkoppfatningene

Et siste argument Akselberg vektlegger og som gjør at det kan være vanskelig å definere talemålet i det indre oslofjord-området som standardtalemål i Norge, er den sterke sammenhengen mellom språk og makt (Akselberg, 2009a, s. 74). Han skriver:

[d]iskusjonen om det finst eit norsk standardtalemål eller ikkje, er ikkje berre prega av mentale talespråksoppfatningar og tolking av empiriske talemålsdata frå ulike delar av landet, men også er sterkt prega av dei sosiale, økonomiske, kulturelle, politiske og språkpolitiske makttilhøva i det norske samfunnet (Akselberg, 2009a, s. 74).

Dette kan tolkes som at han mener at samfunnet har en stor påvirkning på hvilket språk man oppfatter som bra (og dårlig), og at politisk styring av språket har en avgjørende innvirkning. Man kan dermed ikke bare snakke om mentale forestillinger om et standardtalemål, men man må også trekke inn faktorene rundt, som for eksempel det sosiale, kulturelle og politiske. Slik blir det viktig å se på språkholdninger på samfunnsnivå og ikke bare individnivå.

2.5.4.5 Normert talemål er mer passende å bruke

Det kan se ut som at et av Akselbergs mål, er å rydde i begrepsdefinisjonene. I stedet for å bruke termen «standardtalemål», som Akselberg mener er uklar og lite passende for språksituasjonen i Norge, mener han at «normert talemål» er mer tjenlig å bruke fordi den gir rom for mer variasjon (Akselberg, 2009a, s. 75). Man kan også tenke seg at siden normert talemål er et annet begrep enn termen standardtalemål, er det trolig uten de samme konnotasjonene. Normert talemål vil heller ikke ha den samme historien og de samme assosiasjonene bak seg, og vil dermed kunne fungere bedre og slik kunne bli diskutert og tilført andre, nye betydninger. På den andre siden tror han ikke termen standardtalemål kommer til å forsvinne, så vi må ta stilling til den når vi først har den, og diskutere ulike betydninger for å unngå misforståelser (Akselberg, 2009a, s. 75). Kristiansen virker også å foretrekke en annen term fremfor *standardtalemål*, om situasjonen i Norge. Han mener *normalisering* er en mer riktig term å bruke fordi Norge ikke har blitt et fellesspråkssamfunn

på grunn av standarden, noe som til forskjell har skjedd i Danmark, der det alltid har vært tydelig hvordan standardtalemålet skal se ut (Kristiansen, 2009, s. 80-81).

2.5.5 Oppsummering

Om man sammenligner språkforskernes påstander og meninger, vil man kunne se at Mæhlum og Kristiansen har språkholdningsnivået som forskningsobjekt, mens Sandøy (2009, s. 39-49) virker å interessere seg mer i den faktiske språkbruken, særlig om man skal klare å si noe om dialektendringene og hva de påvirkes av. Videre mener disse tre forskerne at det kan finnes prestisjemål i Norge og også uoffisielle standardtalemål. Den største forskjellen handler likevel om at Sandøy i liten grad mener at prestisjemålet påvirker de dialektale endringsprosessene i landet (Sandøy, 2009, s. 42), noe Mæhlum og Kristiansen mener det gjør. Akselberg, som jeg tidligere plasserte på en tredje fløy, mener det er blitt gjort for lite forskning til at man i det hele tatt kan si at det eksisterer en mental forestilling om et standardtalemål som konvergerer mot det østnorske talemålet. Denne mangelen på systematisk forskning gjør at vi ikke kan si om et eventuelt standardtalemål påvirker dialektene (Akselberg, 2009a, s. 72-73). Til forskjell fra de andre språkforskerne, virker Akselberg å være mer opptatt av å åpne opp for en diskusjon hos leseren og stiller spørsmål og krav til fagfeltet generelt. Skulle man klart å gjennomføre god nok forskning på et eventuelt standardtalemål, ville Akselberg foretrukket termen *normert talemål* (Akselberg, 2009a, s. 75).

Kapittel 3 Tidligere forskning

3.1 Om forskningen

Forskning som blir relevant for min avhandling, omfatter studier som utforsker holdninger til termen standardtalemål, samt holdninger til kodeveksling og rangering av dialekter. Den tidligere forskningen jeg har studert, er fra slutten av 90-tallet, tidlig 2000-tallet og noe utover 2000-tallet.

Selv om jeg har funnet frem til flere eksempler på tidligere forskning, har jeg også støtt på språkforskere som ytrer at det er for lite forskning å vise til, og at dette gjør det vanskelig når man skal argumentere for eller mot et standardtalemål i Norge, basert på nordmenns

holdninger. Akselberg er en av dem som mener dette. I sin artikkel fra 2009 skriver han at «[s]pørsmålet om det finst eit norsk standardtalemål, er avgjerande knytt til utbreiing og aksept. Varieteten ‘standard austnorsk’ kan berre eksistera som nasjonal standard dersom han er utbreidd over heile landet, dersom han er nasjonalt akseptert og dersom han vert nytta i praksis som nasjonal talemålsvarietet i særlege kontekstar» (Akselberg, 2009a, s. 72). Videre sier han at folk har ulike meninger om dette, men at det ikke er blitt gjort bred nok forskning på området, og at man derfor ikke kan argumentere godt nok for eller mot om vi har et slikt standardtalemål i Norge (Akselberg, 2009a, s. 73).

3.2 Prestisjehierarki

I hovedfagsavhandlingen til Røynealand fra 1994: *Når bygdemål møter bymål – ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*, har hun undersøkt fire informanter fra Sunnmøre sitt forhold til egen dialekt og andres, samt hvordan de rangerer dialekter. Der kommer det frem at noen informanter mener totendialekten høres «smurfete» ut og at andre mener vossdialekten høres sunn og sprek ut (1994, s. 7). Dette aspektet kan knyttes til Røynealands observasjon om at talemål ofte assosieres med egenskaper ved individet. Videre skriver Røynealand at forestillingen om et standardspråk eksisterer hos de fleste av språkbrukerne her til lands og at både hos folk med oslodialekt og hos folk med andre dialekter i landet, er det vanlig å tenke at folk i Oslo ikke har noen dialekt (1994, s. 10).

At oslodialekten plasseres høyt i prestisjehierarkiet, kommer hun med flere eksempler på. En av informantene sier at «[...] ej synst kanskje oslodialekt høres finere ut når du / = det er kanskje meir orntlig og sånn men ej synst sunnmørsdialekt komme i vert fall etterpå [...]» (1994, s. 8). Dette eksemplet viser at oslodialekten får mye status, og at det er vanlig å rangere dialekter. Hun kommer også med et eksempel på at oslodialekten skiller seg ut og sees på som nøytral sammenlignet med andre dialekter: «[...] Oslovestkant dei he ´kje dialekt [...]» (1994, s. 10). Dette utsagnet kan sees i sammenheng med det jeg skrev om *uniformitetskravet* i kapittel 2.2.4, altså at et standardtalemål er en standard som ikke kan identifiseres med et geografisk område og som derfor ikke forandrer seg eller ligner på andre dialekter (Mæhlum, 2009, s. 8).

Videre presenterer også Røynealand et eksempel på en informant som synes dialekter kan virke forstyrrende og at dialekter som ligner skriftspråket, høres finere og renere ut (1994, s.

32). Dette tyder på, på lik linje med eksemplet i avsnittet over, at informanten skiller mellom dialekt og standard, altså at den ikke ser på varietetene som ligner på skriftspråkene, bokmål og nynorsk, som dialekter, men som noe annet. Denne informanten, Johan, bor i Oslo og sier at både hans opprinnelige vestlandsdialekt, oslomålet og skriftmålene fungerer som språklige normidealer for ham. Han legger også til at det er lettere å være tro mot egen dialekt i uformelle sammenhenger (1994, s. 180). Dette kan bety at sjansen er større for at han kodeveksler i formelle sammenhenger enn uformelle, og at det i så fall er oslomålet eller noe som ligner på skriftmålet, han skifter over til.

Oslodialekten gis samme prestisje i Mæhlums bok (s.12) fra 1986: *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*, der det kommer frem at ungdommene synes oslodialekten høres best ut og er den peneste.

Også Røynelands studie fra 2005, om språklig variasjon hos ungdommer på Røros og på Tynset, indikerer at ungdommene fra Tynset mener oslodialekten er den dialekten som har mest autoritet og status. Dette kommer bl.a. frem når en av dem ytrer at: «[...] oslodialekta forbind jæ med sånn status og rike folk og sånn [...] jæ tenker på vestkant og sånn [...]» (Røyneland, 2005, s. 523) og «[...] viss vi kjæm til Oslo så ser dæm på oss som bygdetullinger det trur jæ og bønder dumme bønder [...]» (Røyneland, 2005, s. 521). Studien viser også at Røros-ungdommene legger over til oslodialekt i møte med folk fra Østlandet for å ikke føle seg dumme (Røyneland, 2005, s. 507).

En nyere undersøkelse, utført i 2017 med ungdommer fra Grimstad, er enda et eksempel på at dialekten rundt hovedstaden gis mer prestisje enn andre dialekter. Der forteller Kalvehagen, basert på intervjuene, at tre (av åtte) informanter ønsker å snakke et mer standardisert språk, og at de mener at dialekten rundt hovedstaden er penere enn deres egen. Hun legger til at når de snakker et bokmålsnært talemål, føler de at de oppfattes mer viktige og intelligente, og at dette talemålet har en høyere sosial status enn deres egen (Kalvehagen, 2017, s. 85). Noe annet jeg synes er interessant med hennes forskning, er informanten Guro, som mener at hun nesten ikke har noen dialekt og at hun snakker «vanlig» (2017, s. 85). Det kommer frem, på lik linje med Røynelands undersøkelser, at hun regner det standardiserte talemålet som nøytralt og vanlig, og noe som ikke kan regnes som en dialekt (2017, s. 85).

Disse eksemplene kan få det til å virke som om flere ungdommer plasserer oslodialekten høyest i dialekthierarkiet, har positive konnotasjoner til varieteten og forbinder den med mennesker som er rike og smarte. Dette danner en kontrast til deres egen dialekt, som noen anser som dum i forhold. Dette fører til at de innimellom kan slå over til et talemål som ligner på skriftspråket, eller oslodialekt, i samtale med andre.

3.3 Ukjent term

Standardtalemål er ikke et allment kjent begrep om man tar utgangspunkt i Gjerdeviks undersøkelse, som ble utført i 2005 og 2006. Her viser jeg til en artikkel som hun har skrevet basert på egen masteroppgave, som omhandler nordmenns forhold til begrepene *dialekt* og *standardtalemål*. I studien konkluderer hun med at begrepet standardtalemål ikke er en opplagt term blant de norske informantene i studien når hun spør: «finst det noko som er motsett til dialekt, og finst det standardtalemål i dei to landa? [Island og Norge]» (Gjerdevik, 2006, s. 79). Dette spørsmålet har informantene problemer med å svare på, og de svarer også nokså ulikt (2006, s. 79). Sandøy refererer også til hennes masteroppgave når han skriver: «Når informantane derimot får eit direkte spørsmål om det finst eit ‘standardtalemål’, dvs. når dei får eit ord som styrer tanken, deler nordmennene seg i to grupper: Eine halvdelen seier ”nei”; hin halvdelen seier ikkje ”ja”, men ”kanskje”» (Sandøy, 2009, s. 39).

Akselberg stiller lignende spørsmål i holdningsundersøkelsen sin fra 2007 (nedskrevet i 2009), der informantene består av elever og lærere på en videregående skole på Vestlandet. Han stiller dem blant annet spørsmål om de mener at det eksisterer et standardtalemål i Norge, eller om de mener at det er noe som burde eksistere (Akselberg, 2009b, s. 79-81). Funnene hans indikerer at det *ikke* finnes et standardtalemål i Norge, og at dette heller ikke er noe de mener burde eksistere (Akselberg, 2009b, s. 87).

Disse to undersøkelsene tyder på at det ikke er en utbredt forestilling om et standardtalemål i Norge, men også at flere trolig ikke vet helt hva termen innebærer.

Kapittel 4 Metode

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg reflektere over og begrunne mine valg av forskningsmetoder for undersøkelsen jeg har utført.

Min masteravhandling tar utgangspunkt i en sosiolingvistisk undersøkelse blant voksne mennesker på Sørlandet med forskningsspørsmålet: *Hvilke holdninger har nordmenn til et mulig standardtalemål i Norge?* Holdningsundersøkelsen baserer seg på ni intervjuer av kvinner og menn i ulike yrker og i ulike aldre.

Jeg har vært nysgjerrig på hvilke holdninger informantene har til hvordan de selv prater og til hvordan andre prater, og jeg har derfor valgt å for eksempel stille dem spørsmål om hva de synes om å tilpasse dialekten sin i visse situasjoner eller om man heller burde holde på dialektmessige særpreg. Videre har jeg lurt på om dette er noe de selv praktiserer og hvilken dialekt de i så fall slår over til. Jeg har også vært interessert i å finne ut om informantene tillegger én spesiell dialekt mer status enn andre. Holdningsundersøkelsen min hører derfor til B2-definisjonen til Vikør, som handler om folks holdninger og om noen dialekter tillegges mer prestisje enn andre (Vikør, 2009, s. 56).

4.2 Kvalitativ og kvantitativ metode

4.2.1 Kvalitativ

I denne undersøkelsen har det vært viktig for meg å grundig utforske informantenes meninger og holdninger rundt eget og andres talemål i samfunnet, både for å høre hvilket språk og termer de tar i bruk når de ytrer seg, men også for å høre hvordan de svarer på og tolker spørsmålene. Dermed kan min studie regnes for å være kvalitativ (Bugge, 2020, s. 222). Neteland anbefaler intervju som metode når man skal finne ut noe om menneskers holdninger til et gitt tema (2020, s. 51). Åpne, individuelle intervjuer, som altså har vært min praksis, er en vanlig tilnærming innenfor den kvalitative metoden, og fungerer godt når antallet informanter ikke er så stort fordi intervjumetoden regnes for å være tidkrevende (Jacobsen, 2022, s. 162). Denne metoden har gitt meg mulighet til å dykke dypere inn i informantenes holdninger, erfaringer og tanker. I tillegg har den uformelle samtalen på forhånd bidratt til å skape en følelse av trygghet hos dem, noe som sannsynligvis har oppmuntret dem til å åpne seg ytterligere. Metoden har også vært gunstig fordi den ikke legger noen begrensninger for hvilken informasjon informantene kan komme med (Jacobsen, 2022, s. 162). I en holdningsundersøkelse tror jeg det kan være lurt å utføre intervjuer fordi holdninger kan være

mer komplekse enn man først antar. Ved å velge spørreundersøkelser, som er vanlig innenfor den kvantitative tilnærmingen, kan det hende man går glipp av viktige svaralternativer fordi man ikke tar alle mulige tenkemåter i betraktning.

4.2.2 Kvantitativ

Den kvalitative og den kvantitative metoden kan fint kombineres. Mens man i den kvalitative får en dypere innsikt i hvilke holdninger som finnes i en befolkning, får man, på den andre siden, en oversikt over hvor utbredt disse holdningene faktisk er i befolkningen, i den kvantitative (Grønmo, 2023).

I den kvantitative metoden innhenter man datamateriale som kan telles og måles. Til forskjell fra den kvalitative, er denne gunstig å bruke når man ønsker informasjon fra mange informanter, noe som ofte foregår i form av spørreskjemaer, der svaralternativene er lukket (Jacobsen, 2022, s. 263). Svaralternativene er altså forhåndsbestemt, og siden et stort antall informanter kan delta i en slik undersøkelse, gjør dette at man har en større mengde data man kan analysere og sammenligne. Ulempen med denne metoden, og grunnen til at jeg selv ikke har tatt den i bruk, er at man vil kunne ha vanskeligheter med å oppdage om informantene faktisk har forstått spørsmålene, siden de gjerne bare trenger å krysse av på «ja» eller «nei». Denne metoden er også mer overfladisk og går mindre i dybden på informantenes perspektiver, erfaringer og tanker.

4.3 Validitet og reliabilitet

I all forskning er det viktig å stille seg kritisk til undersøkelsene man gjennomfører. I en avhandling som denne, må jeg derfor redegjøre for begrepene *reliabilitet*, som handler om pålitelighet, og *validitet*, som handler om gyldighet. Begrepene er nært knyttet til hverandre og tas i bruk når man skal begrunne om man kan stole på resultatene man får fra en studie (Jacobsen, 2022, s. 239).

Validitet handler altså om hvor gyldig informasjonen som informantene kommer med, er. Siden det er jeg som stiller spørsmålene, kan det naturligvis påvirke svarene jeg får, fordi jeg stiller spørsmål basert på det som interesserer meg og min forskning. Jacobsen legger derfor vekt på at det vil styrke undersøkelsens gyldighet å også rette oppmerksomheten mot det informantene sier når de ikke besvarer spørsmålene (2022, s. 243). Når jeg til slutt analyserer

datamaterialet mitt, er jeg også nødt til å stille meg kritisk til om mine konklusjoner stemmer overens med svarene jeg har fått fra informantene, altså i hvor stor grad de kan sies å være gyldige.

Siden jeg har valgt å ikke ta lydopptak av informantenes utsagn, noe jeg vil begrunne grundigere i kapittel 4.4.4, har det vært viktig for min undersøkelse at jeg har klart å gjengi all informasjon informantene har ytret, på en nøyaktig måte ved hjelp av datamaskinnotater. Jeg mener likevel at mine resultater kan regnes for å være like gyldige som om jeg hadde tatt i bruk lydopptak og senere transkribert, fordi man både ved transkribering og ved direkte notater under intervju kunne valgt å unnlate informasjon i analysen, om man hadde ønsket det. Om det hadde vært noe jeg ikke hadde klart å notere ned underveis i intervjuet, hadde det imidlertid ikke vært noe problem å be informantene om å gjenta svaret sitt.

Et annet poeng som er essensielt for å styrke gyldigheten i en undersøkelse, altså intervju i denne sammenhengen, er hvordan spørsmålene i intervjuguiden er formulert og ikke minst i hvilken rekkefølge de er plassert. Jeg har selv vært opptatt av å unngå ja-nei-spørsmål i størst mulig grad, og heller vært opptatt av at informantene skulle begrunne svarene sine. Dette gjør at man får et større innblikk i hva informantene faktisk tenker, og ikke minst for å forsikre seg om at de har forstått spørsmålene. Jeg har også nøye vurdert rekkefølgen på spørsmålene mine for å unngå å avsløre informasjon jeg ønsker svar på senere. Termen *standardtalemål* ble for eksempel derfor ikke tatt i bruk, fra min side, før sent i intervjuet, fordi jeg ville sjekke om dette var et begrep som ville komme naturlig frem i informantenes svar eller ikke. Kvale og Brinkmann kaller denne struktureringsmetoden for traktintervju, altså at man bevisst stiller generelle spørsmål først, og videre snevrer spørsmålene mer inn mot selve temaet, som i min undersøkelse er *standardtalemål* (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 162). At noen av informantene likevel tok i bruk termen uten at jeg hadde gjort det selv, gjør at jeg kan stole på at begrepet er kjent for dem på forhånd. Informantene visste bare at undersøkelsen handlet om deres egne holdninger til talemål, noe jeg mener har gitt informantene minimal mulighet til å forberede seg og lese seg opp så mye på forhånd.

Jeg mener intervju som metode har sterk validitet, da det gir mulighet for å innhente detaljerte svar fra folk, noe jeg ikke hadde fått på den samme måten i en spørreundersøkelse, der de kun kan velge blant gitte svaralternativer.

Reliabilitet, på den andre siden, handler om pålitelighet, altså hvor konsekvente resultatene i en undersøkelse er. Man må derfor spørre seg selv om man vil kunne få de samme resultatene fra en undersøkelse om en annen forsker, eller jeg, enda en gang, utfører den. Ifølge Neteland (2020, s. 65) har ikke intervjumetoden høy reliabilitet fordi svarene vil variere veldig hver gang man gjennomfører intervjuer, siden folk vil svare ulikt. Neteland skriver likevel at intervju som metode er troverdig i en undersøkelse, så lenge man er ærlig og nøye med å begrunne hvordan man har analysert datamaterialet og trukket konklusjonene sine. Hun anbefaler derfor at intervjuene gjennomføres flere ganger av flere forskere (Neteland, 2020, s. 65). På denne måten vil man kunne se om informantenes meninger kommer til syne om undersøkelsen gjøres igjen, selv om informantene ikke sier nøyaktig det samme. Selv føler jeg intervjumetoden er spesielt sterk når man først skal begynne å se på et spesifikt fenomen, fordi svarene kan hjelpe til med å bestemme hva som kan forskers videre på, altså at man gir andre forskere inspirasjon.

4.4 Intervjuene

4.4.1 Intervjuguiden

Selv om intervjuguiden finnes som vedlegg avslutningsvis i avhandlingen, vil jeg likevel presentere spørsmålene fra intervjuguiden under denne overskriften, og gi en begrunnelse for hvorfor jeg har valgt dem. Spørsmålene lyder som følger:

- Hva synes du om å endre på dialekten din eller måten å prate på for å tilpasse deg noen som har problemer med å forstå deg?
  - Pleier du å gjøre dette? Hvilken dialekt slår du i så fall over til?
- Synes du man bør tilpasse dialekten sin til situasjonen eller holde på sine dialektmessige særpreg?
- Bør språket i nyheter og radio være slik at det er så forståelig som mulig for flest mulig eller er det viktigere med språklig/dialektmessig mangfold? Begrunn svaret.
- Kan det være problematisk at nyheter blir presentert med ikke-østnorske dialekter? På hvilken måte og på hvilken måte ikke?
- Bør man ta hensyn til dem som ikke har norsk som morsmål og minimere dialektvariasjon i visse arenaer, som for eksempel nyhetsopplesning eller pressekonferanser? Hvorfor eller hvorfor ikke?
- I 2007 vedtok NRK nye språkregler, slik at blant annet nyhetspresentatører- og ankere til en viss grad kunne bruke dialekt i mediene. Hva tenker du om dette?
- Er det én dialekt du mener har mer status i Norge enn andre?

- Danmark og Sverige har et normert talemål/standardtalemål (forklar for informantene) i offentlige settinger. Synes du vi har en uoffisiell variant av dette i Norge? Hvordan ser i så fall dette ut?
- Danmark og Sverige er de dårligste av de skandinaviske landene når det kommer til å forstå de andre skandinaviske språkene. Nordmenn forstår de skandinaviske nabospråkene mye bedre. Hvordan tror du dette ville bli påvirket om vi hadde innført et offisielt standardtalemål her?
- Hvordan tror du det ville kunne påvirke dialektforståelsen vår (i Norge) om vi også hadde hatt et offisielt standardtalemål?
- Hva tror du det ville hatt å si for innlæring av skriftspråkene bokmål og nynorsk i skolen om vi hadde innført et standardtalemål i Norge basert på Oslo-dialekten?
- Synes du vi burde innføre et offisielt standardtalemål i Norge?

I spørsmålene er jeg opptatt av hvilke holdninger informantene har til tilpasning av språk og dialekt i ulike sosiale situasjoner, samt deres egne erfaringer med å tilpasse seg for at andre skal forstå. Jeg er også interessert i hva de mener om å bevare kulturelle særpreg, og om språkbruk i media. I radio og nyheter er jeg nysgjerrig på å finne ut hva de tenker om balansegangen mellom språklig tilgjengelighet og bevarelse av språklig mangfold, samt hvordan dialektvariasjoner kan påvirke publikums troverdighet og tillit. Jeg lurer også på i hvilken grad de mener man burde tilpasse språkbruken i offentlige arenaer til dem som ikke har norsk som morsmål, og om det innebærer å minimere dialektvariasjonen eller ikke. Siden jeg i teorikapittelet er opptatt av å sammenligne det språklige klimaet i Norge med nabolandene Sverige og Danmark, er jeg også nysgjerrig på å finne ut hva informantene vet om forskjellen mellom landene.

Fordi flere av språkforskerne i kapittel to og den tidligere forskningen jeg viser til i kapittel tre, peker på en tendens hos nordmenn til å rangere dialekter etter prestisje og status, var jeg også nysgjerrig på om mine informanter hadde en formening om dette.

Før jeg går videre til å diskutere informantene og gjennomføringen av intervjuene, må det nevnes at jeg gjennomførte et testintervju noen uker før jeg møtte informantene.

Testintervjuet ga meg mulighet til å sjekke ut responsen på intervjuguiden og om spørsmålene var tilstrekkelig åpne slik jeg ønsket. Testinformanten syntes spørsmålene var interessante, og jeg følte dermed ikke at jeg trengte å gjøre noen endringer.

4.4.2 Informantene

I denne masteroppgaven har jeg hatt et *strategisk utvalg* av informanter (Neteland, 2020, s. 54). Det vil si at jeg har valgt folk jeg kjenner, noen jeg kjenner litt, men også folk jeg ikke kjenner i det hele tatt. Jeg har, så godt jeg har kunnet, ønsket å få med representanter fra hele populasjonen fordi jeg i mitt forskningsspørsmål er ute etter *nordmenns holdninger*.

Informantene mine består derfor av folk i alderen 24-70 år og med ulike yrkesbakgrunn. Jeg har utelatt barn fra denne undersøkelsen grunnet mulige utfordringer med samtykke hos foreldre, og ikke minst fordi jeg ikke hadde kunnet ta i bruk de samme spørsmålene som jeg bruker hos informantene i de andre aldersgruppene. Jeg har prøvd å få til en fin balanse mellom kjønn, og endte derfor opp med *fem* menn og *fire* kvinner.

Alle de ni informantene bor på Agder, men jeg satt det ikke som et krav at de måtte være oppvokst der. Ved starten av intervjusituasjonen fikk alle tildelt et fiktivt navn, som de selv fikk godkjenne. I notatene mine står de derfor oppført med dette navnet, samt at de er plassert i en av aldersgruppene: 20-30, 30-50, eller 50-70, som stemmer overens med deres faktiske alder. To informanter kan plasseres i den første gruppen, tre i den andre, og fire i den siste.

4.4.3 Gjennomføring

Det finnes ulike måter å gjennomføre et intervju på. Det kan være ansikt til ansikt, gjennom en telefonsamtale eller på E-post. Selv om en telefonsamtale eller utveksling av meldinger på E-post ville spart meg for tid og reisekostnader, ønsket jeg å møte alle informantene ansikt til ansikt. Denne formen for intervju opplevde jeg at ga god flyt i samtalen, siden jeg slapp å vente på svar og ikke minst at vi unngikk eventuelle teknologiske svikt. Jeg fikk også erfare at å møte informantene på denne måten var effektivt for å etablere tillit, siden det ga oss muligheten for litt småprat før intervjuet startet. Dette var særlig nyttig med de informantene jeg ikke hadde møtt tidligere. Tilliten gjorde at informantene turte å åpne seg mer enn jeg tror de hadde ønsket og orket på telefon eller via melding (Jacobsen, 2022, s. 165).

Intervjuene ble enten gjennomført på informantenes arbeidsplass, hjemme hos dem, eller på en uforstyrret plass i offentligheten. For meg var det viktig at informantene selv fikk bestemme både sted og tidspunkt for samtalen, slik at de ikke trengte å bruke unødvendig energi på å tilpasse seg min timeplan. Før intervjuene startet, fikk informantene utdelt et

samtykkeskjema, som vil være vedlagt i slutten av avhandlingen. Dette inneholdt informasjon om undersøkelsen, personvern, og muligheten til å stille oppfølgende spørsmål før vi startet. Jeg ga også informantene beskjed om at det underveis i intervjuet, men også etter, var mulig å trekke seg fra prosjektet.

Sett bort fra tiden jeg brukte på å bli kjent med dem jeg ikke hadde truffet tidligere, varte intervjuene, som inneholdt 13 spørsmål, mellom 20 og 60 minutter. Spørsmålene var formulert på en åpen måte fordi jeg ønsket at informantene skulle kunne komme med ulike svar og begrunnelser, og ikke bare ja-nei-svar (Neteland, 2020, s. 59) Jeg var også opptatt av å formulere dem slik at alle ville klare å svare, i alle fall noe på hvert spørsmål, uavhengig av bakgrunn og erfaringer. Det lyktes jeg godt med, selv om jeg av og til måtte gjenta enkelte spørsmål. Jeg tydeliggjorde også at ingen svar var feil, og selv om de ikke hadde noe svar å komme med, ville det uansett være et interessant funn for meg. Informantene uttalte at de hygget seg under samtalen og syntes spørsmålene var interessante. Jeg følte selv at jeg ble godt tatt imot og at samtalene gled naturlig.

4.4.4 Ethiske hensyn

I en slik avhandling som denne, er det viktig å si noe om hvilke etiske hensyn og valg man har tatt i forbindelse med gjennomføring av undersøkelsen samt behandling av informasjon. Det er viktig å ta hensyn til de etiske problemstillingene helt fra starten av intervjusituasjonen og til rapporten kan sies å være endelig (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 97). Dette er fordi man i en slik undersøkelse som regel trer inn i privatlivet til personene man oppsøker, og derfor er nødt til å respektere personvernet deres (Jacobsen, 2022, s. 47).

I samråd med veileder er dette prosjektet ikke meldt inn til Sikt (tidligere NSD), siden jeg ikke benytter opptak og ikke har direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger (Neteland, 2020, s. 56-57). Siden det ikke er mulig å identifisere personene på noe tidspunkt i datainnsamlingen, er prosjektet anonymt ifølge Sikt sine retningslinjer om meldepliktighet (Sikt, u.å.). Grunnen til at jeg ikke ønsket å gjøre lydopptak var fordi jeg ikke hadde som mål å for eksempel identifisere informantenes talemål, men heller holdningene deres. Fordi jeg er godt vant til å notere på PC, var det ikke noe problem å få notert ned alt som ble sagt. Videre inneholder intervjuguiden spørsmål som er åpne, noe som gjorde at informantene kunne komme med personlig informasjon om seg selv. Ved å ikke transkribere og publisere intervjuet var det derfor lettere å opprettholde anonymiteten. Jeg kunne altså, i kapittel fem,

unnlate informasjon som ikke var relevant for spørsmålene jeg stilte. Jeg sendte tekstmelding til informantene for å avtale intervjuet nærmere, men slettet meldingene da intervjuet var ferdig. Jeg slettet også informantenes telefonnummer, som bare hadde vært lagret med det fiktive navnet, i etterkant av undersøkelsen.

Da jeg møtte informantene, startet jeg med å dele ut et informasjonsskriv med en samtykkeerklæring. Der informerte jeg om hvordan jeg ville behandle og beskytte personopplysningene, som for eksempel at jeg bare ville ta i bruk det fiktive navnet informantene hadde blitt tildelt, at jeg ikke ville ta lydopptak, og at tekstmeldinger ville bli slettet etter at intervjuet var ferdig. Videre informerte jeg dem også om at de når som helst kunne trekke seg fra undersøkelsen. På slutten av skrivet ble informantene bedt om å gi sitt samtykke til prosjektet, noe som ble gjort muntlig. Til slutt var jeg tydelig på at jeg ville overholde taushetsplikten ved å ikke dele personinformasjon om dem til andre (Jacobsen, 2022, s. 51-52).

4.4.5 Presentasjon av empiri og analyse

I kapittel 5 vil jeg presentere undersøkelsen jeg utførte med de ni informantene. Siden jeg ikke tok lydopptak og transkriberte, vil jeg gjenfortelle informantenes ytringer samtidig som jeg også vil vise til deres egne ord fordi det sier noe om hvilke språktermer de har kjennskap til, noe som er viktig for min forskning. Når jeg viser til informantenes egne ord, vil jeg bruke anførselstegn, noe som betyr at jeg refererer til de notatene jeg tok under samtalene med dem. Intervjuguiden vil være vedlagt på slutten av avhandlingen, men det vil komme tydelig frem, basert på informantenes ytringer, hvilke spørsmål jeg stilte, også i kapittel fem. I kapittel 6 vil jeg presentere en analyse og drøfting av datamaterialet, som jeg kobler opp mot den relevante teorien og tidligere forskning om standardtalemål. Måten jeg vil gjøre dette på, er å sortere informantenes svar etter seks kategorier jeg mener er aktuelle for avhandlingen og som også er basert på informantenes svar.

Kategoriene jeg har valgt, er: *prestisjehierarki, nøytralitet, kodeveksling, tilgjengelighet, identitet, og offisielt og uoffisielt standardtalemål.*

Kapittel 5 Empiri

5.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg presentere resultatene fra holdningsundersøkelsen jeg gjennomførte med de ni informantene på Agder. Jeg vil presentere dem under fiktive navn. Siden jeg undersøker «nordmenns holdninger», har jeg, for å danne et representativt utvalg av den norske befolkningen, vært opptatt av å finne informanter med variert yrkesbakgrunn og fra ulike aldersgrupper. Jeg vil nevne dette fordi jeg tror det kan gi en interessant innsikt, men grunnet tidsbegrensning vil jeg ikke gå i dybden på en mulig sammenheng mellom yrkesbakgrunn, alder og holdninger til språk. Jeg ser det mer nyttig å primært utforske sammenhengen mellom holdninger, tidligere forskning og relevant teori om standardtalemål, som jeg har presentert i kapittel 2 og 3.

5.2 Edle

Edle er utdannet journalist og tilhører aldersgruppen 20-30. Hun forteller at hun ofte endrer på dialekten sin når hun snakker med andre i frykt for å ikke bli forstått. Hun gjør dette særlig i profesjonelle settinger som når hun holder foredrag eller snakker høyt på møter. Hun er redd for å skille seg ut og har opplevd å ikke bli forstått. Hun opplever særlig at enkelte dialektord i sørlandsdialekten hennes, som for eksempel nektingsadverb og bløte konsonanter, kan være vanskelig å forstå for andre. Når jeg spør henne om det er en spesiell dialekt hun slår over til, svarer hun at hun slår over til noe som er «tilnærmet det som kalles standardtalemål», som hun mener ligner oslodialekten mer enn noe annet. Likevel er det mest enkeltord hun skifter ut, som for eksempel at *e* blir til *jeg* og *ikkje* blir til *ikke*.

Edle er tydelig på at man ikke burde trenge å endre på dialekten sin. Hun tror likevel at grunnen til at mange gjør det, er fordi vi i Norge ikke eksponeres for så mange ulike dialekter i media, noe hun mener hemmer den generelle dialektforståelsen vår.

I nyheter og radio mener Edle språket bør være slik at alle kan forstå det, særlig i nyhetssendingene, fordi hele poenget der er å formidle viktig folkeopplysning. Hun tror likevel at man kunne ha introdusert enda flere dialekter uten at folk hadde slitt med å forstå. Hun tenker derimot at enkelte dialekter burde modereres noe, som for eksempel setesdalsdialekten, selv om det ideelle, etter hennes syn, hadde vært om denne dialekten også hadde vært forståelig for alle. Edle mener det er like viktig at de som *ikke* har norsk som førstespråk, forstår nyhetene på lik linje med de som *har* norsk som førstespråk. Hun synes

derfor at viktige hendelser som pressekonferanser og nyhetsmeldinger ikke burde være preget av så mye dialekt, men at man heller der burde snakke tilnærmet standardspråk. Edle er generelt *for* dialekt i nyhetene, men tror det kunne vært lurt med et tekstalternativ på «standardmål», særlig med tanke folk som kan slite med å forstå ulike dialekter, både de som ikke har norsk som førstespråk, men også mennesker med funksjonsnedsettelse.

Når jeg spør Edle om det er én dialekt hun mener har mer status i Norge enn andre, svarer hun at bergensdialekten får autoritet hos henne fordi mange viktige folk i media har denne dialekten. Hun tror dette har å gjøre med stereotypier, at for eksempel sørlendinger oppfattes milde og snille, mens oslodialekten oppfattes direkte. At oslodialekten oppfattes mer direkte, mener hun er grunnen til at hun slår over til den i visse situasjoner, fordi hun i profesjonelle situasjoner vil komme fort til poenget og oppfattes tydelig.

På spørsmål om hun mener at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, svarer Edle at hun kanskje tror det, men at hun ikke tror det er slik at folk føler de *må* snakke på en spesifikk måte i visse situasjoner, men at de kanskje skifter over fordi de er redd for å bli misforstått. Dette uoffisielle standardtalemålet mener hun er oslomål. Edle tror at vi blir gode til å forstå andre språk og ulike dialekter i Norge når vi ikke har et offisielt standardtalemål, men kan snakke dialekt i alle situasjoner. Hun tror derimot at innføring av et offisielt standardtalemål ville gjort at noen lettere ville lært seg å skrive på bokmål, siden bokmålet ligner på oslomålet.

Når jeg spør Edle om vi burde innføre et offisielt standardtalemål her til lands, svarer hun nei. Hun ser poenget med det, fordi enkelte ville hatt lettere for å forstå andre om de hadde sluppet å forholde seg til så mange dialekter. Hun tror likevel det ville vært en vanskelig prosess som hadde preget identiteten til mange fordi språk og identitet er tett knyttet sammen. Hun mener dialektene står sterkt og er viktige for mange.

5.3 Arvid

Arvid er utdannet ingeniør og hører også til aldersgruppen 20-30. Han mener det er riktig å endre på dialekten sin, eller i alle fall å bruke «vanlige begreper og ikke sære dialektord», i jobbsituasjoner, der det er viktig å bli forstått og fordi man blir betalt time for time. Arvid synes det er gøy med dialekter og for ham handler dialekt mye om identitet, men i

kundeforhold mener han forståelse er viktigere. Når Arvid snakker med folk med andre dialekter, tilpasser han dialekten sin ved å snakke høyere og tydeligere. Om han snakker med østlendinger, endrer han også på ordbruken ved å snakke, ifølge ham, mer «gebrokken bokmål». Det mener han virker mer forståelig for motparten, og er noe som gjerne skjer i formelle situasjoner. Skal han derimot bygge en relasjon med noen, er identitet viktig, og derfor blir det nødvendig for ham å tydeliggjøre hvor han kommer fra. Dette mener han kommer til syne gjennom dialekten.

Arvid synes det er fint med nyhetsankere som har dialekt. Selv mener han at han forstår de fleste dialekter, og at det ikke er noe problem at det tas i bruk ulike dialekter i nyhetene fordi man ofte har undertekster, og fordi «det de skal snakke om, er ganske forståelig». Han legger til at nyhetsankerne er gode til å tilpasse dialekten sin og at de ikke bruker de «villeste ordene». Siden norsk er basert på mange dialekter, mener Arvid man føler seg inkludert i Norge når nyhetene presenteres på forskjellige dialekter. Han mener det er en viktig del av det å bli norsk, men at det imidlertid kunne vært teksting i nyhetssendingene slik at de som har dårlig dialektforståelse, eller de som ikke har norsk som førstespråk, lettere kunne forstått innholdet.

Når jeg spør Arvid om det er én dialekt han mener har mer status enn andre, i Norge, forteller han først at dialekter får prestisje basert på hvem han forbinder dialekten med. Petter Stordalen, som er aksjemegler og har østlandsdialekt, får prestisje, noe Dag Otto, med sørlandsdialekt, ikke får på den samme måten. Han forbinder også ofte trønderdialekten med folk i viktige yrker, som leger eller doktorer, noe som også styrker prestisjen ved dialekten. Til slutt konkluderer han med at «østlandsk» får mest prestisje fordi han hører dialekten oftest i sammenheng med folk med høy rang. På spørsmålet om vi har et uoffisielt standardtalemål her i landet, svarer Arvid *kanskje*. Han mener det i så fall er det talespråket som er nærmest bokmål, «altså østlandsk», siden det er den dialekten man, særlig tidligere, har hørt mest i media og i norske filmer. Denne informanten tror også at mangfoldet av dialekter og fraværet av et offisielt standardtalemål gjør at vi forstår nabolandene våre enklere. Arvid uttrykker også at nynorsk er lettere å skrive når man hører dialektbruk både hos lærere og andre rundt seg, og at elevene dermed ville ha slitt med skriving på nynorsk om vi hadde innført et standardtalemål basert på oslodialekten.

Arvid mener det er *unødvendig* å innføre et offisielt standardtalemål i Norge fordi man da ville fratatt nordmenn en del av identiteten deres. Han kan imidlertid se fordelene, men mener at et mangfold av dialekter er bedre.

5.4 Frans

Frans er utdannet tømrer og tilhører aldersgruppen 30-50. Når jeg spør ham om hva han synes om å endre på dialekten eller måten å prate på for å tilpasse seg noen som sliter med å forstå, mener han det kan være nødvendig. Dette har Frans erfaring med selv, særlig i jobbsammenheng. Likevel forteller han at han i dag *ikke* legger om dialekten sin fordi han ikke har en så brei sørlandsdialekt lenger. Han synes man bør prøve å holde på egen dialekt fordi det er sjarmerende og fordi man slik kan stedfeste hvor en person kommer fra.

I nyheter og radio er Frans tydelig på at han vil ha «ren bokmål» fordi det er det som er mest forståelig for alle, noe som er viktig, siden det der handler «mest om budskap». Han omtaler også «ren bokmål» som østlandsk, og sier at det er det han vil ha i nyhetene fordi han sliter med å forstå vestlandsk. Når jeg spør ham om man burde ta hensyn dem som ikke har norsk som morsmål og minimere dialektvariasjonen i visse arenaer, svarer Frans at man burde det og at man derfor burde være tydelig når man snakker, særlig når man formidler viktige saker, som på pressekonferanser. I underholdningsbransjen vil han gjerne ha dialekter fordi man ved å bruke dialekt viser hvilken personlighet man har.

Den dialekten Frans mener har mest status i Norge, er «østlandsk» og «renest mulig bokmål», altså dialekten som snakkes i hovedstaden. Han tror vi ville forstått nabolandene like godt om også vi hadde hatt et offisielt standardtalemål fordi vi har så mye av det danske i språket vårt allerede. Frans svarer *ikke* på spørsmålet om vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, men han mener man må få snakke slik man vil, i skolen, så lenge folk forstår. Det han derimot tror, er at om vi hadde innført et offisielt standardtalemål i Norge, ville man slitt mer med å forstå alle dialektene, siden noen allerede sliter i dag. Avslutningsvis er Frans tydelig på at han *ikke* ønsker at det skal innføres et offisielt standardtalemål i Norge.

5.5 Morten

Morten arbeider som butikkmedarbeider og tilhører aldersgruppen 30-50. Han synes det er viktig å holde på egen dialekt, men vet likevel at når han er på Sørlandet, kan det bli en

«blanding av Kristiansand og Grimstad». Han har begynt å blande litt dialekter fordi han «tar til seg ord herfra», etter hvert som han flytter på seg. Et eksempel på dette er at han sier litt mye *du*. Morten mener språket i nyhetene og på radio burde være forståelig for alle. Han tror «folk flest» er vant med østnorsk, men at det heller ikke er problematisk med dialekter i nyhetene fordi folk forstår det, men også fordi de interesserer seg for dialekter. Informanten ønsker ikke å «sette utenlandske i et dårlig lys», så nyheter eller pressekonferanser burde presenteres slik at alle forstår. Samtidig mener han det er lurt at også utlendinger hører dialekter.

Når jeg stiller Morten spørsmål om det er én dialekt han mener har mer status enn andre, svarer han «østlandsk eller sørlandsk». Videre ytrer han at det godt kan stemme at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, siden det brukes «mye Oslo på nyheter». Morten tror også at om vi hadde innført et offisielt standardtalemål her til lands, ville vi forstått språkene i nabolandene like godt som vi gjør nå. Samtidig tror han at fraværet av et offisielt standardtalemål gjør at vi forstår dialektene rundt oss veldig godt. Til slutt forteller Morten at han *ikke* vil at det skal innføres et offisielt standardtalemål i Norge. Han vil det skal være slik det er nå fordi det er «fascinerende» med dialekter og noe man kan tulle med.

5.6 Ellinor

Ellinor arbeider også som butikkmedarbeider og tilhører aldersgruppen 30-50. Hun synes ikke det gjør noe å endre på egen dialekt. Hun har venninner som har flyttet østover og derfor har slått over til østlandsk, og selv har hun måttet bytte ut enkelte dialektord fordi hun ikke ble forstått. Et eksempel på dette er at hun før sa *vinduskæm*, men at hun måtte endre det til *vinduskarm* fordi folk hadde problemer med å forstå henne. Hun kan finne på å endre noe på egen dialekt på jobb når det kommer østlendinger innom, men hun tar seg selv i å også snakke bredt, som hun mener er slik hun egentlig skal snakke. Hun tydeliggjør at hun aldri slår over til en annen dialekt. Videre forteller hun at hun synes det er viktig å holde på dialekten sin slik at den ikke forsvinner og at det er trist om alle unger begynner å snakke «fint». Selv om «de har dialekten sin og jeg forstår det», synes hun likevel at man kan tilpasse dialekten sin litt til dem som ikke forstår, eksempelvis eldre mennesker. Hun ytrer også at man burde holde på egen dialekt i nyheter og radio, for det kan høres «tilgjort» ut om en sørlending snakker østlandsk. Noen dialekter, som for eksempel nordnorsk, mener hun er vanskelig å forstå. Enkelte dialekter gjør også at man snakker fort. Særlig kristiansandere kan være

«vanskelige», for når de blir ivrige, snakker de høyt og kjapt. Skal man snakke på nyhetene, mener Ellinor man må snakke litt sent.

Om det skal formidles noe «kjempealvorlig» på TV, for eksempel i en pressekonferanse, mener hun at man alltid burde legge til tegnspråk og engelsk tekst ved siden av slik at også de som ikke har norsk som morsmål, eller de som har dårlig hørsel, kan forstå innholdet. Hun mener likevel at utlendinger burde «integreres», så de burde derfor også høre dialekt på TV.

Ellinor gir uttrykk for at «Holmenkollen og Bærum» kanskje har mest status i Norge som dialekter fordi man der kan høre at «de fine» bor, selv om det også kan hende at de flytter dit og «bare snakker østlandsk også». Hun mener *ikke* at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, og synes det er bra at det ikke er mye regler på «ting», slik at vi kan ta vare på tradisjoner. Når jeg spør henne om hun tror vi ville forstått nabospråkene (svensk og dansk) like godt om vi hadde innført et offisielt standardtalemål, svarer hun at hun tror vi ville forstått dem like godt som vi gjør nå. Hun tror derimot vi ville slitt med å forstå våre egne dialekter om vi innførte et slik offisielt standardtalemål. På spørsmål om hun tror det hadde hatt noe å si for innlæring av bokmål og nynorsk i skolen om vi hadde innført et standardtalemål basert på oslodialekten, mener hun det ikke hadde blitt noe vanskeligere å lære seg skriftspråkene, men at det heller hadde blitt enklere. Hun mener nemlig at det er lettere å lære seg å skrive i Oslo, siden den dialekten ligner mest på skriftspråket (bokmål).

Ellinor synes *ikke* at vi burde innføre et offisielt standardtalemål i Norge fordi det hadde blitt kjedelig og et lite mangfoldig språk.

5.7 Georg

Georg er utdannet lærer og tilhører aldersgruppen 50-70. Han ytrer at det noen ganger er nødvendig at man endrer på dialekten sin, som for eksempel når man ønsker å bli forstått enkelt og for å unngå at folk gjentar seg. Han mener dialekter er «noe vakkert og spennende» og at det forteller oss noe om arv og røtter. Derfor synes han at man burde prøve å holde på dialektmessige trekk og «dialektmelodien». Han mener det i vår tid er viktig å ta vare på alt som handler om røtter og identitet fordi vi lever i en «fragmentarisk» tid. Han har slitt med å holde på dialekten sin i yrket som pedagog, samtidig som han snakker «bredere» i samtale med familiemedlemmer. Han bytter aldri dialekt helt, men kan av og til unngå «sære» ord.

Siden kommunikasjon er toveis, mener Georg at man er nødt til å tilpasse seg om andre ikke forstår. Når han prater med «innvandrere», ytrer han at han bevisst «legger om». Siden de står i vanskelige situasjoner fra før av, mener han at de ikke trenger å lære seg alle dialektene. I slike situasjoner snakker han «penere» enn det som egentlig føles naturlig for ham.

Georg er veldig glad for at dialektene er synlige i NRKs sendinger. Han mener det speiler demokratiet på en «ypperlig måte». Språket i nyheter og radio mener han også er forståelig for de fleste, selv om nyhetsvertene ikke snakker «veldig normert». Han bruker Ingerid Stenvold som eksempel når han forteller at «det er ei fra Sogn på Dagsrevyen [...] Hun snakker slik at man oppfatter det som en dialekt. Ikke veldig normert, men kanskje hun tilpasser seg litt». Noen dialekter synes han likevel kan være vanskelige å forstå, eksempelvis dialekten på Voss og i Valle. Om ens egen dialekt inneholder enkeltfenomener det er stor sannsynlighet for at ikke blir forstått av andre, synes Georg man kan tilpasse dialekten sin litt, særlig i viktige nyheter. I særlig pressekonferanser er han opptatt av at språket ikke skal være til hinder for noen, heller ikke for dem som ikke har norsk som morsmål. Der burde dialekten til en viss grad være «normert».

Georg er opptatt av klang og mener noen dialekter klinger «fantastisk». Han tør ikke «å snakke på andres vegne» når det kommer til om det er én dialekt som har mer status i Norge enn andre, men han «elsker» når folk fra Telemark snakker dialekten sin.

Videre mener Georg at vi *ikke* har en uoffisiell variant av standardtalemålet i Norge, siden vi har lov til å snakke som vi vil. Han merker seg likevel at unge fra plassen han kommer fra, snakker annerledes enn han selv. De snakker mer «tilpasset det normerte». Han mener enkelte lyder forsvinner, men at det kanskje kan ha å gjøre med påvirkning fra det engelske språket. Han mener variasjonen av dialekter i landet gjør at vi forstår nabolandene våre, Sverige og Danmark, godt, og at dialektene gjør at vi «skjerper oss» og lærer oss å lytte. Han tror også vi hadde slitt med å forstå dialektene i Norge om vi hadde hatt et offisielt standardtalemål. Georg mener det hadde vært lettere å lære seg å skrive bokmål om vi hadde innført et standardtalemål basert på oslodialekten fordi alle hadde «snakket normert», men at vi også hadde mistet mangfoldet. Han legger til at vi ikke hadde fått den samme treningen i respekt og demokrati om alle hadde snakket likt. Avslutningsvis er Georg tydelig på at vi *ikke* burde innføre et offisielt standardtalemål.

5.8 Solveig

Solveig er utdannet sykepleier og kan også plasseres i aldersgruppen 50-70. Solveig mener man må tilpasse «særnorske» uttrykk som er spesielt for egen dialekt, men at det også er synd at folk ikke strekker seg for å forstå. Selv ytrer hun at hun ikke har noen ordentlig dialekt nå, siden hun har flyttet så mye på seg gjennom barndommen. Hun mener hun snakker nøytralt, altså østlandsk. Alle dialekter i Norge er ifølge Solveig lette å forstå, så det handler mer om «viljen» til å forstå dem. Hun vil helst at man holder på dialektmessige trekk fremfor å tilpasse dialekten, fordi hun er opptatt av at «gamle ord» holdes ved like.

Når det kommer til nyheter og radio, mener Solveig det er annerledes, siden dette er en «informasjonsbit». Nyhetsopplesning skal være «normert». Man bør derfor «moderere seg», siden folk må forstå budskapet. I sørlandssendingen mener hun det er for mye «grautmål», noe hun verken mener er vakkert eller greit å forstå. Der synes hun det er litt for mange kristiansandere som snakker, og at man godt kunne variert med folk fra bygdene også, så lenge de snakket «normert». Hun mener det skal være litt «estetisk» og at man ikke kan «ta det helt ut» om man for eksempel er fra indre Sogn eller Setesdal, for da blir det «vanskelig». Hun mener det også kan være problematisk om en nyhetsoppleser kommer fra Oppdal, siden de der ikke sier *ø*, men heller *æ*: «spærre noen». Man kan, ifølge Solveig, ikke bruke spesielle uttrykk i nyhetsopplesningen. Hun liker samtidig at det er et visst mangfold, slik at man både hører mer «bokmålsdialekter, men også en del av de nynorske dialektene», så lenge folk forstår. Hun er opptatt av musikken i språket, og synes at samiske nyheter kan være gøy å høre på. Videre mener hun at man absolutt bør ta hensyn til dem som ikke har norsk som morsmål, og at man gjerne bør ta i bruk mer undertekster, siden man ikke kan «fjerne dialektene heller». Solveig forteller at hun en gang opplevde at det ble delt ut «Headset» under Arendalsuka, slik at folks ytringer ble oversatt mens man hørte på.

Den dialekten Solveig mener har mest status i Norge, er «vestkant-oslodialekten». Hun presiserer at denne dialekten ikke er «østlandsk», siden østlandsk har mer a-ender og bærer preg av at folk kommer fra andre steder, som for eksempel «bondeland». Oslo-dialekten har fått høy rang, og «normert østlandsk» er det som er lettest å forstå for folk flest. Likevel hører hun også at NRK tar i bruk mange sunnmøringer som nyhetsopplelere. Videre mener Solveig at vi i Norge *har* et uoffisielt standardtalemål fordi all informasjon som kom ut under Covid,

var på «bokmål». Det var det som var det offentlige språket og det var ganske normert, såkalt «bokmålsnormert». Om vi hadde innført et offisielt standardtalemål, tror Solveig kanskje at det hadde vært vanskeligere å forstå våre to nabospråk, men at vi har vært vant med å «innrette oss etter andre bestandig, språkmessig», siden vi har vært under fremmed styre. Hun tror også at «mye hadde gått i glemmeboka» av dialekter innad i landet om vi hadde innført et slikt offisielt standardtalemål. Imidlertid tror hun det kunne vært litt enklere å lære seg å skrive på bokmål, kanskje særlig for dem med skriveutfordringer, men at de som «tar det lett» ikke hadde fått problemer uansett.

Solveig er *usikker* på om vi burde innføre et offisielt standardtalemål fordi hun synes det er «greit» at den offentlige informasjonsbiten er «standardisert». Likevel liker hun mangfoldet av dialekter og vil ikke at man skal tvinge folk til å snakke standardisert på skolen.

5.9 Alfred

Alfred er utdannet lærer og tilhører aldersgruppen 50-70. Han synes personlig dialekt bør dyrkes, men han vet at han selv endrer på dialekten sin, selv om han ikke liker det. Han ønsker særlig å beholde diftongene i dialekten, siden det er så «pent boklig» å snakke uten. Når jeg spør ham om hvilken dialekt han slår over til, svarer han at han snakker noe «nærmere østlandskmål og bokmålet». Han ønsker helst at alle i Norge forstår alle dialekter, for om vi slutter med den ambisjonen, «har vi tapt noe».

I nyheter og radio og i formelle situasjoner mener Alfred at man burde «normalisere» språket litt. En «vanlig» programleder, for eksempel i reality, burde derimot bruke dialekt. Han mener man kan bruke dialekt i nyhetene og at bløte konsonanter, tonefall og palatalisering er greit, men at man burde tilpasse på ordnivå. Han synes det er fint at man i disse dager «tvinges til å prøve å skjønne». Han synes ikke at det er så viktig «å snakke bokmål». I noen settinger, som i nyhetssendinger, mener Alfred at man burde ta hensyn til dem som ikke har norsk som morsmål. Han mener likevel at han i læreryrket må utfordre elevene sine mer enn man burde utfordre publikumet i media. Elevene bør bli utfordret på det språklige mangfoldet, og der mener han *ikke* at man burde bytte ut enkeltord.

Den dialekten Alfred mener har mest status i Norge, er de «østnorske dialektene som ligger nærmest bokmålet», siden de ligner mest på skriftspråket. Videre synes *ikke* Alfred at vi har

en uoffisiell variant av standardtalemål, men han beskriver en utvikling som raskt ser ut til å gå mot noe annet. Han forteller at unge legger vekk dialekten sin og at de går mot en «østnorsk måte å snakke på». Derfor har flertallet av unge i Grimstad startet å si *vi* istedenfor *mi*. Han beskriver det som en «standardisering» blant de unge, og at de også tar i bruk «engelske ordstillinger» og at ord byttes ut. Han kaller dette for en slags sosiolekt. Det er en «bølge» som er nå, men ikke standardtalemål, siden det bare gjelder en liten gruppe, altså ungdommer. Alfred tror at grunnen til at vi i Norge forstår nabospråkene våre så godt, er fordi vi ikke har et offisielt standardtalemål og at vi blir fleksible når vi blir eksponert for så mange dialekter. Han mener det er som musikk: «Om man ikke eksponeres for sjangre, vil man lettere si at man ikke liker det eller at det er vanskelig». Han tror også vi ville slitt med å forstå dialekter innad i landet om vi hadde innført et offisielt standardtalemål.

Når Alfred blir spurt om det ville hatt noe å si for innlæring av skriftspråkene bokmål og nynorsk om vi hadde innført et standardtalemål i Norge basert på oslodialekten, svarer han at han ikke er helt sikker, men at bokmålet ville blitt mindre «frodig». Han synes det er fint når folk konsekvent bruker *a-ending* i hokjønnsord bestemt form entall fordi det ligger nærmere dialekten deres. Ved å ta i bruk dialektvarianter blir man bedre til å skrive, siden man leter etter andre måter å si ting på og godtar ikke det første og det beste. Når det kommer til nynorsk, ytrer Alfred at man lettere vil forstå sidemålet sitt om man jobber med seg selv og prøver å forstå dialekter. Avslutningsvis er han tydelig på at han *ikke* synes vi burde innføre et offisielt standardtalemål i landet.

5.10 Anna

Anna er utdannet sykepleier og hører også til aldersgruppen 50-70. Hun er den siste informanten jeg vil presentere. Anna mener det viktigste er at man gjør seg forstått, og sier at hun gjerne kan «avslepe» seg for at andre skal forstå henne. Samtidig er hun glad i dialekt og liker å identifisere dialekttrekk hos andre og gjette hvor de kommer fra. Når hun er på jobb, endrer hun gjerne på dialekten sin, men som oftest skjer det ved at hun først bruker egen dialekt og så «fornorsker» den etterpå. Hun kan for eksempel si: *vondt i haue* og så sjekke responsen, og kanskje endre setningen til *vondt i hodet* om hun merker at hun ikke ble forstått den første gangen. Hun bytter heller ut enkeltord enn å skifte dialekt. Hun synes ikke man skal holde på dialektmessige trekk bare av prinsipp om folk ikke forstår. Hun kan sette pris på

at folk tilpasser seg litt, siden hun selv kan slite litt med trønderdialekten. Hun synes det er greit om trøndere snakker litt saktere og at de gjør setningene enklere.

Når jeg spør henne om språket i nyheter og radio bør være slik at det er så forståelig som mulig for flest mulig eller om det er viktigere med språklig/dialektmessig mangfold, svarer hun at jo mer man lærer, jo mer er man i stand til å forstå. Hun forteller også at vi nesten har gått fra riksspråk, siden man trodde det bare var det folk forstod, til vestnorske dialekter og «Gelius og Sællmann». De nevnte personene mener Anna blir godt forstått i nyhetene, men at de trolig er litt bevisste på hvordan de snakker, siden det handler om folkeopplysning.

På spørsmål om det kan være problematisk at nyheter presenteres på ikke-østnorske dialekter, svarer Anna ja, men at det også er en holdning og at man ikke er vant til å utsettes for dialekter. Videre ytrer hun at det også kan ha å gjøre med dårlig hørsel. Hun legger til at man gjerne kan tekste alle nyheter, for det er fint med dialekter. Hun mener også teksting kan være lurt med tanke på de lytterne som ikke har norsk som morsmål. At det i 2007 kom nye regler som førte til at man kunne bruke mer dialekt i NRK, mener Anna er så fantastisk at vi burde «heise flagget» fordi det handler om respekt for hverandre.

Anna mener østnorsk er den dialekten som har mest status i Norge, og at den er lettere å forstå enn andre dialekter. Hun ytrer også at den gir mest økonomisk rang. For hennes egen del er derimot vestlandske dialekter de «fineste». Hun synes det er vakkert når noen er tro mot sin egen dialekt. Det «smerter» Anna å si det, men hun tror også at vi *har* et uoffisielt standardtalemål i Norge. Hun mener det er østnorsk og at det ligner på dialekten rundt Sandefjord og Oslo.

Informanten svarer ikke direkte på om vi ville forstått nabospråkene våre dårlige om vi hadde innført et offisielt standardtalemål, men hun tror grunnen til at vi forstår svensk og dansk så godt, er fordi vi er vant til å bruke dialekter i Norge og fordi vi er stolte av dem. Anna mener det mest fantastiske er «målbevegelsen med Vinje og dem». Hun ytrer også at det at vi har hatt så mange «stridigheter» og debatten om to skriftspråk, har styrket dialektforståelsen vår. Anna gir tydelig uttrykk for at hun «tror på dialekt». Videre er hun usikker på om det hadde hatt noe å si for innlæring av bokmål og nynorsk i skolen om vi hadde innført et standardtalemål basert på oslodialekten. Hun mener det kommer an på hvem man spør, men hun er selv imot at «vi skal bli så like». Om man spør en fra Oslo, mener hun det da ville vært

lettere å lære seg å skrive bokmål, mens for en fra Kvinesdal er det lettere å begynne en «nynorsktradisjon» fordi det ligger tettere opp til dialekten. Anna avslutter med å si at hun *ikke* ønsker at det skal innføres et offisielt standardtalemål i Norge.

Kapittel 6 Analyse og drøfting av empiri

6.1 Innledning

Under denne overskriften vil jeg presentere en analyse av funnene fra holdningsundersøkelsen, som jeg presenterte i kapittel fem. Analysen vil bestå av en drøfting etter seks kategorier, som jeg mener er relevante for forskningen. Kategoriene er valgt ut i henhold til konklusjonene fra kapittel to om standardtalemål, kapittel tre om tidligere forskning, samt informantenes svar. Kategoriene er: *prestisjehierarki*, *nøytralitet*, *kodeveksling*, *tilgjengelighet*, *identitet*, og *offisielt og uoffisielt standardtalemål*.

6.2 Prestisjehierarki

6.2.1 Oslo

I kapittel 2.2.2 skrev jeg at prestisje kunne bety status eller innflytelse og at det kunne knyttes til høyere sosiale lag (Nilstun, 2018). Jeg nevnte også at Hårstad mente menneskene alltid hadde rangert dialekter, og at standardisering hviler på språkideologi, altså at språkbrukere blir enige om hva som er det beste språket (Hårstad mfl., 2021, s. 60). Jeg var derfor nysgjerrig på om mine informanter hadde en slik formening om *det beste språket*, en dialekt med mer status enn andre dialekter. Siden status er et sosialt fenomen, og jeg stilte informantene spørsmål om de mente det var én dialekt i Norge som hadde mer status enn andre, ønsket jeg derfor svar på om de trodde det var en felles formening eller en følelse av enighet blant befolkningen om dette. De fleste informantene hadde ikke noe problem med å svare på dette, mens andre brukte tid på å svare eller mente at flere dialekter kunne ha mye status, og svarte derfor heller på hvilken dialekt de selv foretrakk og syntes var finest. Det var også én informant som ikke ønsket å svare på spørsmålet.

Georg er et eksempel på sistnevnte. Han er tydelig på at han ikke vil svare på vegne av andre og dermed ikke vil si noe om dialekters status i Norge. Han finner det heller lettere å si noe om hvilken dialekt *han* liker best, som er telemarksdialekten. Dette svaret indikerer at informanten bevisst tar avstand fra språklige hierarkier, trolig i frykt for å såre andre.

Arvid bruker tid på å svare på hvilken dialekt han mener har mest status i Norge. Han starter med å si at status i dialekter har å gjøre med hvilken person som snakker. Dermed mener han at Petter Stordalen får prestisje fordi han er aksjemegler. Han nevner også, som en kontrast, at «man har folk som Dag Otto». Til slutt forteller han at trøndere som er leger eller doktorer, også kan få prestisje. Han konkluderer likevel med at det er østlandsk som har mest status fordi det er den dialekten han oftest hører «i sammenheng med folk med høy rang».

Edle svarer på spørsmålet, på lik linje som Arvid, også ut fra egne preferanser, men konkluderer *ikke*, som Arvid derimot gjør, med én dialekt som kan regnes for å ha mest status i Norge. Hun sier at hun «ikke vet om det er reelt», men at *hun* «føler de med bergensdialekt får litt autoritet». Hun ytrer videre at det ikke trenger å ha med status å gjøre, men at det hører med stereotypier ved hver dialekt. Derfor synes hun sørlendinger oppfattes milde og snille og at «Oslo kan oppfattes som mer direkte», men at «bergensk har mest autoritet som egen preferanse». Edle virker, på lik linje med Georg, å ha vanskeligheter for å svare på vegne av befolkningen i Norge, på spørsmål om hvilken dialekt som har mest status. Arvid virker heller ikke å være skråsikker, men konkluderer imidlertid til slutt.

Først og fremst tror jeg naturligvis at dette har å gjøre med at vi ikke har et offisielt standardtalemål i Norge og dermed ikke, offisielt, har prioritert én dialekt over en annen. Derfor sliter også noen av informantene med å skulle rangere dialektene. I kapittel 2.3.2 skrev jeg at det var sterke følelser involvert rundt diskusjonene om talenormering på 1960-tallet og utover 90-tallet. Lundeby (1984, s. 4-5) mente det var som å lukke øynene for realitetene ved å si at det ikke fantes et overdialektalt talemål i landet, mens Wiggen, på den andre siden, var sterkt uenig i Lundeby's ytringer og mente at man ikke kunne si at det var én måte å snakke på som var mer riktig enn en annen (Innføring, 1984, s. 3). Det kan virke som om informantene jeg har presentert i det foregående avsnitt, særlig Georg og Edle, kan plasseres på samme side som Wiggen, fordi de virker redde for å si noe på vegne av befolkningen og dermed favorisere en dialekt fremfor en annen. Georg viser dette med å si direkte at han ikke ønsker å si noe på vegne av andre, mens Edle presiserer det indirekte ved at hun sier at dette bare er hennes «preferanser». Jeg inkluderer Arvid bare delvis på Wiggens side, fordi han til slutt konkluderer med én dialekt han mener har mest status, selv om han dog virker usikker og først diskuterer flere dialekter som han mener har status. Frans, Morten, Ellinor, Solveig,

Alfred, Anna og delvis Arvid vil jeg plassere på den andre «fløyen», på samme side som Lundeby, fordi de ikke virker å være redde for å favorisere én dialekt.

Både Frans, Morten, Ellinor, Solveig, Alfred, Anna og Arvid bruker ulike ord for å beskrive nesten det samme talemålet, som de mener har mest status i Norge. Selv om de beskriver denne varieteten noe ulikt, er en språklig nærhet til Oslo et fellestrekk i beskrivelsene deres. Dette blir synlig ved at både Arvid, Morten, Frans og Ellinor omtaler dialekten med mest status i Norge som «østlandsk». Siden Østlandet omfatter de syv fylkene Akershus, Buskerud, Innlandet, Oslo, Telemark, Vestfold og Østfold (Thorsnæs, 2024), kan man her altså ikke snakke om bare én dialekt, men heller flere forskjellige. At dialekten, som de mener har mest status, har en språklig nærhet til Oslo, kommer frem ved at Arvid mener østlandsdialekten får prestisje fordi Petter Stordalen snakker slik. Morten, som også svarer at østlandsdialekten har mest status, svarer på spørsmål om vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, at vi kanskje har det fordi det brukes mye «Oslo» på nyhetene. Videre mener Frans at østlandsk, men renest mulig bokmål, «hovedstaden og sånn», får mest status. Til slutt forteller Ellinor at dialekten som har mest status i Norge, hører til «Holmenkollen og Bærum», samtidig som hun omtaler dem begge som østlandsk.

Den språklige nærheten til Oslo kommer også frem hos Anna, som mener «østnorsk» har mest status i Norge, men samtidig som hun setter likhetstegn mellom østnorsk, Sandefjord og Oslo, på spørsmål om vi har en uoffisiell variant av standardtalemålet. Østnorsk er en mindre spesifikk gruppe enn østlandsk, fordi det er en hovedgruppe som utgjør *både* østlandsk og trøndersk (Skjekkeland og Venås, 2024). Solveig omtaler dialekten med mest status som «vestkant-oslodialekten», mens hun presiserer at den ikke kan kalles østlandsk fordi dialekter på Østlandet har mer a-endinger og bærer preg av at folk kommer fra andre steder, også bygdene. Til slutt mener Alfred at dialekten som har mest status i Norge, er de «østnorske dialektene som ligger nærmest bokmålet».

At den dialekten Arvid, Frans, Morten, Ellinor, Solveig, Alfred og Anna mener har mest status i Norge kan sees i sammenheng med den språklige talemåten i Oslo, gjenspeiler den tidligere forskningen jeg har presentert i kapittel tre. Der blir oslodialekten regnet for å være den fineste, og den dialekten som har mest status. Dette blir tydelig i Røynelands studie fra 1994 av fire ungdommer fra Sunnmøre, bosatt i Oslo. Ungdommene ser på oslodialekten som finere og mer korrekt enn deres egen dialekt (s. 8). Røyneland peker også på det samme i

studien hennes fra 2005, om språklig variasjon hos ungdommer på Røros og Tynset. Der omtales oslodialekten som den dialekten som har mest status og at den forbindes med folk som er rike, mens de omtaler seg selv, som kommer fra bygda, som dumme (Røynealand, 2005, s. 521 og 523). Mæhlums studie fra 1986 belyser det samme som Røynealands, der hun skriver at innflyttere i Oslo mener oslodialekten høres best ut og er den peneste (Mæhlum, 1986, s. 12).

Det er en vanlig forestilling blant befolkningen i Norge om at en bestemt varietet står i særstilling og har mest prestisje, og at denne varietetten representerer et sørøstnorsk, bokmålsnært talemål, forteller Mæhlum (2020, s. 45-46). Dette stemmer overens med det flertallet av mine informanter har svart, og siden Mæhlum definerer om vi har et uoffisielt standardtalemål ut fra folks holdninger om hvilket talemål som har mest prestisje, er dette noe vi har, ifølge henne. Kristiansen ser ut til å være av den samme oppfatningen om standardtalemål som Mæhlum. Han mener vi kan snakke om et standardtalemål i Norge om man ut fra en holdningsundersøkelse finner ut at folk har samme formening om hva som er det beste språket (Kristiansen, 2009, s. 90). Hårstad mfl. forteller at da dansk ble rådende som skriftspråk i Norge på 1800-tallet, ble dermed et talespråk med dansk innflytelse regnet for å være det beste språket, altså det «sosialt mest statusfylte talemålet» (Hårstad mfl., 2021, s. 167). Hvis man slik tolker at *det beste språket* betyr det samme som *status* og *prestisje*, kan man, ifølge hans ytringer, også snakke om et standardtalemål i Norge basert på mine informanters svar. Akselberg, på den andre siden, mener det ikke er en utbredt forestilling blant befolkningen om et standardtalemål som ligner østlandsk eller oslodialekten (2006, s. 142-143), noe som ikke stemmer overens med holdningene i min undersøkelse. Akselbergs utsagn er imidlertid gammelt, så det er en mulighet for at han har endret syn på saken siden den tid.

I kapittel 2.3.3 ble reglene for språkbruk i NRK presentert, der det ble påpekt at til tross for at dialektenes status ble styrket rundt år 1970, hadde det oslobaserte standardtalemålet lenge en særskilt posisjon innenfor NRK (Nesse, 2015, s. 104). I Borchs bok (jf. kap. 1.1 og 2.3.3) fremgår det også av hans uttalelser at det finnes folk, også i dag, som er konservative når det kommer til å inkludere dialekter i nyhetssendinger. Nesse skriver at dialektbruk ofte henger sammen med forventninger, slik at mange vil forvente en mer normert språkbruk fra en nyhetsoppleser enn fra en industriarbeider (2015, s. 105). Jeg tror derfor at en mulig forklaring på at de nevnte informantene mener et talemål språklig likt talemåten i Oslo har

mest status i Norge, kan være fordi det er det de har vært, og er, vant med å høre i NRK og særlig i nyhetssendingene. Siden nyhetssendingene fremstår viktige, kan det hende at folk forbinder dette talemålet med noe viktig og ordentlig.

Vi har sett i Strømsodds undersøkelse, gjennomført i Oslo i 1979, at det kan være en sammenheng mellom talemål og yrke, og at det forventes et mer normert talemål, slik det snakkes i Oslo, i yrker som har høyere status (s. 86). Dette kommer delvis til syne både hos Anna, Ellinor og Arvid. Anna mener at østnorsk, der hun inkluderer både Sandefjord og Oslo, er en dialekt som gir økonomisk rang, fordi dialekten er lett å forstå. Videre mener Ellinor at holmenkollen- og bærumsdialekten gir mest status fordi det er der «de fine» bor. Her er det mulig å tolke «de fine» som et uttrykk for folk som har mye penger og dermed har et høystatusyrke. Arvid, til slutt, mener østlandsdialekten har mest status og gir prestisje, siden aksjemegleren Petter Stordalen, en av de rikeste i Norge, har denne dialekten.

6.3 Nøytralitet

I avsnittene over har jeg kommet med flere eksempler på at de fleste informantene mener at en talemåte språklig nær oslodialekten har mest status i Norge. Oslodialekten ligner på skriftspråket bokmål, og både Alfred og Frans ser en direkte sammenheng mellom dialekten med mest prestisje og dette skriftspråket. Alfred ytrer dette ved å si at dialekten med mest status i Norge, er «de østnorske dialektene som ligger nærmest bokmål», mens Frans gjør det ved å si at østlandsk og «renest mulig bokmål» har mest status. Skriftlighet og skriftspråkenes rolle for standardtalemål skrev jeg om i kapittel 2.2.1, der Mæhlum mente at det var en sammenheng mellom standardtalemål og prestisje, og standardtalemål og skriftspråk, siden standardtalemål ofte er blitt til i tilknytning til et skriftspråk (Mæhlum, 2020, s. 38-39). Jeg viste også til at Opsahl og Røyneland (2009, s. 95) og Kristiansen (2009, s. 80) tydeliggjorde den viktige rollen skriftspråket spiller for etablering og utvikling av standardtalemålet.

En talemåte som ligner på skriftspråket, opplever flere av informantene som både nøytralt, pent, vanlig og korrekt. I kapittel 2.2.1 fortalte jeg at det var vanlig å skille mellom å snakke pent og nøytralt/korrekt på den ene siden, og å snakke bredt og dialekt på den andre. Hårstad regner standardtalemål for å være et slags «nullpunkt» og at uttalemåter som samsvarer med dette (i land man kan snakke om et offisielt standardtalemål), sees som fint, nøytralt og korrekt. Uttalemåter som avviker fra nullpunktet, ses, på den andre siden, ikke som korrekt

eller nøytralt (Hårstad mfl., 2021, s. 65-66). Både Alfred, Ellinor, Edle, Solveig, Frans og Arvid kommer inn på disse kontrastene mer eller mindre, men jeg vil bare bruke tid på å beskrive og tolke hvordan Alfred, Frans, Solveig og Ellinor gjør dette.

Alfred omtaler østlandsk-mål som «pent boklig», og er en talemåte han ikke liker at han selv skifter over til innimellom, siden det innebærer at for eksempel diftonger blir til monoftonger. Frans merker at han selv ikke snakker sin egen dialekt så «breit» lenger, utenom når han snakker med sin egen mor. Reiser han inn til Oslo, snakker han bare «vanlig». Det er vanskelig å si noe om hva Frans mener med «vanlig», men det kan virke som det kan bety det motsatte av «breit», og kanskje noe nærmere et oslomål. Når jeg spør Frans om hvilket språk han ønsker i nyheter og radio, svarer han «ren bokmål». Han mener også at det er «østlandsk» og «renest mulig bokmål, hovedstaden og sånn» som har mest status i Norge. Om vi tar utgangspunkt i Hårstads forklaringsmodell, kan dette tyde på at Frans ser en kontrast mellom hans egen dialekt og den østlandske, slik at han ser østlandsk som et slags nullpunkt og noe som er *rent*, mens hans egen, opprinnelige dialekt, sees som *bred*, og avviker fra det østlandske. Frans' beskrivelse av bokmålet som «rent» ser man også i Røynelands studie fra 1994 (s. 32), der en av informantene ytrer at talemål som ligner skriftspråket, er både finere og renere.

Når jeg spør Solveig om hun endrer på dialekten sin av og til, svarer hun at hun ikke har noen «ordentlig» dialekt og at hun snakker østlandsk i dag og «ganske nøytralt». Solveig virker altså ikke å se sin egen østlandske dialekt som noen ordentlig dialekt, noe som kan sees i sammenheng med studien til Røyneland fra 1994 (jf. kap. 3.2), der den ene informanten sier at: «[...] Oslovestkant dei he'kje dialekt[...]» (Røyneland, 1994, s. 10). Dette ser man også hos informanten Guro, som mener at hun selv ikke har noe særlig dialekt, men at hun heller snakker vanlig, som for henne ligner et standardisert talemål (Kalvehagen, 2017, s. 85). Solveigs ytring, og de to informantenes holdninger, kan sees i sammenheng med det Hårstad omtaler som nullpunktet, altså uttalemåter som ligner det standardiserte skriftspråket. Skriftspråket er altså det faste og statiske, og noe som brukes som utgangspunkt for sammenligning (Hårstad mfl., 2021, s. 65-66).

Enda et eksempel på kontrasten mellom pent og bredt finner man i svarene til Ellinor. Hun mener at der hun bor, skal man snakke bredt. Hun synes det er viktig at man holder på dialekten sin og at det er synd om «alle ungene snakker fint». Ellinor skiller mellom dialekt

og ikke-dialekt, og ser ut til å oppleve et bokmålsnært talemål som *fint* og ikke som en dialekt, mens hun ser sitt eget talemål som en dialekt og som en *bred* måte å tale på. Dette blir forsterket når hun kommer med et eksempel på at hun var «breiere før» da hun sa «vinduskæm», men at hun måtte legge over til «vinduskarm», siden ingen forstod henne. Tidligere nevnte jeg også at hun mente at «de fine» bodde ved Holmenkollen og Bærum, og at hun mente folkene der snakket østlandsk. Dette tyder også på at hun ser på vestkantmål som *pent* og *korrekt*.

6.4 Kodeveksling

To av språkforskerne jeg har presentert, Sandøy og Vikør, er opptatt av å skille mellom *prestisjevarietet* og *standardtalemål*. Man kan tolke det som at Sandøy mener at en prestisjevarietet beskriver en dialekt med geografisk opphav og som folk synes er pen, mens standardtalemål er en felles varietet som det er et mønster for at folk skifter over til i visse kommunikasjonssituasjoner (Sandøy, 2009, s. 35). Disse to termene trenger altså ikke å høre sammen slik Mæhlum mener de gjør. Et standardtalemål trenger ikke å ha prestisje blant befolkningen, og en prestisjevarietet trenger ikke å være et standardtalemål. Derfor er det interessant å undersøke nordmenns kodevekslingsmønstre og ikke bare prestisjeholdninger. Dersom nordmenn har en tendens til å skifte over til samme språklige varietet i spesifikke situasjoner, vil dette styrke hypotesen om at det eksisterer et norsk standardtalemål. På denne måten blir det også verdt å finne ut om det de eventuelt kodeveksler til, også er den dialekten de mener har mest status og prestisje i Norge eller ikke.

Selv om alle de ni informantene er positive til å holde på egen dialekt, endrer alle utenom Solveig og Frans på dialekten sin i visse situasjoner. Morten, Georg, Anna og Ellinor gir uttrykk for at de bare bytter ut enkeltord om det trengs. Når **Morten** er på Sørlandet, kan han finne på å snakke en blanding av kristiansandsdialekt og grimstaddialekt, men han tydeliggjør at det «kommer bare noen ord innimellom». Han kan finne på å si litt mye *du*. **Georg** anser det av og til nødvendig å endre talemåten sin for at andre skal forstå ham. I læreryrket har han av og til slitt med å holde på dialekten, men han bytter ikke dialekt, bare «sære ord». I prat med «innvandrere» legger han om helt bevisst fordi han mener at de står i vanskelige situasjoner fra før og derfor ikke trenger å lære dialekter med det første.

Anna tenker at det særlig i jobbsammenheng er viktig at folk forstår hva som blir sagt. Hun mener ikke at hun skifter over til en spesiell dialekt, men at hun gjerne først bruker sin egen

dialekt, og så «fornorsker det etterpå». Hun kommer med et eksempel på dette der hun forklarer at hun først kan finne på å spørre noen om de har «vondt i hane», og at hun deretter ser litt på hvordan den andre personen responderer, og at om hun tror vedkommende ikke forstår, «oversetter» hun det til «vondt i hodet». Med dette eksemplet kan det virke som om Anna mener at å fornorske betyr å legge språket sitt nærmere opp til skriftspråket. **Ellinor** mener man burde holde på egen dialekt slik at den ikke forsvinner, men synes ikke at det gjør så mye å endre på den heller. Når det er østlendinger innom jobben hennes, endrer hun litt på dialekten sin ved å bytte ut enkelte ord, men hun slår *ikke* over til en spesiell dialekt.

Arvid, Edle og Alfred, på den andre siden, skifter over til en annen varietet som ligner på oslomålet eller bokmålet, i enkelte situasjoner. Siden **Arvid** i jobbsammenheng er opptatt av å bli forstått, forteller han at han i møte med østlendinger snakker «gebrokken bokmål». Det kan sees en sammenheng mellom dialekten han mener har mest status, østlandsk, og dialekten han kodeveksler til, altså «gebrokken bokmål».

Selv om **Edle** mener at man ikke burde trenge å tilpasse dialekten sin, skifter hun over til «tilnærmet det som kalles standardtalemål» i jobbsituasjoner fordi hun mener at det er det som er lettest for folk flest å forstå. Som det ble nevnt i kapittel 6.2.1, svarte ikke Edle på hvilken dialekt hun mener har mest status i befolkningen, men heller på hvilken dialekt som får mest autoritet hos *henne*. Det er derfor ikke mulig å svare på om det er noe samsvar mellom det hun kodeveksler til og dialekten hun mener har mest status i befolkningen. At Edle selv bruker termen *standardtalemål*, er det likevel verdt å merke seg. Sandøy mener det ikke går an å finne ut noe om nordmenns holdninger til standardtalemål, siden dette er et begrep som de færreste kan, men som heller er et ekspertbegrep (2009, s. 38). Hans erfaring er at nordmenn bare har to begreper de bruker om språk, som er bokmål og nynorsk, men som de ikke klarer å ta i bruk ordentlig (2009, s. 38). Dette kan tyde på at nordmenn er mer språkbevisste enn Sandøy var klar over, eller at de har blitt mer språkbevisste siden 2009. Det er imidlertid ikke mulig å komme med konklusjoner ettersom Edle også kan være et avvik fra den generelle norske befolkningen. Til slutt, hvis **Alfred** bytter dialekt, noe han ikke liker at han gjør, skifter han i så fall over til noe som er «nærmere østlandskmål og bokmålet». Varieteten Alfred av og til kodeveksler til, er også den han svarte at hadde mest status i Norge.

Siden bare tre av ni informanter i min undersøkelse kan sies å kodeveksle til en felles språkvarietet i enkelte situasjoner, ville man, ifølge Sandøy, ikke sagt at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge. Det kan likevel være nyttig å problematisere mer om grensen mellom kodeveksling og bruk av «lånord» fra bokmål/oslomål. Sandøy refererer nemlig til språkvarieteter når han definerer og omtaler kodeskifte: «Eit standardspråk er ein felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (2009, s. 35). Som nevnt i kapittel 2.2.5, poengterer Sandøy at det må være snakk om et «diglossisk *kodeskifte*» når man definerer termen standardtalemål (2009, s. 34). Han bruker termen diglossisk for å tydeliggjøre at det ikke handler om kodeskifte på frasenivå (2009, s. 34), men at det heller må være kodeveksling til en helt annen talemåte.

Det kan være en logisk grunn til at Sandøy mener at å bytte ut enkeltord, ikke kan regnes for å være kodeveksling når det kommer til standardtalemålsdefinisjonen. Neteland og Svennevig (2024) skriver at det kan være vanskelig å skille mellom lånord og kodeveksling når det gjelder enkeltord, og at forskere derfor ofte ser bort fra kodeveksling med enkeltord når de studerer kodeveksling. Dette kan være tilfellet hos Sandøy, altså at han lar være å regne lånord som kodeveksling, fordi lånord ligner på kodeveksling, men at lånord likevel er noe annet og bør studeres for seg selv.

Solveig har hatt flere dialekter opp igjennom oppveksten, men mener at hun i dag snakker en nøytral østlandsdialekt hele tiden, og kodeveksler derfor ikke. Frans har opplevd flere ganger at han må «legge veldig om» i kundeforhold. I dag, derimot, forteller han at han ikke trenger å endre noe på dialekten sin, men snakker tydeligere om noen sliter med å forstå. Det kan være vanskelig å vite hva Frans mener med at han snakker tydeligere, men trolig betyr det at han snakker høyere og saktere, og med klarere diksjon, men ikke at han skifter ut enkeltord eller bytter dialekt.

6.5 Tilgjengelighet

Under denne overskriften ønsker jeg å undersøke informantenes holdninger når det kommer til språket i nyheter og radio. Selv om jeg stilte dem *flere* spørsmål som omhandlet språklig forståelse og dermed tilgjengelighet, vil denne overskriften bare ta utgangspunkt i dette

spørsmålet: «Bør språket i nyheter og radio være slik at det er så forståelig som mulig for flest mulig eller er det viktigere med språklig/dialektmessig mangfold? Begrunn svaret.»

6.5.1 NRK

Selv om vi ikke har et offisielt standardtalemål i Norge, har vi likevel noe som kan ligne på det i NRK fordi det der eksisterer språknormer som de ansatte må følge (Sandøy, 2009, s. 37). Det forventes derfor en normert språkbruk i nyhetssendinger og programinformasjon (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 10), selv om det dog kan gjøres unntak, noe jeg har pekt på at særlig nyhetsanker og journalist Christian Borch har vært og er imot (2023, s. 323-324). Hårstad viser også til et slikt standardtalemål i NRK ved å fortelle at siden NRKs første vedtak i 1959, med retningslinjer for målbruk i programtjenesten, har virksomheten hatt et både detaljert og kodifisert regelsett for normer ved språkbruk (Hårstad mfl., 2021, s. 74).

6.5.2 Borch

I avhandlingen har Borch blitt nevnt flere ganger fordi han mener at dialekter forstyrrer innholdsformidlingen i nyhetene og at folk sliter med å forstå sære dialektord. Eksempler på dialekter han mener har et uforståelig ordforråd, er finnfjordbotndialekten til Stenvold, og osdialekten til Os (2023, s. 323-324). I NRKs dialekttrøkt, fra 2015, poengteres det flere ganger at språket, både når man skal snakke normert og når man kan bruke dialekt, alltid skal være «tydelig, forståelig og konsekvent» (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 1). Under «retningslinjer» sier også regel nummer 2.3 at «[d]et bør ikke brukes ord eller uttrykk som er lite kjent eller uforståelige for målgruppen» (Norsk rikskringkasting, 2015, s. 10). Jeg har flere ganger undret meg over hva som egentlig menes med *forståelig*, og hva som kan sies å være forståelig for folk flest. Jeg diskuterte dialektkontinuum i kapittel 2.3.3, og sa at man kan se de norske dialektene som del av et felles kontinuum, der det er en større innbyrdes forståelse mellom dialekter som er nærme hverandre enn mellom dem som er språklig langt fra hverandre (Røyneland, 2008, s. 20). På grunn av innbyggernes geografiske spredning over ulike deler av landet, vil man naturligvis i Norge ha ulikt grunnlag for å forstå hverandre.

Alle informantene utenom Arvid, og delvis Anna, ser ut til å være opptatt av at språket i nyhetene skal være forståelig for alle. **Solveig** svarte at siden nyhetene er en informasjonsbit, må folk forstå budskapet og at derfor noen dialekter bør modereres: «Har du noen som tar det

helt ut, eller en fra indre Sogn eller Setesdal, er det vanskelig. Da bør man moderere det litt». **Alfred** mener man burde tenke på mottakerne og at «i formelle settinger bør man normalisere språket litt», mens «hvis man er en vanlig programleder, reality for eksempel, bør man bruke dialekt». Med dette utsagnet uttrykker Alfred at han er opptatt av at man til en viss grad skal speile det dialektmessige mangfoldet i radio og nyheter, men ikke hvis det fører til at viktig informasjon, som nyheter, går tapt. **Edle** virker å være mer usikker. Hun sier at det er vanskelig å svare på, men ytrer at hele poenget med nyhetene er folkeopplysning, og at om deler av befolkningen ikke forstår, er det et problem. Samtidig tror hun at store deler av befolkningen forstår de fleste dialekter, men likevel ikke alle, eksempelvis setesdalsdialekten, og at den heller burde tas i bruk i underholdning. På denne måten virker hun å være enig med Alfred i at det dialektale mangfoldet burde speiles, men ikke på bekostning av viktig informasjon.

Georg synes også at nyhetene burde være forståelig for de fleste, men sier også at han allerede tror de er det, og bruker Stenvold som eksempel: «Er ei fra Sogn¹ på Dagsrevyen, Ingerid Stenvold, tror jeg. Hun snakker slik at man oppfatter det som en dialekt. Ikke veldig normert, men det er kanskje fordi hun tilpasser seg litt». På det samme spørsmålet svarer **Morten** at «siden det er nyheter, så må det være forståelig for flest mulig». Dette svaret kan tyde på at Morten ikke ønsker at det skal brukes dialekt om ikke alle forstår det. På den andre siden, på spørsmål om det er problematisk at nyheter presenteres med ikke-østnorske dialekter, svarer Morten at det er østnorsk folk er mest vant med og forstår. Likevel forteller han at folk også er vant med dialekter og at det i alle fall er noe de ønsker å forstå. I nyheter og radio sier **Frans** at han ønsker «ren bokmål» fordi det er det som er lettest å forstå. Han sier også at han kan slite litt med vestlandsdialekten og at han helst vil ha østlandsk, «for det handler jo mest om budskap». **Ellinor** synes det er riktig at man skal holde på dialekt så mye som mulig og at det lar seg gjøre. Hun legger også til at «de har dialekten sin og jeg forstår det. Men for gamle folk kan det være vanskelig». Så lenge de snakker sent nok, mener Ellinor de kan holde på dialektene sine.

Arvid, som en kontrast til de andre informantene, sier at det går fint med dialekter i nyhetene fordi folk flest forstår. Om de derimot ikke gjør det, ytrer Arvid at det ofte finnes undertekster, i tillegg til at man kan forstå budskapet selv om man ikke forstår språket. Anna

---

¹Det blir naturligvis ikke rettet opp i informantens utsagn, selv om Ingerid Stenvold egentlig kommer fra Finnfjordbotn. Her er det ikke viktig for samtalen hvor Stenvold kommer fra, men bare at det ikke er Oslo.

mener at vi forstår de fleste dialekter. Hun sier at «vi har gått nesten fra riksspråk, siden man trodde det var det folk forstod, men har skjønnt at folk forstår vestnorske dialekter eller Gelius og Sællmann. De blir godt forstått. Men de er nok litt bevisste». Hun gir også uttrykk for at folk kan lære å forstå dialektene gjennom å høre dem på nyhetene: «jo mer du lærer om et, jo mer er du i stand til å forstå».

Fire av informantene, Edle, Frans, Alfred og Solveig, virker å være enige med Christian Borch i at man burde normere språket, i alle fall til en viss grad, i nyhetene, siden noen dialekter er vanskeligere å forstå enn andre. Frans er likevel den eneste som kun ønsker en bokmålsnær tale. Det kan også se ut som at når Frans ytrer at «det handler jo mest om budskap», mener han at dialekter kan sperre for budskapet, noe som kan sees i sammenheng med Borchs påstand om at dialektbruk i nyhetene forstyrrer slik at man ikke forstår det som blir formidlet (2023, s. 323). At disse informantene mener noen dialekter er enklere å forstå enn andre, kan kobles opp mot *dialektkontinuumet*. Om man for eksempel bruker Grimstad som utgangspunkt, vil det altså være mange språklige forskjeller mellom grimstaddialekten og dialekten i Oppdal, indre Sogn, Setesdal, og ulike vestlandsdialekter, som er forskjellige dialekter informantene har nevnt.

Det kan tenkes, som det blir nevnt i kap. 6.2.1, at svarene til informantene sier noe om hvilke forventninger de har til menneskene som formidler nyheter i radio og TV. I kapittel 2.3.3 skrev jeg at da radioen ble et massemedium i Norge på rundt 1930-tallet, ble NRK en viktig arena for standardtalemål, siden det ellers i samfunnet ikke fantes noen fastlagte standardnormer for det muntlige språket (Hårstad mfl., 2021, s. 73). Selv om dialektene fikk styrket sin status i TV og radio på slutten av 90-tallet, hadde et oslobasert standardtalemål lenge en spesiell posisjon i NRK (Nesse, 2015, s. 104), og et bokmålsnært talemål ble regnet som det mest nøytrale og korrekte radiospråket (Hårstad mfl., 2021, s. 73). Siden den bokmålsnære talemåten ble oppfattet nøytral og normal, var det trolig slik man forventet at en som skulle formidle viktige nyheter, skulle prate. Det kan se ut som at i alle fall Frans, men også Edle, Alfred og Solveig, kan ha noen av de samme forventningene til programlederne og nyhetsankere i TV og radio og derfor ønsker at de skal snakke mer normert eller unnlate visse dialekter. At det oslobaserte standardtalemålet lenge hadde en spesiell posisjon i NRK og også har det til en viss grad enda, nedtegnet i NRKs dialektrøkt (Norsk rikskringkasting, 2015), vil man også se som en mulig forklaring på informantenes svar.

Resten av informantene, og også flertallet, Arvid, Ellinor, Anna, Georg og Morten, er mer positive enn de andre informantene til at man burde holde på egen dialekt så mye som mulig i radio og TV. Først og fremst virker dette å være fordi de mener nordmenn forstår dialekter godt. Georgs ytringer tyder derfor på at han er helt uenig med Borch, fordi mens Borch opplever Stenvolds dialekt både forstyrrende og distraherende i nyhetene og at nordmenn dermed ikke forstår innholdet som formidles (2023, s. 323), mener Georg at folk flest forstår det som blir formidlet på nyhetene og at Ingerid Stenvold «snakker slik at man oppfatter det som en dialekt. Ikke veldig normert, men kanskje hun tilpasser seg litt». Han poengterer med dette at selv om hun beholder dialekten sin, er likevel budskapet forståelig.

En interessant kopling til informantenes ønske om dialekt i nyhetene, er det Mæhlum (2020, s. 44) forteller om at fraværet av et offisielt, kodifisert standardtalemål kan ha fungert som en identitetsskapende faktor for det norske språksamfunnet. Det kan tenkes å ha vært identitetsskapende for samfunnet fordi det er noe som skiller Norge fra andre land. At Arvid, Ellinor, Anna, Georg og Morten ønsker så mye som mulig dialekt i nyhetene, kan være fordi de har sterke følelser knyttet til dialektsituasjonen og at de synes det er vanskelig å skulle tildele én dialekt spesiell status. Til slutt kan en annen motivasjon for ønsket om dialekter i nyhetene være knyttet til graden av aksept dialektene har fått i skolen, særlig etter vedtaket i 1878. Som nevnt i kapittel 2.3.2, spiller skolen en viktig rolle i den språklige sosialiseringen, og vedtaket i 1878, som handlet om at undervisningen skulle formidles på elevenes dialekter, har derfor gjort at mange av elevene har opparbeidet seg en grunnleggende aksept for dialekter (Hårstad mfl., 2021, s. 71). Denne grunnleggende aksepten kan derfor tenkes å være grunnen til at informantene ønsker å se dialekt representert i ulike arenaer, som i nyhetene.

6.6 Identitet

Denne overskriften har en nær sammenheng med avsnittet som er skrevet over, fordi flere av informantene tar opp *identitet* i spørsmål som omhandler forståelse/tilgjengelighet versus dialektmessig mangfold. Det blir derfor nødvendig å si noe om dette. Som tidligere nevnt, kan det være en tett forbindelse mellom identitet og dialekt fordi den særegne språksituasjonen i Norge, uten et offisielt standardtalemål, kan ha gjort at dialektene har fungert identitetsskapende på samfunnet (Mæhlum, 2020, s. 44).

6.6.1 Georg, Edle og Arvid

Alle informantene peker på en viss sammenheng mellom hvem de er og hvordan de prater, men Georg, Edle og Arvid bruker termen *identitet* eksplisitt når de snakker om språk. Georg og Arvid gjør dette på spørsmål om hva de synes om å endre på dialekten sin for å tilpasse seg noen som sliter med å forstå, mens Edle gjør det på spørsmål om hun ønsker at det skal innføres et offisielt standardtalemål i Norge. **Georg** forteller at han synes man burde «holde på dialekten, for dialekter er noe vakkert, spennende, forteller noe om arv og røtter. I vår tid er det viktig å ta vare på alt som handler om røtter og identitet fordi vi lever i en fragmentarisk tid». Når Georg snakker om at vi lever i en fragmentarisk tid, kan det tenkes at han føler at samfunnet blir stadig mer komplekst og mangfoldig, slik at vi som fellesskap ikke er like samlet rundt de felles verdiene som gir befolkningen identitetsfølelse. Det blir derfor viktig at vi tar vare på dialektene, siden de forteller mye om kulturarven vår og de norske verdiene vi lenge har kjempet for.

På spørsmål om hun mener at det burde innføres et offisielt standardtalemål i Norge, svarer **Edle** at hun «[...] tror det hadde vært en lang og vanskelig prosess som for mange hadde gått inn på dette med identitet. Språket er nært knyttet til dette». Hun ytrer også at hun tror det for mange kunne føltes «inntrengende». Hun kan likevel se poenget med å innføre et standardtalemål fordi det ville styrket språkforståelsen hos enkelte personer, ettersom de hadde sluppet å forholde seg til så mange ulike dialekter. Edle gir imidlertid uttrykk for at innføring av et standardtalemål ville gått ut over identitetsfølelsen til store deler av befolkningen, noe som prioriteres høyere enn forståelse. Hun knytter språk, og underforstått dialekter, til identitet. Et offisielt standardtalemål sees på som en trussel mot språklig identitet. Dette vitner om et tankesett om dialekter som identitetsskapende.

Til slutt forteller **Arvid** at han bruker dialekt når han ønsker å bygge en relasjon til noen, og at gjennom dialekten kommer identiteten hans frem ved at folk hører hvor han kommer fra. Når Arvid derimot ikke trenger å bygge relasjon med folk, for eksempel med kunder fra Østlandet, endrer Arvid på «ordbruken» slik at han heller snakker mer «gebrokken bokmål». Arvid virker å være stolt over måten han prater på, og man kan se en mulig forbindelse mellom det han forteller og det jeg fortalte om informanten Johan i kapittel 3.2. Johan bodde i Oslo, men var opprinnelig fra Vestlandet. For ham var det lettere å være tro mot egen dialekt i uformelle sammenhenger enn i de mer formelle, der han ofte kodevekslet til et såkalt oslomål eller noe som lignet på skriftmålet (Røyneland, 1994, s. 180). Hvorfor Arvid opplever det viktig å holde på egen dialekt når han skal bygge relasjoner, men ikke i jobbsammenheng, har nok å

gjøre med at han i jobbsammenheng er redd for å ikke gjøre seg forstått, noe som er viktig for ham fordi han blir betalt for jobben han utfører. Når Arvid derimot ønsker å bygge en relasjon, i mer uformelle situasjoner, føler han kanskje at å snakke på dialekt virker mer uformelt og mer autentisk. Arvid gir uttrykk for at han føler seg mer i stand til å bygge relasjoner hvis han snakker sin egen dialekt. Dette kan vitne om at han kjenner seg mer autentisk og mer som seg selv når han snakker dialekt enn når han kodeveksler til et mer østlandsk eller bokmålsnært talemål. Han knytter dialekten sin til identitet og opphav.

Georg, Edle og Arvid viser alle at de har en forståelse av dialekter som identitetsskapende. Standardtalemål blir sett som en trussel eller antitese til dialektenes identitetsfunksjon.

6.7 Offisielt og uoffisielt standardtalemål

6.7.1 Uoffisielt standardtalemål

Det siste jeg ønsker å drøfte, er om informantene synes at vi har en uoffisiell variant av standardtalemålet, og om de ønsker at vi burde innføre et offisielt standardtalemål i landet. Før jeg stilte informantene spørsmålene, definerte jeg termen *standardtalemål*, og hvordan et språksamfunn med en offisiell talemålsnorm kunne se ut. Jeg brukte Sverige og Danmark som eksempel, der jeg fortalte at det i disse landene blir forventet at man snakker et såkalt riksspråk eller standardtalemål basert på talemålet i hovedstaden. Dette forventes i formelle situasjoner som i skolen, på jobb, og i nyheter og tv. Dialektene er, på den andre siden, forbeholdt det private.

Selv om vi ikke har et offisielt standardtalemål i Norge, er det likevel språkforskere, som Mæhlum (2020, s. 45), som mener at nordmenn har forestillinger om en mental standard. På den andre siden finnes det språkforskere, som Akselberg, som mener at vi mangler nok empiri om befolkningens holdninger til standardtalemål, og at vi heller ikke vet nok om hvor utbredt en eventuell standardtalemålsnorm er i praksis. Ifølge ham må man altså kunne se at denne nasjonale standarden er utbredt over hele landet om man skal kunne snakke om et norsk standardtalemål (Akselberg, 2009a, s. 72). Holdningsundersøkelsen han utførte i 2007, jf. kap. 3.3, med lærere og elever på en videregående skole på Vestlandet, blir interessant for min forskning fordi man basert på funnene hans kan konkludere med at det ikke finnes et standardtalemål i Norge, og at dette heller ikke er noe informantene ønsker at skal innføres (Akselberg, 2009b, s. 87). Siden studien hans er utført på Vestlandet, og nå begynner å bli noe

gammel, er det derfor spennende å se hvilke funn jeg har fått fra min undersøkelse på Sørlandet, 16 år etter, der jeg stiller flere av de samme spørsmålene som Akselberg gjør.

Da jeg spurte informantene om de mente at vi hadde et uoffisielt standardtalemål i Norge, svarte både Edle, Arvid, Morten, Anna og Solveig at de trodde vi hadde det.

Det virket ikke helt som om Frans forstod spørsmålet jeg stilte, siden han heller svarte på hvordan *han* mente det burde være i skolen: «På skolen må de få snakke som de vil». Alfred, Ellinor og Georg var tydelige på at vi ikke har et uoffisielt standardtalemål. Resultatene av denne undersøkelsen støtter til en viss grad opp Mæhlums påstand om at nordmenn har forestillinger om en standardtalemålsnorm (2020, s. 45). Det er i hvert fall ikke dekning for å si at befolkningen *ikke* mener det finnes noe standardtalemål, slik Akselberg fant i sin undersøkelse. Det ser heller ut som at det er et flertall som mener vi har, og et mindretall som mener vi ikke har, noe uoffisielt standardtalemål.

Som det blir påpekt i kap. 2.5.4, mener Sandøy at det ikke er blitt gjennomført mange undersøkelser om nordmenns tanker om språk (2011, s. 124), og at det heller ikke, i en holdningsundersøkelse, går an å finne ut noe om nordmenns tanker om standardtalemål fordi dette er en term de ikke kjenner til (2009, s. 38). Frans kan være et eksempel på Sandøys påstand om at *standardtalemål* er et ekspertbegrep, fordi det ikke virket som at han forstod spørsmålet helt. På den andre siden, som nevnt i kapittel 6.4, bruker Edle termen selv *før* jeg bruker den, noe som tyder på at det er en kjent term for henne. Hun bruker den flere ganger og definerer den også: «[...]det som kalles standardtalemål, som er Oslo mer enn noe annet». Anna virker også å være reflektert rundt termen, før jeg presenterer den for henne, selv om hun ikke eksplisitt omtaler den som *standardtalemål*. Hun refererer likevel til noe som kan sies å bety det samme, *riksmål*², når jeg spør henne om hvordan språket i nyheter og radio bør være: «Vi har gått nesten fra riksspråk, siden man trodde det var det folk forstod, men har skjønnt at folk forstår vestnorske dialekter eller Gelius og Sællmann. De blir godt forstått. Men de er nok litt bevisste».

Selv om termen ikke ble nevnt av de andre informantene før jeg presenterte den for dem, kan noen likevel sies å være reflekterte rundt standardtalemålsbegrepet, noe som indikerer at den

---

² «språkformen som gjelder som offisiell norm i et land og er i vanlig umarkert bruk i alle offentlige og private sammenhenger i administrasjon, undervisning og litteratur. Kortere uttrykt: skriftlig og muntlig standardspråk» (Vikør og Jahr, 2024).

ikke er ukjent. Alfred er et eksempel på dette. Han startet, som sagt, med å fortelle at han ikke synes vi har en uoffisiell variant av standardtalemålet i Norge. Han forteller likevel at han merker utviklingen raskt går mot noe annet. Han synes de unge i Grimstad legger bort egen dialekt og heller går mot «en østnorsk måte å snakke på» og at «flertallet i Grimstad sier *vi* istedenfor *mi*». Han legger til at det kanskje har «skutt fart en standardisering blant de unge. Også engelske ordstillinger kommer frem og ord byttes ut [...] En slags sosiolekt. En bølge som er nå, men ikke standardtalemål, for det gjelder en liten gruppe. Ungdommer».

Det interessante med Alfreds ytring, er det sistnevnte, at han ikke ønsker å kalle fenomenet for et standardtalemål fordi det bare gjelder en liten gruppe, altså ungdommene, og at selv om de kodeveksler til østnorsk, skjer det også en kodeveksling til engelsk. Ifølge Sandøy er det bare tale om et standardtalemål om det er snakk om en «[...]felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (2009, s. 35). Alfred virker å dele samme synspunkt som Sandøy, fordi han sier at vi ikke kan snakke om et standardtalemål når det kommer til fenomenet i Grimstad, siden det ikke er snakk om en felles språkvarietet, ettersom ungdommene også bruker et engelsk vokabular og ordstilling, men også fordi det bare er snakk om en liten gruppe i befolkningen. Det virker heller ikke som om Alfred mener ungdommene snakker denne varietetten i visse situasjoner, men heller hele tiden, noe som heller ikke er definerende for et standardtalemål, ifølge Sandøy, men at det må være snakk om kodeveksling [...] i visse kommunikasjonsfunksjonar» (2009, s. 35).

Georg synes heller ikke at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, men har, som Alfred, også en interessant begrunnelse for påstanden sin. Han forteller at vi ikke har et uoffisielt standardtalemål fordi vi har lov til å snakke det som er naturlig for den enkelte, men at han merker seg at den yngre generasjonen der han kommer fra, snakker «mer tilpasset det normerte». Han forteller videre at «det er lyder som forsvinner» og at «folk hører også mye på engelsk», noe han mener kan være en grunn til at lyder endrer seg. Mens Alfred peker på at det skjer endringer på ordforrådnivå (*mi* blir til *vi*) og på syntaksnivå (engelsk ordstilling), er heller Georg opptatt av det fonologiske aspektet.

I tillegg til Alfred og Georg, som er blant to av tre som *ikke* mener vi har et uoffisielt standardtalemål, viser også Solveig at hun har en dypere forståelse av termen standardtalemål, selv om hun derimot mener at vi *har* et uoffisielt standardtalemål i Norge. Hun forteller at «vi har egentlig det. Alt som kom ut av informasjon i Covid, kom ut på bokmål. Som det

offentlige språket. Da er det ganske normert. Bokmål-normert». Ifølge Sandøys erfaringer har mange nordmenn bare to begreper de tar i bruk når de snakker om språk, som er *bokmål* og *nynorsk*, men uten at de nødvendigvis klarer å bruke disse begrepene riktig (Sandøy, 2009, s. 38). Kanskje kunne man tenkt at dette var tilfellet for Solveig, fordi hun er noe upresis når hun forteller at «alt som kom ut av informasjon i Covid, kom ut på bokmål». Her er en tolkningsmulighet at hun mener at alt som kom ut av informasjon, skriftlig, var på bokmål. Det er dog mer naturlig, basert hennes tidligere svar, at hun egentlig mener at informasjonen som ble presentert, ble formidlet på et *bokmålsnært* talemål. I hennes tidligere svar forteller hun altså at den dialekten som har mest status i Norge, er: «[...] vestkant-Oslo-dialekten» og at «normert østlandsk er lettest å forstå». Interessant er det også at hun tillegg til at hun, trolig, mener at språket under Covid baserte seg på en bokmålsnær tale, også peker på en spesifikk situasjon dette blir brukt, altså i offentligheten, og dermed ikke i det private. Dette forsterker poenget mitt med at hun virker å være kjent med standardtalemålstermen fordi hun indirekte beskriver kodevekslingsfenomenet, som både Sandøy, Opsahl og Røyneland og Mæhlum vektlegger når de definerer standardtalemålet, jf. kap. 2.2.5.

6.7.2 Offisielt standardtalemål

Da jeg spurte informantene om de syntes vi burde innføre et offisielt standardtalemål i Norge, svarte både Anna, Morten, Georg, Alfred, Frans, Arvid, Edle og Ellinor *nei*, mens Solveig svarte at hun var usikker. Solveig, Ellinor, Edle, Arvid og Morten er de eneste som begrunner svarene sine. **Solveig** forteller at hun er usikker fordi hun synes det er «greit for offentlig informasjonsbit at man er standardisert. Men for mangfoldet sin del ville det vært kjedelig og litt trist». **Ellinor** ytrer også at det ville ha blitt kjedelig, siden språket ikke hadde vært mangfoldig. **Edle** ser fordelene med et offisielt standardtalemål, men hun tror også det hadde vært en vanskelig prosess som for mange hadde «gått inn på dette med identitet», og at det hadde vært vanskeligere å innføre det her enn i Sverige og Danmark, «siden vi har et bredt mangfold av dialekter som jeg opplever står sterkt og er viktig for mange». Når hun forteller dette, viser hun at hun vet noe om det språklige klimaet i Sverige og Danmark, og at dialektene har en ulik stilling der enn i Norge. Dialektene eksisterer fortsatt i Sverige, men fordi flere flytter fra landsbygda til byene, ser man en nivellering i retning standardtalemålet (Molde, 1997, s. 91), som baserer seg på dialekten i hovedstaden. Man ser den samme dialektnivelleringen mot en standard også i Danmark (Pedersen, 2009, s. 172). **Arvid** sier han også kan se fordelene med et standardtalemål i Norge, men at man da tar identiteten fra

nordmenn og at det er bedre med et «bra mangfold». **Morten**, til slutt, synes vi må ha det slik vi har det nå og at det er fascinerende med dialekt fordi man kan «tulle litt med det».

Det ser ut til at motstanden mot et offisielt norsk standardtalemål blir begrunnet av informantene med den identitetsfølelsen knyttet til dialektene som ble diskutert i kapittel 6.6. Identitet og språk ser ut til å være knyttet sammen på en annen måte hos våre norske informanter enn hos ungdommer i Danmark. Ifølge Kristiansen (2009, s. 84) skiftet danske ungdommer over fra egen dialekt til standardtalemål delvis fordi de søkte en identitet utenfor sitt eget lokalmiljø. Det virker som om disse danske ungdommene, i alle fall på tidspunktet Kristiansen skrev artikkelen, søkte identitet i det standardiserte talemålet. Hos nordmenn er det standardiserte talemålet heller en motsats til identitet, som ser ut til å være nærere forbundet med dialektene. Informantene uttrykker en frykt for identitetstap og tap av språklig mangfold dersom man skulle innført et offisielt norsk standardtalemål.

Kapittel 7 Konkluderende oppsummering

Med unntak av språkreglene i NRK, er det ingen begrensninger for hvordan man kan prate i offentligheten i Norge. Som en kontrast til dette, har både Sverige og Danmark retningslinjer for offentlig tale. Det finnes flere teorier om hvorfor det ikke har utviklet seg et lignende offisielt standardtalemål i Norge. Først og fremst kan den norske utstrekningen og landskapet ha begrenset kommunikasjonsmulighetene mellom landsdelene (Lund, 1982, s. 13-14), noe som kan ha gjort det mer naturlig å beholde de eksisterende dialektene i stedet for å skulle ta i bruk en felles språkvarietet. En annen teori er at eksistensen av to skriftspråk har styrket dialektenes stilling (Kristiansen, 1996, s. 21).

Avhandlingen min har vist at det er ulike måter å definere standardtalemål på. I en definisjon som vektlegger betydningen av språkholdninger, jf. Vikørs B2-definisjon (2009, s. 56) og Mæhlums syn på standardtalemål (2020, s. 45-46), har jeg vært interessert i å finne ut noe om nordmenns holdninger til dialekter og til standardtalemål. Selv om et flertall av informantene allerede mener at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, er det ingen (én er dog usikker) som mener at vi burde innføre et offisielt standardtalemål. Flere begrunner dette med bekymringen for hvordan det ville påvirket identiteten til folk, da de ser en nær sammenheng mellom språkbruk og identitet.

Holdningsundersøkelsen kan sees på som å avdekke to motstridende verdier hos nordmenn, som balanserer opp mot hverandre. Den ene er ideen om et bedre, mer korrekt, eller mer forståelig, språk, mens den andre er verdien om språklig mangfold, hvor alle dialekter er likeverdige. Noen av informantene ser altså ut til å ta bevisst motstand fra språklige hierarkier og dermed fra prestisjespråk, mens andre tenker det er en realitet at man har det. Selv om flertallet av informantene gir et talemål språklig nær oslodialekten mest prestisje, verdsetter likevel alle utenom én informant dialekter i nyheter og radio. Det er, som sagt, ingen som ønsker at det skal innføres et offisielt standardtalemål i Norge, men fire stykker mener likevel, til en viss grad, at man burde bruke et standardisert talemål i nyhetsopplesningene. Resten mener man kan holde på dialekten sin, og at dette er forståelig for alle. To stykker ser også ut til å mene at det er viktigere at det språklige mangfoldet speiles enn at språket er tilgjengelig for alle. Sandøy (2009, s. 38) la i sin artikkel vekt på at det ikke var mulig å finne ut noe om «vanlige språkbrukeres» holdninger til standardtalemål fordi termen er et ekspertbegrep, som de færreste kjenner til. Funnene tyder imidlertid på at mange av informantene kjenner til termen og er reflekterte rundt den, selv om det bare var én person som brukte termen før jeg hadde presentert den for dem.

Hvis man legger kodeveksling til grunn for en standardtalemålsdefinisjon, slik Sandøy gjør (2011, s. 119), vil man, basert på funnene, ikke kunne si at vi har et uoffisielt standardtalemål i Norge, siden bare et fåtall av informantene kan sies å kodeveksle. Det kan imidlertid se ut som at vi har en prestisjevarietet i Norge, en varietet med språklig nærhet til oslodialekten (Sandøy, 2009, s. 44). De fleste informantene er enige om at én varietet har høyest status, og at denne ligner oslodialekten eller østlandsk. Dette funnet går mot Akselbergs påstand om at det ikke eksisterer en forestilling om noe nasjonalt standardtalemål basert på det østnorske talemålet (2006, s. 142-143). I en definisjon av standardtalemål hvor status eller ideen om det beste språket har en viktig rolle, jf. Mæhlum (2020, s. 45) og Kristiansen (2009, s. 90), vil funnene i undersøkelsen tyde på at vi har et de facto standardtalemål i Norge.

Det som er viktig for å kunne bestemme om det eksisterer noe standardtalemål i Norge, ifølge Akselberg, er om det finnes utbredelse av og aksept for en viss talenorm. Han etterlyste flere studier på dette (2009a, s. 72). Sandøy mente også at det var få undersøkelser å vise til når det gjaldt nordmenns tanker rundt språk (2011, s. 124). Min forskning er et slikt bidrag. Jeg har fått undersøkt holdninger og aksept knyttet til standardtalemål på Sørlandet. Den høye andelen av informanter som pekte ut en østlandsk eller bokmålsnær varietet som den med

mest prestisje, tyder på at vi har en talenorm i Norge med høy aksept, som kan tenkes å fungere som et standardtalemål. Som en mulig retning for videre forskning, tror jeg det hadde vært interessant om det ble gjort mer forskning på nordmenns holdninger til eget og andres talemål og til termen standardtalemål, i andre deler av landet. Ettersom oslodialekten ser ut til å ha høy status blant informantene på Sørlandet, kunne det for eksempel vært nyttig å undersøke hvilken dialekt informantene på Østlandet mener har høyest status, og eventuelt i hvilken grad man kan snakke om kodeveksling der. Det kunne også vært hensiktsmessig å gjøre studier hvor man direkte kan observere hvordan nordmenn snakker i visse situasjoner for å se om det finnes noen utstrakt bruk av en østlandsk norm. Deretter kunne man sett om det finnes en sammenheng mellom holdninger og faktisk språkbruk.

Litteraturliste

Akselberg, G. (2006). Horisontalister versus vertikalister: om ulike tolkingar av talespråklege endringsprosessar i Noreg. *Målbryting*, 8, 133-150.
<https://septentrio.uit.no/index.php/malbryting/article/view/4794/4646>

Akselberg, G. (2009a). Er det fruktbart å applisera termen *standardspråk* på norske talemålstilhøve? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 67- 78.
https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Akselberg, G. (2009b). Haldningar til talemålsnormering og talespråkleg praksis blant ei gruppe elevar og lærarar i den vidaregåande skulen. I H. Omdal og R. Røsstad (Red.), *Språknormering – i tide og utide?* (s. 79-90). Oslo: Novus Forlag.

Borch, C. (2023). *Bak kulissene: Minner fra et liv i journalistikkens skarpe ende*. Oslo: Cappelen Damm.

Bugge, E. (2020). Sosiolingvistisk undersøkelse av talemålsvariasjon og dialektendring. I R. Neteland og L.I. Aa (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 2* (s. 216-231). Oslo: Universitetsforlaget.

Gjerdevik, K. (2006). Dialektar - eit lurespørsmål? *Målbryting*, 8, 67-85.
<https://septentrio.uit.no/index.php/malbryting/article/view/4789/4642>

Grønmo, S. (2023, 16.januar). Kvantitativ metode. *Store norske leksikon*.
https://snl.no/kvantitativ_metode

Halvorsen, E. F. (1997). Norsk språk. I A. Karker, B. Lindgren og S. Løland (Red.), *Nordens språk* (s. 47-72). Oslo: Novus Forlag. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010071308109

Haugseth, J. F. (2024, 2.januar). Status. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/status>

Henriksen, A. H. (2023, 26.januar). Inanimat. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/inanimat>

Høgevold, M. (2021, 10.mai). Uniform. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/uniform>

Hårstad, S. (2021). *Nabospråk og nabospråkundervisning* (2. utgave.). Oslo: Cappelen Damm.

Hårstad, S., Mæhlum, B., og Van Ommeren, R. (2021). *Blikk for språk: Sosiokulturelle perspektiver på norsk språkvirkelighet*. Oslo: Cappelen Damm.

Innføring (1984). *Språklig Samling*, 2 (25), 3.

Jacobsen, D. I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4.utgave). Oslo: Cappelen Damm.

Johannessen, J. B. (2015). Oslo-språket de siste to hundre år. I H. Sandøy (Red.), *Talemål etter 1800: Norsk i jamføring med andre nordiske språk* (s. 269-300). Oslo: Novus Forlag.

Kalvehagen, G. R. (2017). *Grimstaddialekten: En undersøkelse av holdninger til egen dialekt blant unge i Grimstad kommune* [Masteroppgave, Universitetet i Agder]. AURA publiseringsarkiv. <https://uia.brage.unit.no/uia->

xmlui/bitstream/handle/11250/2459583/Kalvehagen%2c%20Grete%20Resvik.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karker, A. (1997). Det danske sprog. I A. Karker, B. Lindgren og S. Løland (Red.), *Nordens språk* (s. 31-46). Oslo: Novus Forlag. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010071308109

Kristiansen, T. (1996). Det gode samfund: det norske eksempel. *NyS, Nydanske Sprogstudier*, 21 (21), 9-22. <https://www.nys.dk/article/view/13377/11386>

Kristiansen, T. (2009). Har Norge et standardtalemål? – set i dansk sociolingvistisk perspektiv. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 79-94. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3.utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lund, J. (1982). *Sprog og sprogbrug i dag*. København: Hans Reitzels Forlag.

Lund, J. (2009). Sprognormering og sprogpolitik i Danmark – et overblikk. I H. Omdal og R. Røsstad (Red.), *Språknormering – i tide og utide?* (s. 59-78). Oslo: Novus Forlag.

Lundeby, E. (1984). Talenormen bør ha stort slingringsmonn. *Språklig Samling*, 25(2), 4-5.

Lundeby, E. (1997). Normalisert talemål – en verdi eller en uting? I J. Bondevik, G. Kristoffersen, O. Nes og H. Sandøy (Red.) *Språket er målet: Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4.mars 1997*. Bergen: Alma mater.

Lønsmann, D. (2013). Normering eller normer?: Sprogpolitik og sprogvalg i en dansk virksomhed med engelsk som koncernsprog. *NyS, Nydanske Sprogstudier*, 44(44), 56–80. <https://www.nys.dk/article/view/14357/12354>

Molde, B. (1997). Svenska språket. I A. Karker, B. Lindgren og S. Løland (Red.), *Nordens språk* (s. 73-94). Oslo: Novus Forlag. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010071308109

Mæhlum, B. (1986). *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus Forlag. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060400165?page=3

Mæhlum, B. (2009). Standardtalemål? Naturligvis!: En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 7-26. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Mæhlum, B. (2020). *Konfrontasjoner: Når språk møtes* (2.utgave). Oslo: Novus Forlag.

Nesse, A. (2015). Bruk av dialekt og standardtalemål i offentligheten i Norge etter 1800. I H. Sandøy (Red.), *Talemål etter 1800: Norsk i jamføring med andre nordiske språk* (s. 89-111). Oslo: Novus Forlag.

Neteland, R. (2020). Kvalitative intervju i norskfaglige oppgaver. I R. Neteland og L.I. Aa (Red.), *Master i norsk: Metodeboka 2* (s. 50-67). Oslo: Universitetsforlaget.

Neteland, R. (2023, 22. august) Diglossi. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/diglossi>

Neteland, R. og Svennevig, J. (2024, 11. januar) Kodeveksling. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/kodeveksling>

Nilstun, C. (2018, 4.mai). Prestisje. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/prestisje>

Norsk Rikskringkasting (2015). *Dialektrøkt i NRK*. <http://sprak.nrk.no/wp-content/uploads/2015/08/dialektr%C3%B8kt-a5-bokm%C3%A5l.pdf>

Opsahl, T. & Røynealand, U. (2009). Osloungdom – født på solsiden eller i skyggen av standardtalemålet? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 95-120. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Pedersen, I. L. (2009). Standardtalesprogets tilblivelse og rolle i Danmark. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 159-177. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Petzell, E. M. og Nilsson, J. (2015). Svenskt talspråk etter 1800- hovedlinjer i utvecklingen. I H. Sandøy (Red.), *Talemål etter 1800: Norsk i jamføring med andre nordiske språk* (s. 355-379). Oslo: Novus Forlag.

Røsstad, R. (2009). Den vanskelege empirien: Egdske endringar og mange moglegheiter. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 121-131. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Røynealand, U. (1994). *Når bygdemål møter bymål. Ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*. Upublisert hovedfagsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

Røynealand, U. (2005). *Dialektnivellering, ungdom og identitet: ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Acta Humaniora, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Røynealand, U. (2008). Språk og dialekt. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* (2. utgave.). (S. 15-34). Oslo: Cappelen Damm.

Sandøy, H. (1996). *Talemål* (2.utgave). Oslo: Novus Forlag.
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_20130808381333?page=5

Sandøy, H. (2008). Språkendring. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* (2. utgave.) (s. 195-219). Oslo: Cappelen Damm.

Sandøy, H. (2009). Standardtalemål? Ja, men...! Ein definisjon og ei drøfting av begrepet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 27- 47. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Sandøy, H. (2011). Language culture in Norway: A tradition of questioning standard language norms. I T. Kristiansen og N. Coupland (red.), *Standard languages and language standards in a changing Europe*. (s. 119-126). Oslo: Novus Forlag.
<https://omp.novus.no/index.php/novus/catalog/view/3/5/170>

Sandøy, H. (2018). Idéhistoria om norsk språk. I H. Sandøy, A. Nesse, T. Bull og S. Rognes (2018). *Norsk språkhistorie: III : ideologi: Vol. III*. (s. 149-243). Oslo: Novus Forlag.

Sikt. (u.å.). *Gjennomføre eit prosjekt anonymt*. Hentet 24.april 2024 fra <https://sikt.no/tjenester/personverntjenester-forskning/personvernhandbok-forskning/gjennomfore-et-prosjekt-uten-behandle-personopplysninger>

Skjekkeland, M. (2010). *Dialektlandet*. Kristiansand: Portal Forlag.

Skjekkeland, M. og Venås, K. (2024, 26.februar). Østnorsk. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/%C3%B8stnorsk>

Språkrådet (2006, oppdatert 2015). Røyneland, U. *Dialektnivellering på Røros og Tynset*. https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/2005/Spraaknytt_4_2005/Dialektnivellering/

Språkutvalget i NRK. (2010). *Språkhåndbok for NRK: En hjelp for redaktørene til å håndheve språkreglene i NRK*. <https://sprak.nrk.no/wp-content/uploads/2014/12/SPRAAKHAANDBOK-BM-siste.pdf>

Strømsodd, S. A. (1979). *Dialektholdninger blant folk i to bydeler i Oslo*. Upublisert hovedfagsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

Svensden, B. A. (2021). *Flerspråklighet: Til begeistring og besvær*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Thelander, M. (2009). Svenskt standardspråk som begrepp och fenomen. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 179-198. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Thorsnæs, G. (2024, 13.feb). Østlandet. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/%C3%98stlandet>

Torp, A. (1998). *Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv*. Oslo: Novus Forlag. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009030900057?page=0

Torp, A. og Vikør, L. S. (2003). *Hovuddrag i norsk språkhistorie* (3. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009051404071?page=265

Vikør, L. S. (2009). Begrepet standardtalemål – forsøk på ei opprydding. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 49-65. https://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf

Vikør, L. S. og Jahr, E. H. (2024, 1.feb). Riksmål. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/riksm%C3%A5l>

Vinje, F.-E. (1973). Talemålsnormering. I G. Wiggen (Red.). *Ny målstrid: Ei samling artikler og innlegg om språk, samfunn og ideologi*. Oslo: Novus Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Masteroppgave om holdninger til nordmenns talemål»?

I dette skrivet ønsker jeg å forklare formålet med spørreundersøkelsen samt hva din deltakelse vil innebære.

Formål

Formålet med denne undersøkelsen er å finne ut hvilke holdninger en typisk nordmann, bosatt på Sørlandet, har til hvordan vi snakker og hvordan vi tilpasser tale. Det er blitt forsket mye på hvordan nordmenn prater, og på ulike dialekter, men ikke like mye på hvilke holdninger de har, i nyere tid. Dette vil jeg gjøre noe med. Jeg er masterstudent ved Universitetet i Agder og er svært interessert i språk og dialekter. Dette prosjektet vil resultere i en 70-90 sider lang masteroppgave.

Hvem har ansvar for prosjektet?

Universitetet i Agder er ansvarlig for dette prosjektet.

Hvorfor er du viktig for min oppgave?

I denne forskningsoppgaven ønsker jeg å intervju folk i ulike yrker på Agder for å dekke et bredt utvalg av den voksne befolkningen. Personene må bo på Sørlandet, men det er ikke et krav at de må være oppvokst der.

Hva innebærer det for deg å delta i denne undersøkelsen?

Om du deltar i dette prosjektet, innebærer det at du møter opp til et ca. 20-25 minutters langt intervju med meg. Du skal besvare ca. 10 spørsmål om dine holdninger til hvordan vi snakker og kommuniserer i Norge. Her er det ingen svar som er feil, men det er heller interessant å sammenligne informantenes like og ulike svar.

Frivillighet

Det er helt frivillig å stille til intervju. Om du deltar og ombestemmer deg, kan du når som helst trekke deg fra intervjuet uten å oppgi noen som helst grunn.

Personvern

I dette prosjektet er du helt anonym. Du får et fiktivt navn i det intervjuet starter, så navnet ditt vil ikke skrives ned noe sted. Derfor vil også samtykket gjøres muntlig. Jeg tar ikke lydopptak, men gjengir det skriftlig det du forteller meg. Hvis jeg sendte deg en melding for å kontakte deg, vil også den slettes etter intervjuet er gjort. Ut fra det jeg skriver om deg i oppgaven, vil det ikke være mulig å spore informasjonen om deg. Dette vil min veileder, Elin Gunleifsen, hjelpe meg med å sikre.

Trenger du mer informasjon?

Hvis du har noen spørsmål angående studien, kan du kontakte:

- Førsteamanuensis Elin Gunleifsen ved Universitetet i Agder, på tlf.: 38 14 17 17
- Masterstudent Ingfrid Brune, på tlf.: 90364585
- Trond Hauso, personvernombudet ved Universitetet i Agder, på e-post.:
Personvernombud@uia.no

Med vennlig hilsen

Ingfrid Brune
Student

Elin Gunleifsen
Prosjektansvarlig (veileder)

Samtykkeerklæring

Med dette samtykket kan jeg bekrefte at jeg har forstått informasjonen om prosjektet «masteroppgave om holdninger til nordmenns talemål», og jeg har fått besvart eventuelle spørsmål jeg lurte på underveis. Jeg samtykker muntlig til å stille til intervju.

Vedlegg 2: Intervjuguide

Spørsmål til datainnsamling:

- Hva synes du om å endre på dialekten din eller måten å prate på for å tilpasse deg noen som har problemer med å forstå deg?
  - Pleier du å gjøre dette? Hvilken dialekt slår du i så fall over til?
- Synes du man bør tilpasse dialekten sin til situasjonen eller holde på sine dialektmessige særpreg?
- Bør språket i nyheter og radio være slik at det er så forståelig som mulig for flest mulig eller er det viktigere med språklig/dialektmessig mangfold? Begrunn svaret.
- Kan det være problematisk at nyheter blir presentert med ikke-østnorske dialekter? På hvilken måte og på hvilken måte ikke?
- Bør man ta hensyn til dem som ikke har norsk som morsmål og minimere dialektvariasjon i visse arenaer, som for eksempel nyhetsopplesning eller pressekonferanser? Hvorfor eller hvorfor ikke?
- I 2007 vedtok NRK nye språkregler, slik at blant annet nyhetspresentatører- og ankere til en viss grad kunne bruke dialekt i mediene. Hva tenker du om dette?
- Er det én dialekt du mener har mer status i Norge enn andre?
- Danmark og Sverige har et normert talemål/standardtalemål (forklar for informantene) i offentlige settinger. Synes du vi har en uoffisiell variant av dette i Norge? Hvordan ser i så fall dette ut?
- Danmark og Sverige er de dårligste av de skandinaviske landene når det kommer til å forstå de andre skandinaviske språkene. Nordmenn forstår de skandinaviske nabospråkene mye bedre. Hvordan tror du dette ville bli påvirket om vi hadde innført et offisielt standardtalemål her?
- Hvordan tror du det ville kunne påvirke dialektforståelsen vår (i Norge) om vi også hadde hatt et offisielt standardtalemål?
- Hva tror du det ville hatt å si for innlæring av skriftspråkene bokmål og nynorsk i skolen om vi hadde innført et standardtalemål i Norge basert på Oslo-dialekten?
- Synes du vi burde innføre et offisielt standardtalemål i Norge?